

”SIITÄ ON PIKEMMINKIN VAIETTU”

Kirjoituksia kiusaamisesta, syrjinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa

PÄIVI BERG, KATI LEHTONEN & MIKKO SALASUO (TOIM.)

"SIITÄ ON PIKEMMINKIN VAIETTU"

Kirjoituksia kiusaamisesta, syrjinnästä
ja epäasiallisesta kohtelusta
lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa

PÄIVI BERG, KATI LEHTONEN & MIKKO SALASUO (TOIM.)

Nuorisotutkimusverkosto/
Nuorisotutkimusseura
Verkkojulkaisuja 151

NUORISOTUTKIMUSSEURA RY.
NUORISOTUTKIMUSVERKOSTO

Nuorisotutkimusverkoston julkaisut

Tiede

Teosten sisältö ja tyyli ovat akateemisten kriteerien mukaisia.

Kenttä

Erilaiset raportit ja selvitykset.

Liike

Ajankohtaiset yhteiskunnalliset puheenvuorot.

Kannen kuva ja kuvankäsittely: Jussi Eskola

Taitto: Tanja Konttinen

Nuorisotutkimusseura on saanut tukea tähän julkaisuun opetus- ja kulttuuriministeriöltä.

© Nuorisotutkimusseura ja tekijät

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 151, sarja: *Liike*

ISSN 1799-9219

ISBN 978-952-372-003-9

www.nuorisotutkimusseura.fi/verkkokauppa

Sisällys

Johdanto <i>Mikko Salasuo, Päivi Berg & Kati Lehtonen</i>	5
I RAJANKÄYNTEJÄ JA RIKKOMUKSIA	17
Pojat, maskuliinisuus ja väkivaltakokemukset urheilu- ja liikuntaharrastuksissa <i>Marja Peltola</i>	18
Yhdenvertaisuus on jokapäiväistä työtä myös liikunnassa ja urheilussa <i>Kirsi Pimiä</i>	23
Urheilu – Seksuaalirikollisten pelikenttä vai massahysterian kohde <i>Antti Turpeinen & Matti Hakamäki</i>	26
Lapsen oikeudet ja harrastustoiminta <i>Elina Pekkarinen</i>	30
II YHDENVERTAISUUDEN ASIALLA?	36
Normit, ulostulot ja uutisointi urheilussa – mitä viestimme seksuaalivähemmistönuorille? <i>Marita Karvinen</i>	37
Jos vammaisurheilun integraatio olisi helppoa ja nopeaa, se olisi jo tehty <i>Aija Saari</i>	43
Sateenkaaren tällä puolen: yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän torjuminen urheilussa ja koululiikunnassa <i>Päivi Berg & Marja Kokkonen</i>	47
Epäreilu peli <i>Päivi Armila & Anni Rannikko</i>	52
Sateenkaaren tuolla puolen <i>Manuela Bosco</i>	56

III RAKENTEIDEN ÄÄNIÄ	59
Häirinnällä ei ole sijaa urheilussa <i>Hanna Kosonen</i>	60
Olympiakomitea tarjoaa työkaluja häirinnän ja epäasiallisen käytöksen kitkemiseksi <i>Mikko Salonen</i>	64
Tietoa, taitoja ja turvallisia aikuisia nuorten vapaa-aikaan <i>Iina Juntunen & Maarit Taipalinen</i>	68
Syrjintä, epäasiallinen kohtelu ja seksuaalinen häirintä eivät kuulu urheiluun! <i>Jouko Ikonen & Teemu Japissan & Nina Laakso & Petteri Lindblom & Piia Pöyhönen & Susanna Sokka</i>	73
Kiusaaminen, rasismi ja häirintä Yle Urheilun verkkosivuilla 2000-luvulla <i>Jouko Vuolle</i>	78
IV AJATTELEVA INSTITUUTIO	82
Mitta mitasta <i>Marko Kantomaa</i>	83
Pyramidin raunioilla <i>Kati Lehtonen</i>	87
Hyvästi Urheilijoiden Ikuinen Uskollisuus Systemille! <i>Kiira Korpi</i>	91
Siitä on pikemminkin vaiettu <i>Minna Paajanen</i>	95
Autonomiata ilman vastuullisuutta – kriittisiä huomiota ja ikäviä kysymyksiä <i>Mikko Salasuo</i>	99
Kirjoittajat	103

Johdanto

Mikko Salasuo, Päivi Berg & Kati Lehtonen

Usko luontaisesti oikeudenmukaiseen maailmaan tarjoaa urheiluyhteisölle mahdollisuuden hyväksyä vallan väärinkäyttö ja kääntää selkensä – kuin sivustakatsoja – puuttumisen sijaan. – Marko Kantomaa tässä julkaisussa

Lähes jokainen suomalainen lapsi harrastaa jossain lapsuutensa vaiheessa liikuntaa tai urheilua. Suurella osalla harrastaminen tapahtuu hyvässä ja turvallisessa ilmapiirissä vastuullisten aikuisten ohjauksessa. Liikunta-harrastukset ovatkin tärkeitä kasvatuksen ja sosialisointien areenoita ja liikunnan terveyshyödyt kiistattomia.

Kolikolla on kuitenkin kääntöpuolensa. Tutkimukset ovat läpi 2010-luvun osoittaneet kiusaamisen, syrjinnän ja epäasiallisen käytöksen olevan yleistä lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa. Erityisesti vähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret kohtaavat liikuntaharrastuksissa toistuvasti syrjintää ja epäasiallista kohtelua¹.

Kokemukset kiusaamisesta, syrjinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta eivät rajaudu ainoastaan liikunnan ja urheilun harrastajiin. Viime vuosina myös yhä useampi huippu-urheilija on kertonut julkisuudessa kokemaansa epäasiallisesta kohtelusta ja esimerkiksi seksuaalisesta häirinnästä ja väkivallasta² (ks. Kiira Korpi; Manuela Bosco tässä julkaisussa).

Monissa maissa kiusaamisesta, syrjinnästä, epäasiallisesta kohtelusta ja seksuaalisesta häirinnästä liikunnassa ja urheilussa on raportoitu jo useamman vuosikymmenen ajan³. Esimerkiksi Englannissa ja Kanadassa on ryhdytty systemaattisiin toimiin kiusaamisen, syrjinnän, epäasiallisen kohtelun ja seksuaalisen häirinnän tunnistamiseksi ja siihen puuttumiseksi⁴.

1 Esim. Kokkonen 2012; Fagerlund ym. 2014; Laine, Matilainen & Salasuo 2016; Berg & Kokkonen 2016; Hakanen, Myllyniemi & Salasuo 2019a & b.

2 Mm. Innanen/MTV3 8.4.2018; Kössö/Yle 16.10.2018; Leinonen & Kössö/Yle 18.9.2019; Leinonen/Yle 19.9.2019.

3 Esim. Stirling ym. 2011.

4 Mm. <https://thecpsu.org.uk/about-us/>; <https://athletics.ca/safesport/>

Suomessa kiusaamisen, syrjinnän, epäasiallisen kohtelun ja seksuaalisen häirinnän vastaisella työllä on vahvat perinteet (esim. Iina Juntunen ja Maarit Taipalinen tässä julkaisussa). Liikunnan ja urheilun toimialalla⁵ ollaan kuitenkin vasta heräilemässä näihin lapsia, nuoria ja urheilijoita koskeviin vakaviin kysymyksiin, kuten käy ilmi myös Olympiakomitean Mikko Salosen ja Suomen urheilun eettisen keskuksen kirjoituksista tässä julkaisussa.

Yksittäisiä oppaita ja ohjeistuksia on tehty⁶, mutta kansallisia ja koko liikunta- ja urheiluyhteisön läpileikkaavia toimintamalleja ei ole luotu ja olemassa olevien aineistojen löytäminen, lukeminen ja tulkinta on jätetty kunkin toimijan omalle vastuulle. Käytännössä on siis olemassa normeja, joista ei aktiivisesti tiedoteta ja joihin kenenkään ei tarvitse perehtyä tai sitoutua. Joissain lajiliitoissa asiaa on pyritty edistämään projektein, mutta ne ovat lyhytkestoisia eikä toimintakulttuureissa ehdi syntyä muutoksia. Kuten tiede- ja kulttuuriministeri Hanna Kososen kirjoituksesta käy ilmi, on toimenpiteisiin ryhtyminen vaatinut valtion resursointia ja ohjausta, kuten eettisten ja yhdenvertaisuuskysymysten kirjaamista avustusehtoihin.

Ylen vuonna 2018 haastattelema englantilainen tutkija Daniel Rhind puhui motiiveista ja näennäisyyksistä, jotka usein leimaavat urheiluorganisaatioiden suhtautumista epäasialliseen kohteluun ja seksuaaliseen häirintään ja hyväksikäyttöön⁷:

Näemme saman kaavan missä tahansa instituutiossa ja organisaatiossa, jossa on valtaa ja jossa tapahtuu hyväksikäyttöä. Kyse on salailusta, ja oikeastaan urheilun maine on tärkeämpää kuin lasten hyvinvointi. Siitä tulee enemmän urheilun kuin yksilön suojelua, mikä on vääristynyttä.

Suomen osalta samaa teemaa käsittelevät muun muassa tutkijat Kati Lehtonen ja Mikko Salasuo kirjoituksissa tässä julkaisussa.

Tämän julkaisun pontimena onkin teoksen toimittajien vakava huoli kiusaamisesta, syrjinnästä, epäasiallisesta käytöksestä, seksuaalisesta

5 Kun kirjoitamme liikunnan ja urheilun toimialasta, viittaamme ensisijaisesti kansallisiin liikunta- ja urheilujärjestöihin ja julkishallintoon.

6 Esim. OK 2019.

7 Kössö/Yle 16.10.2018; ks. myös Rhind ym. 2014; Mountjoy ym. 2015.

häirinnästä ja seksuaalisesta väkivallasta lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa sekä huippu-urheilussa. Yhtä lailla huolestuttava on se näennäinen tapa, jolla liikunnan ja urheilun toimialalla on reagoitu näihin lukuisia lapsia ja nuoria koskeviin ongelmallisiin ja vakaviin ilmiöihin. Teemoja käsiteltiin ja tutkittiin myös opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamassa tutkimushankkeessa ”Kentiltä kabinetteihin: Liikunnan kansalaistoiminnan läpileikkaus”⁸ (2014–2018), jossa tämän teoksen toimittajat työskentelivät.

Myös julkinen keskustelu lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa kokemasta kiusaamisesta, syrjinnästä, epäasiallisesta käytöksestä, seksuaalisesta häirinnästä ja seksuaalisesta väkivallasta on jäänyt niukaksi, kuten käy osaltaan ilmi toimittaja Jouko Vuolteen kirjoituksesta. Medioiden urheilutoimituksilla ei ole tapana käsitellä liikunnan ja urheilun kannalta negatiivisia ilmiötä⁹. Urheilumedian ylläpitämään ”hyvän kertomukseen”¹⁰ sopii huonosti esimerkiksi tieto siitä, että selvästi yli puolet 10–29-vuotiaista seksuaalivähemmistöön kuuluvista ja sama osuus toimintarajoitteisista lapsista ja nuorista on kokenut joskus tai usein kiusaamista, syrjintää tai epäasiallista kohtelua liikunnassa ja urheilussa¹¹. Sen sijaan tässä julkaisussa vähemmistöjen kokemukset ja oikeudet nousevat vahvasti esiin tutkijoiden Päivi Armila ja Anni Rannikko sekä Aija Saari ja yhdenvertaisuusvaltuutettu Kirsi Pimiän teksteissä.

Aihepiiri on ajankohtainen ja tärkeä yhtä lailla ja ennen kaikkea 2010-luvulla luodun lainsäädännön takia – yleisinhimillistä syistä ja YK:n lasten oikeuksien sopimuksesta puhumattakaan. Kuten Helsingin kaupungin liikkumishankkeen projektipäällikkö Minna Paajanen kirjoituksessaan muistuttaa, vuonna 2015 voimaan tulleessa liikuntalaissa kaiken toiminnan toteuttamisen lähtökohdaksi nimetään tasa-arvo, yhdenvertaisuus, yhteisöllisyys, monikulttuurisuus, terveet elämäntavat sekä ympäristön kunnioittaminen ja kestävä kehitys. Lain hengen ja kirjausten tulisi ohjata liikuntapolitiikkaa ja heijastua valtion avustusta saavien liikunta- ja urheilujärjestöjen toiminnassa.

8 <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/hankkeet/kentalta-kabinetteihin>

9 Ks. Rowe 2007; Laine 2011; Laine & Turtiainen 2018.

10 Itkonen 1997; 2014.

11 Hakanen, Myllyniemi & Salasuo 2019a & b; ks. myös Kokkonen 2012.

Myös vuonna 2014 voimaan tullut yhdenvertaisuuslaki koskee liikunnan ja urheilun toimialoja siinä missä kaikkia muitakin yhteiskunnan sektoreita. Lain kirjauksen mukaan ”Ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella”. Sama kirjaus löytyy Suomen perustuslaista. Tasa-arvolaki puolestaan on pyrkinyt vuoden 2015 alusta lähtien estämään myös sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän. Tässä julkaisussa aiheesta kirjoittavat Setan Marita Karvinen sekä tutkijat Päivi Berg ja Marja Kokkonen.

Edistääksemme Suomessa keskustelua tutkimuksissa tunnistetuista ja julkisuuteen tulleista lasten ja nuorten liikunnan ja urheilun sekä huippu-urheilun vakavista kääntöpuolista, kutsuimme yli 20 tahoa ja toimijaa kirjoittamaan tähän julkaisuun kiusaamisesta, syrjinnästä ja seksuaalisesta häirinnästä lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa. Kirjoituskutsun (Johdannon liitteenä) lähetimme keskeisille toimijoille, jotka työskentelevät lapsuuteen, nuoruuteen, perheisiin, liikuntaan ja urheiluun liittyvien kysymysten parissa¹². Kutsussa pyysimme kolmen liuskan mittaisia tekstejä syrjinnästä, epäasiallisesta kohtelusta ja seksuaalisesta häirinnästä lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa. Näkökulman aiheeseen jätimme kirjoittajien valittavaksi.

Julkaisu on jatkoa Nuorisotutkimusverkoston aiemmille muistioille¹³, joissa on laajalla ja asiantuntevalla kirjoittajajoukolla käsitelty ja pohdittu ajankohtaisia ja akuutteja lapsuuteen ja nuoruuteen liittyviä kysymyksiä. Moniääninen julkaisu avaa käsiteltyä ilmiötä useista erilaisista näkökulmista, tarjoaa foorumin erilaisille näkemyksille ja antaa aineksia yhteiskunnalliseen keskusteluun. Uskomme, että aiempien muistioiden tapaan tämäkin julkaisu herättää lukijat pohtimaan siinä tarkasteltua lasten ja nuorten hyvinvoinnin kannalta tärkeää aihepiiriä, lisää ymmärrystä käsiteltävästä ilmiöstä ja edistää konkreettisiin toimiin ryhtymistä lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa ilmenevän kiusaami-

12 Lista kutsutuista johdannon lopussa.

13 Esim. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/prekaariaruoska.pdf>

sen, syrjinnän, epäasiallisen kohtelun, seksuaalisen häirinnän ja väkivallan kitkemiseksi.

Tematiikka ei ole uusi, vaikka siihen reagoidaan vasta nyt liikunnan ja urheilun toimialalla ja urheilumedia on alkanut siitä uutisoida. Marja Peltola viittaa kirjoituksessaan jo vuonna 2014 ilmestyneeseen Lapsiuhritutkimukseen, jonka mukaan lasten kokema henkinen väkivalta on liikunnassa selvästi yleisempää kuin muissa harrastuksissa. Rikosoikeudellinen näkökulma nousee esiin myös Antti Turpeisen ja Matti Hakamäen tekstissä.

VAIETTU JA VAIKEA AIHE

Lasten ja nuorten hyvinvoinnista käydään paljon julkista keskustelua. Ei tarvitse olla asiantuntija osallistuakseen esimerkiksi keskusteluun koulu-kiusaamisesta tai terveellisestä ruokavaliosta. Sen sijaan keskustelu kiusaamisesta, syrjinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta liikunnassa ja urheilussa on niin uusi, että näkökulmien sanallistaminen on haaste jopa asiantuntijoille. Aiheen tabuluonteesta kertoo paljon se, että useat tähän teokseen pyydyt lapsuuden, nuoruuden, perheiden ja liikunnan asiantuntijat kysyivät teoksen toimittajilta apua sopivan näkökulman löytämiseksi. Mikäli aiheena olisi ollut esimerkiksi perheväkivalta, olisi kirjoittajille ollut tarjolla lukuisia valmiiksi mietittyjä ja sanallistettuja lähestymistapoja. Lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa kokemasta kiusaamisesta, syrjinnästä, epäasiallisesta kohtelusta ja seksuaalisesta häirinnästä ja väkivallasta voidaankin perustellusti puhua vaiettuna aihepiirinä.

Liikunnan yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on kirjoitettu niin sanotusta urheilun hyvän kertomuksesta¹⁴. Se viittaa urheilutoimijoiden yli sadan vuoden ajan vaalimaan ajatukseen siitä, että liikunta ja urheilu tuottavat pelkkää hyvää ja ovat itseisarvoisia kasvatuksen välineitä. Hyvän kertomuksen juuret juontavat aikaan, jolloin urheilu oli amatöörimäistä ja liikunnan kansalaistoiminta pyyteetöntä yhteisön hyväksi toimimista¹⁵. Vaikka liikunta ja urheilu ovat irtautuneet näistä viattomista juuristaan jo

14 Itkonen 1997; 2014.

15 Mm. Ehrlich 2000.

vuosikymmeniä sitten, elää hyvän kertomus edelleen vahvana liikunnan ja urheilun sosiaalisissa maailmoissa ja niitä koskevissa puhetoissa. Urheilumedia hellii hyvän kertomusta, uusintaa sitä ja hyödyntää sitä käyttövoimana sankaritarinoissa. Urheilumedialle onkin sanottu olevan tyyppillistä, ettei siinä esitetä ”urheilun yhteiskunnalliseen asemaan tai vallitseviin uskomuksiin kohdistettua kritiikkiä”¹⁶.

Vaikeneminen urheilun hyvän kertomuksen kääntöpuolista on käynyt vuosi vuodelta eettisesti kestävämmäksi. Globaalia huippu-urheilua vaivaavat dopingin, sopupelien, ihmisoikeusrikkomusten ja syvälle juurtuneen korruption kaltaiset järkälemäiset ongelmat. Suomessa on myös toistuvasti raportoitu mittavista julkisten varojen väärinkäytöksistä, joista urheilumedia on sujuvasti vaiennut¹⁷ ja joita urheilujärjestöt ovat vähätelleet¹⁸. Onkin vaikea olla näkemättä vuosikymmenten hiljaisuutta lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa sekä huippu-urheilussa esiintyneestä kiusaamisesta, syrjinnästä, epäasiallisesta käytöksestä, seksuaalisesta häirinnästä ja seksuaalisesta väkivallasta muuna kuin osana vakiintunutta vaikenemisen kulttuuria¹⁹.

Lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa kokema kiusaaminen, syrjintä tai epäasiallinen käytös ei tietenkään voi olla vain liikuntaan ja urheiluun kuuluva ikävä kääntöpuoli tai urheilun sisäinen ongelma. Kun kyse on lasten ja nuorten hyvinvoinnista, terveydestä ja lasten oikeuksista, pitäisi tunnistamisen ja puuttumisen olla kaiken toiminnan perusta ja lähtökohta. Tämä itsestäänselvyys määritetään liikuntalaissa, mutta myös lukuisissa muissa kansallisissa ja kansainvälisissä säädöksissä ja sopimuksissa. Professori Hannu Itkonen onkin kirjoittanut urheiluorganisaatioiden normipohdinnan tarpeesta. Hänen mukaansa ”urheiluorganisaatiot ovat lisääntyvässä määrin paitsi pakotettuja pohdiskelamaan omia sääntöjään myös arvioimaan suhdettaan yleisempiin yhteiskunnallisiin normistoihin”²⁰.

16 Laine 2011, 318.

17 Mm. Laine & Turtiainen 2018; vrt. esim. Laine, Salasuo & Lappalainen 2013; Vuorikoski/Yle 2016a, b & c.

18 Esim. Yle urheilu 18.5.2016.

19 Esim. Kirby, Greaves & Hankivsky 2000.

20 Itkonen 2014, 4.

HUOLESTUJAT JA PUHEEKSIOTTAJAT SYYTETTYJEN PENKILLÄ

Liikunnan ja urheilun kääntöpuolten, epäkohtien tai väärinkäytösten esiin nostajat leimataan usein urheilukielteisiksi tai liikunnan ja urheilun vihaajiksi²¹. Näitä rooleja on tämänkin julkaisun suunnittelu- ja tekovaiheessa ehditty useammalta taholta tarjoamaan (taas ja virheellisesti) teoksen toimittajille. Sen sijaan että urheilutoimijoiden huomio kiinnittyisi lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa sekä huippu-urheilussa ilmenneisiin epäkohtiin ja ongelmiin, vaikuttaa monien suurimpana huolenaiheena olevan liikunnan ja urheilun imagon ”tahrjintuminen”. Toimintatapa on tuttu aihetta käsittelevästä kansainvälisestä tutkimuskirjallisuudesta, jossa puhutaan Daniel Rhindin sanoin liikunnan ja urheilun instituutioiden ja toimijoiden vääristyneestä itsesuojelusta²².

Tämän teoksen toimittajia ovat urheilutoimijat myös muistutelleet siitä, että samanlaisia luurankoja löytyy myös taiteen ja kulttuurin kaapeista. Näiden muistutusten yhteydessä on kuultu toistuvasti, että kyse on #metoo-kampanjan aiheuttamasta ”haloosta”. On kuitenkin vaikea nähdä lasten ja nuorten urheilussa kokema kiusaaminen, syrjintä, epäasiallinen kohtelu, seksuaalinen häirintä tai väkivalta jotenkin hyväksyttävämpänä, vaikka sitä mahdollisesti ilmenisi myös taiteen tai kulttuurin piirissä – ylipäätään missä tahansa muualla. Myös viittaus #metoo-kampanjaan on ainakin osin virheellinen, sillä monet keskeiset tutkimushavainnot on tehty jo paljon sitä ennen. Muutenkin ajatus siitä, että #metoo-kampanjan myötä esiin nousseet epäkohdat lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa tai huippu-urheilussa olisivat jotenkin vähemmän ongelmallisia, tuntuu sekin kovin kummalliselta ja nykyajasta vieraantuneelta.

Ei ainoastaan liikunnan ja urheilun parissa vaan ylipäätään lasten ja nuorten kanssa toimivien olisi tärkeää juurruttaa jokaisen lapsen ja nuoren hyvinvointi toimintansa prioriteetiksi. Suomessa lasten ja nuorten liikunnasta ja urheilusta puuttuvat kaikkien toimijoiden jakamat yhteiset normit ja selkeät toimintamallit, jotka ohjaisivat niin toiminnassa mukana olevia aikuisia, vanhempia kuin lapsiakin. Ongelmatilanteisiin puuttumiseen ei ole olemassa selkeitä ja yhtenäisiä käytäntöjä tai toimintamal-

21 Esim. Salasuo 2019.

22 Mm. Rhind ym. 2014; Kössö/Yle 16.10.2018.

leja. Lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa kokemaa kiusaamista, syrjintää, epäasiallista kohtelua, seksuaalista häirintää tai väkivaltaa ei voi jättää yksin lasten tai heidän vanhempiansa, valmentajien, joukkueiden tai seurojen ongelmaksi, jos samaan aikaan valtio avustaa liikunnan ja urheilun alueellisia ja kansallisia järjestöjä vuosittain miljoonilla euroilla.

LÄHTEET

- Berg, Päivi & Kokkonen, Marja (2016) *Urheilun takapuoli. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Luettavissa: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/urheilun_takapuoli_netti.pdf
- Ehrlich, Thomas (2000) Introduction. Teoksessa Thomas Ehrlich (toim.) *Civic Responsibility and Higher Education*. Phoenix: Oryx Press, v–x.
- Fagerlund, Monica & Peltola, Marja & Kääriäinen, Juha & Ellonen, Noora & Sariola, Heikki (2014) *Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia*. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu. Luettavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86726/Raportteja_110_lapsiuhritutkimus_web.pdf
- Hakanen, Tiina & Myllyniemi, Sami & Salasuo, Mikko (2019a) *Oikeus liikkuu. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion liikuntaneuvosto, Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusseura. Luettavissa: <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2019/02/Lasten-ja-nuorten-vapaa-aikatutkimus-Oikeus-liikkua.-Verkkojulkaisu.pdf>
- Hakanen, Tiina & Myllyniemi, Sami & Salasuo, Mikko (2019b) *Takuulla liikuntaa. Kyselytutkimus toimintarajoitteisten lasten ja nuorten liikunnan harrastamisesta ja vapaa-ajasta*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion liikuntaneuvosto, Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusseura. Luettavissa: https://www.liikuntaneuvosto.fi/wp-content/uploads/2019/09/Takuulla_liikuntaa_Verkkojulkaisu_020619.pdf
- Innanen, Timo/MTV3 8.4.2018 (2018) Suomen maajoukkuevalmentaja seksuaalisesta häirinnästä – ”Osa pelkäsi ja lopetti uransa!”. Luettavissa: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/suomen-maajoukkuevalmentaja-seksuaalisesta-hairinnasta-osa-pelkasi-ja-lopetti-uransa-sen-vuoksi/6850004#gs.kgajme>
- Itkonen, Hannu (1997) *Urheilun uhrit*. Helsinki: Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi XIV.
- Itkonen, Hannu (2014) Urheilun normimyllerrys on pysyvä ilmiö. *Tieteessä tapahtuu* 32(3), 3–6.
- Kirby, Sandra & Greaves, Lorraine & Hankivsky, Olena (2000) *The Dome of Silence: Sexual Harassment and Abuse in Sport*. CA: Fernwood.
- Kokkonen, Marja (2012) *Seksuali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjintä liikunnan ja urheilun parissa*. Helsinki: Valtion liikuntaneuvosto.
- Kokkonen, Marja (2019) Liikunta ja urheilu – sukupuoleen perustuva ja seksuaalinen

- häirintä – Mitä siitä tiedetään tutkimusten valossa. *Liikunta & Tiede* 56(1), 53–57.
- Kössö, Tuulia/Yle 16.10.2018 (2018) Jalkapallovalmentajalle 2 vuotta ja 8 kuukautta vankeutta törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä – 13-vuotiaana uhriksi joutunut Emilia: ”Se oli minulle helvetti.” Luettavissa: <https://yle.fi/urheilu/3-10425471>
- Laine, Antti (2011) *Urheilujournalismin Suomi-Ruotsi-maaoittelu*. Helsinki: Edita.
- Laine, Antti & Salasuo, Mikko & Lappalainen, Tuomo (2013) Urheilupomojen harhapolku. *Suomen kuvalehti* 15/2013, 20–27.
- Laine, Antti & Salasuo, Mikko & Matilainen, Pertti (2016) Arvot, syrjintä ja kiusaaminen. Teoksessa Sami Kokko & Anette Mettälä (toim.) *Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. Liitu-tutkimuksen tuloksia*. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja. 2016:4. Helsinki: Valtion liikuntaneuvosto, 57–61. Luettavissa: https://www.liikuntaneuvosto.fi/wp-content/uploads/2019/09/LIITU_2016.pdf
- Laine, Antti & Turtiainen, Riikka (2018) Urheilujournalismin vallan vahtikoira? Tapauskohtaisessa tarkastelussa huippu-urheilun muutostyötä käsittelevä uutisointi suomalaisissa sanomalehdissä. *Media & Viestintä* 41(4), 280–301.
- Leinonen, Simo/Yle 19.9.2019 (2019) Kiira Korpi arvostelee rajusti taitoluisteluvallasta ja vaatii liitolta järeitä toimia: ”Henkinen hyväksikäyttö, vähättely ja kiusaaminen ovat arkipäivää”. Luettavissa: <https://yle.fi/urheilu/3-10976337>
- Leinonen, Simo & Kössö, Tuulia/Yle 18.9.2019 (2019) SM-tason taitoluistelija kertoo valmentajansa ahdistelleen seksuaalisesti – arvostettu valmentaja kiistää ja jatkaa työssään. Luettavissa: <https://yle.fi/urheilu/3-10975581>
- Mountjoy, Margo & Rhind, Daniel & Tiivas, Anne & Leglise, M. (2015). Safeguarding the child athlete in sport: A review, a framework and recommendations for the IOC youth athlete development model. *British Journal of Sports Medicine*, 49, 883–886.
- OK 2019 (2019) *Lupa välittää, lupa puuttua. Seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä urheilussa*. Helsinki: Olympiakomitea.
- Rhind, Daniel & McDermott, Jamie & Lambert, Emma & Koleva, Irena (2014). Managing safeguarding cases in sport. *Child Abuse Review* 23, 418–426.
- Rowe, David (2007) Sport journalism: Still the ”toy department” of news media? *Journalism* 8:4, 385–405.
- Salasuo, Mikko (2020) ”Pistetäänkö kannabista suoneen?” Kokemuksia ja esimerkkejä tutkimuksen, median ja uskomusten törmäyksistä (hyväksytty käsikirjoitus).
- Stirling, Asley & Bridges, Eileen & Cruz, Laura & Mountjoy, Margo (2011) Canadian Academy of Sport and Exercise Medicine Position Paper: Abuse, Harassment, and Bullying in Sport. *Clinical journal of sport medicine* 21(5), 385–391.
- Vuorikoski, Salla/Yle (2016a) Analyysi: Huippu-urheilun johdossa jäi humuvaihde päälle. Luettavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-9119026>
- Vuorikoski, Salla/Yle (2016b) Huippu-urheilun hyvät veljet – näin paljastuvat vanhat tavat junailta urheilurahaa. Luettavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-8929053>
- Vuorikoski, Salla/Yle (2016c) Oikeuskansleri syynää ministeriön urheilurahan jaon – ”Olympiakomitealle erityiskohtelua”. Luettavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-8930279>
- Yle/urheilu 18.5.2016 (2016) Olympiakomitean taloudessa huomautettavaa – ministeriö haluaa avustuksia takaisin liki puoli miljoonaa. Luettavissa: <https://yle.fi/urheilu/3-8890310>

LIITE: KIRJOITAJAKUTSU

Kutsu kirjoittajaksi kirjoituskokeelmaan syrjinnästä, epäasiallisesta kohtelusta ja seksuaalisesta häirinnästä liikunnassa ja urheilussa.

Arvoisa XXX,

Media on viime aikoina uutisoinut toistuvasti syrjinnästä, epäasiallisesta kohtelusta ja seksuaalisesta häirinnästä liikunnassa ja urheilussa. Tutkimustulokset ovat osoittaneet jo vuosia, että nämä ilmiöt ovat valitettavan yleisiä nimenomaan liikunnassa ja urheilussa. Erityisen huolestuttava ilmiö on siksi, että epäasiallinen kohtelu kohdistuu lähes poikkeuksetta lapsiin ja nuoriin. Useiden arvioiden mukaan julki tulleet tapaukset ovat jäävuoren huippu eikä vakaviin ongelmiin kyetä vieläkään puuttumaan asianmukaisella tavalla.

Haluamme tutkijoina reagoida tähän vakavaan ilmiöön ja tarjota foorumin keskusteluun sekä asian moniääniseen käsittelyyn. Olemme erittäin huolissamme siitä, ettei liikunnan ja urheilun saralla edelleenkään kyetä reagoimaan asiaan sen vaatimalla vakavuudella.

Pyydämme teitä osallistumaan Nuorisotutkimusverkoston kirjoituskokeelmaan, jonka tarkoituksena on tuoda esiin erilaisia näkökulmia liikunnassa ja urheilussa esiintyvistä syrjinnästä, epäasiallisesta kohtelusta ja seksuaalisesta häirinnästä.

Tekstin maksimipituus on 3 liuskaa 1,5 rivivälillä ja näkökulma sekä kirjoitusote vapaasti kirjoittajan valittavissa. Tekstien deadline on 30.11.2019 ja kirjoituskokeelma julkaistaan tammikuussa 2020 sähköisenä Nuorisotutkimusverkoston verkkosivuilla. Teksteistä ei makseta erillistä kirjoittajapalkkiota.

Muistio on jatkoa aiemmille Nuorisotutkimusverkoston kirjoituskokeelmille, joissa on käsitelty erityisen ajankohtaisia ja yhteiskunnallisesti tärkeitä aiheita. Kirjoituskokeelmiin ovat kirjoittaneet aiemmin ministerit, kansanedustajat, tutkijat, kokemusasiantuntijat, kansalaisaktivistit, kansanedustajat, toimittajat, virkamiehet, ammattiyhdistysjohtajat, aiheen asianosaiset ja monet muut teeman kannalta keskeiset tahot. Esimerkiksi vuonna 2006 julkaistuun ”Prekaariruoska? Portfoliopolvi, perustulo ja kansalaistoiminta (linkki alla)” -kirjoituskokeelmaan kirjoitti kaikkiaan

lähes 40 eri alojen toimijaa. Kirjoituskokoelma sai huomattavaa näkyvyyttä julkisuudessa ja herätti laajaa yhteiskunnallista keskustelua tärkeästä ja ajankohtaisesta prekaari-kysymyksestä. Julkaisu ladattiin ensimmäisen 6 kuukauden aika yli 50 000 kertaa. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/prekaariuoska.pdf>

Toivomme, että Te (tai kolleganne tai organisaationne) pystytte antamaan arvokkaan panoksenne kokoelmaan. Aiheen tärkeyttä ei voi korostaa liikaa. Mikäli teillä on kysyttävää tekstiin tai julkaisuun liittyen, vastaamme mieluusti kysymyksiin.

Alla muutama linkki aihetta koskevaan tutkimustietoon.

1. Ylen verkkosivuilla ilmestynyt vieraskynäkirjoitus, jossa käsitellään kiusaamista, syrjintää ja epäasiallista kohtelua sekä pohditaan sitä, miksei asiaan olla aiemmin kiinnitetty huomiota: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/12/21/lasten-urheiluharrastuksissa-kiusataan-tutkusti-enemman-kuin-haluamme-uskoa>
2. Lapsiuhritutkimus 2013, jossa sivuilla 91–95 käsitellään väkivaltaa ja seksuaalista väkivaltaa lasten harrastuksissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86726/Raportteja_110_lapsiuhritutkimus_web.pdf
3. Liitu-tutkimus, jossa kysyttiin ensimmäisen kerran laajemmin kiusaamisen, syrjinnän ja epäasiallisen kohtelun kokemisesta – tuloksia sivuilla 57–61: <https://www.liikuntaneuvosto.fi/lausunnot-ja-julkaisut/lasten-ja-nuorten-liikuntakayttaytyminen-suomessa-liitu-tutkimuksen-tuloksia-2016/>
4. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018, jossa kysyttiin laajasti kiusaamisen, syrjinnän ja epäasiallisen käytöksen kokemisesta ja tekemisestä – tuloksia sivuilla 47–52: <https://www.liikuntaneuvosto.fi/lausunnot-ja-julkaisut/oikeus-liikkua-lasten-ja-nuorten-vapaa-aikatutkimus-2018/>
5. Kyselytutkimus toimintarajoitteisten lasten ja nuorten liikunnasta, jossa selvitettiin myös kiusaamista, syrjintää ja epäasiallista kohtelua: <https://tietoanuorista.fi/julkaisut/nuorten-vapaa-aikatutkimukset/lasten-ja-nuorten-vapaa-aikatutkimus-2018-lisaotos/>
6. SM:n julkaisu: Yhteiset kentät? Puheita ja tekoja vähemmistöihin kuuluvien nuorten yhdenvertaisen liikunnan ja urheilun edistämiseksi

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79500/sm_012012.pdf

7. Tutkimus seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemasta syrjinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta liikunnassa ja urheilussa: <https://www.liikuntaneuvosto.fi/lausunnot-ja-julkaisut/seksuaali-ja-sukupuolivaemmistojen-syrjinta-liikunnan-ja-urheilun-parissa/>

I RAJANKÄYNTJÄ JA RIKKOMUKSIA

Poikien yliedustus väkivaltakokemuksia raportoivien joukossa nimenomaan ohjatuissa liikunta- ja urheiluharrastuksissa (ja harrastustoiminnassa yleisemminkin) hätkähdyttää osin siksi, että muilla elämänalueilla vastaavaa yliedustusta ei ole. Vertaisuuhteissa ja kotonaan pojat ja tytöt kohtaavat karkeasti ottaen saman verran väkivaltaa. Poikkeuksellista aiempiin ja muita elämänalueita koskeviin kyselytutkimuksiin verrattuna on myös se, että pojat raportoivat seksuaalista häirintää ja väkivaltaa liikunta- tai urheiluharrastuksen ohjaajalta tai valmentajalta noin kaksi kertaa useammin kuin tytöt. – Marja Peltola tässä teoksessa

Pojat, maskuliinisuus ja väkivaltakokemukset urheiluja liikuntaharrastuksissa

Marja Peltola, tutkijatohtori, Helsingin yliopisto

Liikunta- ja urheiluharrastukset ovat yksi tärkeä ympäristö, jossa lapset ja nuoret muodostavat käsityksiään fyysisestä olemuksestaan, ruumiillisesta itsemääräämisoikeudesta, ideaalisesta maskuliinisuudesta ja feminiinisydestä ja lukemattomista muista sosiaaliin suhteisiin vaikuttavista asioista. Liikunnallisuus, urheilullisuus ja liikunnasta nauttiminen eivät katso sukupuolta. Maskuliinisuus- ja poikatutkimuksessa on kuitenkin kiinnitetty huomiota siihen, että fyysisyys ja urheilullisuus ovat osa sitä resurssivalikoimaa, jonka avulla pojat rakentavat kuvaa itsestään maskuliinisina ja pyrkivät ansaitsemaan kunnioitusta vertaisryhmähierarkioissa (esim. Manninen, Huuki & Sunnari 2011). Vastaavasti epäurheilullisuus on yksi tekijöistä, jotka voivat altistaa poikia pilkalle ja ulossulkemiselle vertaisryhmissä (Peltola 2020). Ottaen huomioon urheiluharrastusten roolin lasten ja nuorten sosiaalisessa oppimisessa sekä maskuliinisuuden ja urheilullisuuden erityisen suhteen millaista maskuliinisuutta tuottaa ja tukee se, että pojat kohtaavat ohjatun liikunnan ja urheilun parissa merkittävässä määrin henkistä, fyysistä ja seksuaalistakin väkivaltaa? Pohdin tässä lyhyessä tekstissä tätä kysymystä [Lapsiuhritutkimus](#) 2013 -aineistoon nojaten.

SUKUPUOLEN MERKITYS LIIKUNTA- JA URHEILUHARRASTUSTEN VÄKIVALTAKOKEMUKSILLE

Vaikka liikunta- ja urheiluharrastusten merkitystä lasten ja nuorten hyvinvoinnille korostetaan Suomessa runsaasti, hyvinvointia uhkaava väkivaltailmiö tässä ympäristössä on saanut vain vähän huomiota. Ainoa tiedossani oleva määrällinen eli ilmiön yleisyydestä tietoa antava aineisto, jossa on kartoitettu *harrastuksen ohjaajan tai valmentajan* lapsen tai

nuoreen kohdistamaa epäasiallista tai väkivaltaista käyttäytymistä, on vuoden 2013 lapsiuhritutkimus. Kyselyyn vastasi 11 354 kuudes- ja yhdeksäsluokkalaista peruskoulun oppilasta, joista 5489 osallistui vastaamishetkellä johonkin ohjattuun liikunta- tai urheiluharrastukseen. Osana laajempaa väkivaltakokemuksia kartoittavaa kyselyä näiltä vastaajilta on kysytty heidän kokemuksistaan harrastuksen ohjaajan tai valmentajan heihin itseensä kohdistamasta henkisestä (pilkkaminen ja nimittely, kiroilu ja vihainen huutaminen, uhkailu) ja fyysistä väkivallasta (kiinni tarttuminen, röniminen, lyöminen) sekä seksuaalisesta häirinnästä ja väkivallasta (ks. [Fagerlund ym. 2014](#)).

Aiemmasta väkivaltatutkimuksesta tiedämme, että väkivalta ei kohdistu satunnaisesti ja yhtäläisesti kaikkiin, vaan uhrikokemukset kasautuvat eri konteksteissa erilaisilla tavoilla ja kytkettyvät muun muassa sukupuoleen. Tarkasteltaessa Lapsiuhritutkimus 2013 -aineiston tuloksia liikunta- ja urheiluharrastusten osalta silmiinpistävin sukupuolen mukainen ero on se, että pojat raportoivat kokeneensa kaikkia kysytyjä ohjaajan tai valmentajan harjoittaman väärinkäytöksen tai väkivallan muotoja merkittävästi tyttöjä enemmän. Sukupuolen mukainen ero on suurimmillaan fyysisen väkivallan tapauksessa. Pojat kohtasivat fyysistä väkivaltaa noin kolme kertaa useammin kuin tytöt: pojista 6 prosenttia raportoi ohjaajan tai valmentajan käyttäneen fyysistä väkivaltaa (tarttuneen kiinni, tönineen tai lyöneen) häntä itseään joskus tai usein, tytöistä kaksi prosenttia. Henkistä väkivaltaa oli kohdattu odotetusti paljon useammin: pojista 30 prosenttia ja tytöistä 18 prosenttia raportoi siitä. Liikunta- ja urheiluharrastukset näyttävät jopa muita harrastusympäristöjä alttiimmilta henkiseen väkivaltaan. Kiroilusta ja vihaisesta huutamisesta raportoi liikunta- ja urheiluharrastuksissa käyvistä lapsista ja nuorista 22 prosenttia, muunlaisissa harrastuksissa käyvistä 8 prosenttia. Pilkkamisesta ja nimittelystä raportoi liikunnan ja urheilun harrastajista noin 10 prosenttia ja muista harrastajista noin 5 prosenttia. (Ks. lisää Peltola 2016.)

Poikien yliedustus väkivaltakokemuksia raportoivien joukossa nimenomaan ohjatuissa liikunta- ja urheiluharrastuksissa (ja harrastustoiminnassa yleisemminkin) hätkähdyttää osin siksi, että muilla elämänalueilla vastaavaa yliedustusta ei ole. Vertaissuhteissa ja kotonaan pojat ja tytöt kohtaavat karkeasti ottaen saman verran väkivaltaa (Fagerlund ym. 2014). Poikkeuksellista aiempiin ja muita elämänalueita koskeviin kyselytutki-

muksiin verrattuna on myös se, että pojat raportoivat seksuaalista häirintää ja väkivaltaa liikunta- tai urheiluharrastuksen ohjaajalta tai valmentajalta noin kaksi kertaa useammin kuin tytöt (pojat 3,3%; tytöt 1,5%).

MASKULIINISET NORMIT JA VÄKIVALTA LIIKUNTAHARRASTUKSISSA

Havainto poikien väkivaltakokemusten runsaudesta urheilu- ja liikunta-harrastuksissa herättää tärkeitä kysymyksiä näiden harrastusten piirissä tuetuista maskuliinisuuden malleista ja poikien uhrikokemusten esiintulon ehdoista.

Vertaisuuhteissa tapahtuvien väkivaltakokemusten haavoittavuutta vähättelemättä on keskeistä, että tässä tarkastelun kohteena on nimenomaisesti liikunta- tai urheiluharrastuksen valmentajan tai ohjaajan – siis usein aikuisen – käyttämä väkivalta. Ohjaajat ja valmentajat ovat merkittäviä roolimalleja, joiden käyttäytymisestä nuoret lukevat aikuismaailmassa hyväksyttävistä toimintatavoista, siitä mitä heiltä odotetaan, mistä he saavat kiitosta ja mistä rangaistuksia. Ohjaaja tai valmentaja välittää pojille myös kuvaa siitä, millaisia poikia heidän tulee olla, millaista on hyvä ja arvostettu maskuliinisuus. Poikien väkivaltakokemusten runsaus liikunta- ja urheiluharrastuksissa herättääkin tulkinnan, että näiden harrastusten piirissä kovalla, aggressiivisuuteen ja väkivaltaan yhdistyväällä maskuliinisuudella on edelleen vahva jalansija. Ohjaajan tai valmentajan harjoittama henkinen tai fyysinen väkivalta välittää viestin siitä, että tällainen käytös on hyväksyttävää, se ”kuuluu” lajiin – se siis normalisoi väkivaltaa. Samalla se välittää viestin siitä, että poikien tehtävänä on kasvaa tällaiseen maskuliinisuuteen, mikä tarkoittaa yhtä aikaa pakkoa hyväksyä itsen kohdistuvat väkivallanteot ja lupaa kohdistaa väkivaltaa toisiin.

Entä sitten poikien kokemukset seksuaalisesta häirinnästä ja väkivallasta, ovatko ne ristiriidassa maskuliinisuuden normeihin soisaalistumisen kanssa? Liikuntaharrastuksissa tapahtuvan seksuaalisen väkivallan tutkimuksen pioneeri Mike Hartill (2009) on todennut, että monet seksuaalisen väkivallan teot erityisesti joukkueurheilussa ovat luonteeltaan homofobisia ja ”vääränlaista” maskuliinisuutta rankaisevia. Ilman laadullista lisätutkimusta on mahdotonta tietää, millaisia motivaatioita

ja kontrollipyrkimyksiä poikien väkivaltakokemusten takana on, mutta kansainvälinen tutkimus tarjoaa ainakin yhdeksi tulkintakehykseksi juuri maskuliinisuuden kontrollointia.

Binäärisesti ymmärretty sukupuoli ja maskuliinisuuden ja feminiinisyden oletettu vastakohtaisuus tarkoittavat, että siinä missä maskuliinisuus yhdistetään – ainakin jossain määrin ja joissain ympäristöissä – kovuuteen, urheilullisuuteen, väkivaltaisuuteen ja stoalaiseen ”kestämiseen”, heikkous, riippuvuus ja haavoittuvuus mielletään enemmän feminiinisen alueelle (esim. Jokinen 2010). ”Vääränlaiseksi” mieltyvä maskuliinisuus uhkaa herkästi alentaa poikien asemaa vertaisryhmähierarkiassa, ellei sitä voida kompensoida muilla maskuliinisuuden resursseilla (Peltola 2020), ja saattaa altistaa uusille väkivallan tai ulossulkemisen kokemuksille. Siksi on helppo ymmärtää, miksi väkivallan uhrin asemaan asettuminen ja väkivaltakokemusten jakaminen, saati näistä epäkohdista huomauttaminen, ei ole pojille maskuliinisuuden normien paineissa helppoa – erityisesti, kun väärin toiminut henkilö on esikuva ja portinvartija omassa harrastuksessa etenemiseen. Lapsiuhritutkimus 2013 -aineisto kuitenkin osoittaa, että pojat kyllä tunnistavat itseensä kohdistuvia väärinkäytöksiä ja väkivaltaa.

Poikien väkivaltakokemusten tarkastelu herättää tarpeen luoda liikunta- ja urheiluharrastuksissa tilaa myös (poikien) haavoittuvuuden ja uhuriuden kokemusten esiintulolle ja (kaikkien) fyysisen koskemattomuuden ja itsemääräämisoikeuden arvostukselle. Kapeat maskuliinisuuden normit johtavat myös homofobiseen ulossulkemiseen ja sanktiointiin – mikä heijastunee seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorien yliedustuksessa epäasiallista käytöstä liikunta- ja urheiluharrastuksissa kokeneiden joukossa (Hakanen, Myllyniemi & Salasuo 2018). Samalla ne muokkaavat feminiinisyden ja maskuliinisuuden vastakkainasettelua tavoilla, jotka ovat myös tyttöjen kannalta ongelmallisia ja saattavat johtaa häirintä- ja väkivaltakokemuksiin. Maskuliinisuuden normien ja niihin liittyvien käytäntöjen kriittinen tarkastelu liikunta- ja urheiluharrastuksissa onkin kaikkien etu.

LÄHTEET

- Fagerlund, Monica & Peltola, Marja & Kääriäinen, Juha & Ellonen, Noora & Sariola, Heikki (2014) *Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia*. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu. Luettavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86726/Raportteja_110_lapsiuhritutkimus_web.pdf
- Jokinen, Arto (2010) Kriittinen mies- ja maskuliinisuustutkimus. Teoksessa Tuija Saresma & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 128–139.
- Hakanen, Tiina & Myllyniemi, Sami & Salasuo, Mikko (2018) *Oikeus liikkua. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion liikuntaneuvosto, Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusseura. Luettavissa: <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2019/02/Lasten-ja-nuorten-vapaa-aikatutkimus-Oikeus-liikkua.-Verkkojulkaisu.pdf>
- Hartill, Mike (2009) The sexual abuse of boys in organized male sports. *Men and Masculinities* 12(2): 225–249.
- Manninen, Sari & Huuki, Tuija & Sunnari, Vappu (2011) 'Earn Yo' Respect!' Respect in the Status Struggle of Finnish School Boys. *Men and Masculinities* 14(3), 335–357.
- Peltola, Marja (2016) Ohjaajan väkivaltainen käyttäytyminen liikuntaharrastuksissa: sukupuolen ja maahanmuuttotaustan merkitys lapsiuhritutkimuksen valossa. Teoksessa Päivi Berg & Marja Kokkonen (toim.) *Urheilun takapuoli. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 23–45. Luettavissa: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/urheilun_takapuoli_netti.pdf
- Peltola, Marja (2020, tulossa) Ristiriitainen maskuliinisuuskerronta ja tunteiden jakamisen mahdollisuudet poikien läheisyyksissä. *Sosiologia*.

Yhdenvertaisuus on jokapäiväistä työtä myös liikunnassa ja urheilussa

Kirsi Pimiä, yhdenvertaisuusvaltuutettu

Liikunta ja liikkuminen on monille ihmisille tärkeä osa elämää ja hyvinvoinnin peruspilari. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kohtaa liikunnan ja urheilun yhdenvertaisuusongelmia usein asiakasyhteydenottojen kautta. Syrjintää urheiluseuroissa ja liikuntapaikoissa tapahtuu monella eri perusteella. Eräs kuntosali antoi selvästi ymmärtää, etteivät turvapaikanhakijat ole tervetulleita asiakkaita. Kamppailulajiseura edellytti jäseniltään, ettei jäsenellä saa olla tarttuvaa veritauteja. Uimahallien pukuhuonejärjestelyt ja uima-asuvaatimukset estävät eri ihmisryhmien yhdenvertaisen mahdollisuuden opetella uimaan ja käydä uimassa.

Yhdenvertaisuuslaki ei koske pelkästään kiellettyä syrjintää, vaan se koskee myös yhdenvertaisuuden edistämistä. Viranomaisilla ja koulutuksen järjestäjillä on velvollisuus edistää yhdenvertaisuuden toteutumista. Tämä kattaa myös kuntien ylläpitämät liikuntapaikat ja oppilaitosten liikuntatilat. Lisäksi liikuntalain mukaan valtionapukelpoisuutta harkittaessa otetaan huomioon, miten liitot ja liikuntajärjestöt edistävät yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa.

Yhdenvertaisuuden edistäminen ei ole ainoastaan velvoite, vaan myös mahdollisuus saavuttaa laajempia kohderyhmiä ja parantaa toiminnan laatua. Yhdenvertaisuuden lisääntyminen parantaa viihtyvyyttä ja sitoutumista järjestössä. Yhdenvertaisuuden tavoittelu muokkaa myös seuran identiteettiä. Toimijat voivat olla ylpeitä seuransa arvoista. Näkyvä toiminta yhdenvertaisuuden edistämiseksi voi lisätä seuran houkuttelevuutta ja kohentaa imagoa.

Monet toimenpiteet, joilla yhdenvertaisuutta voidaan edistää järjestön toiminnassa, ovat pieniä oivalluksia, joilla on kuitenkin käytännössä suuri merkitys. Toimenpiteet voivat olla yksinkertaisia eivätkä välttämättä maksa mitään. Esimerkiksi yhteiset pelisäännöt häirintään, kuten homofobiseen ja rasistiseen vitsailuun, puuttumiseksi voivat vahvistaa arvostavaa ja hyväksyvää ilmapiiriä. Silloin jokainen voi kokea olevansa tervetullut

järjestön toimintaan omana itsenään. Onnistunut yhteisöllisyyden ja osallisuuden vahvistaminen liikunnassa voi auttaa myös laajemmin yhteiskunnallisen eriarvoistumisen ehkäisyssä.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävänä on valvoa yhdenvertaisuuslain noudattamista. Tässä työssä nousevat usein esille vammaisten henkilöiden mahdollisuudet harrastaa haluamaansa liikuntaa mahdollisimman omaehtoisesti. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (CRPD) asettaa velvollisuuksia valtiolle kaikilla elämänalueilla mukaan lukien liikunta- ja urheilutoiminta (30. artikla). Näitä velvoitteita on tuotu kansalliseen lainsäädäntöön muun muassa yhdenvertaisuuslain avulla. Syrjinnän kieltö (8 §) koskee laajasti eri tahoja. Lisäksi toimijalla voi olla velvollisuus toteuttaa kohtuullisia mukautuksia vammaisten henkilöiden tarpeiden perusteella (15 §).

Syksyllä 2018 julkiseen keskusteluun nousi parayleisurheilun EM-kisoihin osallistumisesta urheilijoilta peritty omavastuuosuus. Yhdenvertaisuusvaltuutettu sai vammaisurheilijoiden omavastuista myös suoria yhteydenottoja. Omavastuukysymys on tehnyt näkyväksi sen, että hyvästä yhdenvertaisuussuunnitelmasta huolimatta järjestöjen toiminnassa voidaan tehdä ratkaisuja, jotka eivät edistä yhdenvertaisuuden toteutumista. Tarvetta eri toimijoiden tekemälle edistämistyölle on niin soveltavan liikunnan, vammaisurheilun kuin vammaishuippu-urheilun osalta. Asian käsittely ja annettavat suositukset liittyvät vammaisurheilijoiden asemaan. Julkisessa keskustelussa on noussut esiin myös nuorten urheilijoiden asema. Valtuutettu rajasi oman arvionsa vain vammaisiin urheilijoihin. Vammaisurheilijoiden tilanteesta tekee erityisen nimenomaisesti vammaisten henkilöiden asemaa koskeva YK:n yleissopimus ja sen velvoittavuus valtiolle ja kunnille.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että lajiliitot edistävät erilaisten liikkujien ja urheilijoiden yhdenvertaisuutta ja mahdollisuuksien luomista kaikille tasavertaisesti. Yhdenvertaisuuden edistämistä tehdään jokapäiväisessä työssä, harjoittelussa, kilpailutoiminnassa, urheilupaikkojen rakennushankkeissa ja muussa seuratyössä.

Valtuutetun selvittäessä parayleisurheilijoihin kohdistuvia omavastuukäytäntöjä kunnat nousivat keskeisiksi toimijoiksi vammaisurheilijoiden yhdenvertaisessa kohtelussa. Ministeriöitä ja kuntia julkisen vallan käyttäjinä velvoittaa YK:n vammaisopimuksen 30. artikla sekä yhdenver-

taisuuslain mukainen velvoite edistää yhdenvertaisuuden toteutumista. Valtuutettu pitää tärkeänä arvioida, palvelevatko ministeriöiden olemassa olevat rahoitusmekanismit riittävällä tavalla vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteutumista urheilussa.

Kuntien toiminnassa keskeisessä asemassa ovat koululiikunta ja kunnan ylläpitämät liikuntapaikat. Vammaiset lapset ja nuoret eristetään usein koululiikunnasta, kun koetaan helpommaksi laittaa heidät muualle tai vapauttaa liikunnasta kuin edes toisinaan soveltaa ja ottaa mukaan edes osittain. Tällä hetkellä yhdenvertaisuuden toteutuminen on todella paljon kiinni siitä, miten opettaja suhtautuu asiaan. Tarvitsemme lisää koulutusta ja ohjeistusta, joilla yhdenvertaisuutta edistävät hyvät käytännöt leviäisivät laajempaan tietoisuuteen.

Kaikissa liikuntapaikoissa on huomioitava esteettömyys. Uimahalleissa nousee esiin erityisiä yhdenvertaisuuskysymyksiä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on suosittelut yksityisten pukeutumis- ja peseytymistilojen rakentamista uimahalleihin kaikkien ihmisten ja ihmisryhmien yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Yksityiset suihkutilat edistäisivät erilaisten ihmisten ja ihmisryhmien yhdenvertaisuuden toteutumista: olipa kyse erilaisista kulttuurisista tai uskonnollisista taustoista tulevista ihmisistä, ihmisistä, joilla on jokin vamma tai sairaus tai jotka kuuluvat sukupuolivähemmistöihin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu, samoin kuin Suomen Uimaopetus- ja Hengenpelastusliitto, Suomen Uimaliitto ja Uimahalli- ja kylpylätekninen yhdistys, suosittelee myös, että kaikki uimahallit sallivat burkinien käytön. On tärkeää, että kaikilla ihmisillä on mahdollisuus päästä yhdenvertaisesti uimahalleihin ja oppia uimaan.

Yhteiskunnallisessa keskustelussa on nostettu esiin vähäisen liikunnan aiheuttamat ongelmat. Samaan aikaan vähemmälle huomiolle ovat jääneet toimenpiteet, joilla kaikille taustasta ja ominaisuuksista riippumatta tarjottaisiin yhdenvertaiset mahdollisuudet liikkua haluamallaan tavalla. Vammaiset henkilöt kertovat usein kokemuksenaan koululiikunnasta, että heille on annettu vapautus liikuntatunneilta sen sijaan, että olisi pohdittu yksilöllisesti sopivia tapoja osallistua yhteiseen toimintaan. Yhdenvertaisuussuunnittelu tarjoaa mahdollisuuksia pohtia kriittisesti aikaisempia käytäntöjä ja rakentaa tilalle uusia, jotka esteiden aiheuttamisen sijaan kutsuvat kaikkia liikkumaan yhdessä.

Urheilu – Seksuaalirikollisten pelikenttä vai massahysterian kohde

Antti Turpeinen & Matti Hakamäki, erikoissuunnittelija, Liikunnan ja kansanterveyden edistämissätiö LIKES

Valmentaja-asemaansa hyväksikäyttänyt mies tuomittiin seksuaalisesta hyväksikäytöstä kahdeksan kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja suorittamaan asianomistajalle korvausta kärsimyksestä (Edilex 2019).

SM-tason taitoluistelija kertoo valmentajansa ahdistelleen seksuaalisesti – arvostettu valmentaja kiistää ja jatkaa työssään (Yle 2019).

Edellisten kaltaiset otsikot ovat olleet viimeisen vuoden aikana tuttu näky Suomessa ja kansainvälisesti. On olemassa selkeä tarve luoda urheiluyhteisöstä entistä turvallisempi ympäristö liikunnan harrastamiseen. Muutosta tähän suuntaan on ollut näkyvissä viimeisten vuosien ja etenkin vuoden 2019 aikana. Suomen Olympiakomitea ([Lupa Välittää – Lupa Puuttua](#)), Väestöliitto ([Et ole yksin](#) -hanke) ja osa lajiliitoista ovat luoneet toimintaohjeita seuroille ja seuratoimijoille häirintätapauksiin puuttumiseksi sekä ei-hyväksyttävän ja hyväksyttävän toimintatavan välisen eron tunnistamiseksi.

Liikunnan ja urheilun parissa tapahtuvat seksuaalirikokset ovat pääasiassa lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa rikollisuutta. Urheiluseurat on tunnistettu kansainvälisellä tasolla paikoiksi, joissa esiintyy lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä. (Turpeinen 2018; Thomas 2005). Lapsi valikoituu hyväksikäyttäjän uhriksi helpommin kuin aikuinen useasta eri syystä. Hyväksikäyttäjät tietävät, että lapset taipuvat useimmiten noudattamaan ohjeita ja vaatimuksia, lapsia on helpompi kontrolloida ja vastustelu on vähäisempää kuin aikuisella ja lapsi tunnistaa hyväksikäyttäjän aikuista pienemmällä todennäköisyydellä. On tunnistettu viisi tekijää, joiden vuoksi lapset ovat alttiita uhreja hyväksikäyttäjille: 1) lapset ovat luonnostaan uteliaita, 2) lapset ovat helposti aikuisten johdateltavissa, 3) lapsilla on

tarve huomiolle ja ihailulle, 4) lapset haastavat/uhmaavat vanhempiaan ja 5) lapset eivät ole ihanteellisia todistajia. Taitava ahdistelija on tietoinen näistä piirteistä ja osaa käyttää niitä hyväkseen. (Oliva 2013.)

Poliisissa kirjattiin vuosina 2016–2017 yhteensä 145 seksuaalirikosilmoitusta, jotka olivat tapahtuneet liikunnan ja urheilun parissa. Ilmoituksissa esiintyi 20 eri liikuntamuotoa/lajia. Ilmoitusten 154 uhrista, joiden ikä oli tiedossa, 95 oli alle 16-vuotiaita.

Kaikki rikosilmoitukset eivät koske organisoitua/ohjattua liikunnan harrastamista. Osa ilmoitetuista tapahtumista sijoittui liikunnan omaehtoiseen harrastamiseen yksityisillä tai julkisilla liikuntapaikoilla urheiluseurojen ja lajiliittojen toiminnan piirin ulkopuolella. Tutkimuksessa esille nousseista ilmoituksista 48 koski organisoitua/ohjattua toimintaa, ja näistä ilmoituksista kuusi koski valmentajan ja valmennettavan välistä asetelmaa. Kun epäiltynä tekijänä oli valmentaja ja uhrina valmennettava, uhrien keski-ikä oli 15,5 vuotta. Juuri tämä valmentaja-valmennettava-asetelma on ollut viime aikoina mediakeskustelua hallitseva teema. (Turpeinen 2018.)

Seksuaalirikosten suojeluobjekti on seksuaalinen itsemääräämisoikeus. Käytännössä se tarkoittaa jokaisen ihmisen vapautta päättää itsestään ja käyttäytymisestään (Ojala 2014). Keskustelussa seksuaalirikokset ja epäasiallinen käytös sekä kiusaaminen sekoittuvat. Rikos on aina rikos, ja sen tutkimisesta vastaa poliisi, mutta henkilön epäasiallinen käytös ei ole sama asia. Joskus epäasiallinen käytös voi ylittää rikoskynnyksen, mutta sen arvioinnista vastaa poliisi ja viime kädessä tuomioistuin – ei yksittäinen seuratoimija tai kukaan muukaan. Rajanveto ei ole aina helppoa, mutta seura- tai lajiliittotoimijan kannalta oleellista on, että jos on epävarma, on syytä pyytää poliisia selvittämään, onko asiassa tapahtunut rikos.

Poliisin rooli prosessissa on selkeä. Esitutkintalaki määrittää poliisin toimintaa sen jälkeen, kun epäilty rikos saatetaan poliisin tietoon. Rikosprosessi oikeudenkäynteinä voi viedä aikaa jopa vuosia. Esitutkintaviranomainen ei voi sanoa suoraan, milloin tämä prosessi on valmis. Esitutkinta on kuitenkin toimitettava esitutkintalain mukaan ilman aiheetonta viivytyksiä (Finlex/ETL 3:11§).

Prosessi on pitkä kaikille osapuolille. Ongelmallista on, kuinka urheiluseura tai lajiliitto menettelee sellaisen valmentajan kanssa, joka on epäiltynä esimerkiksi lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. On hyvä

muistaa, että kyseessä on vasta epäily, jonka todenperäisyyttä selvitetään esitutkinnassa. Tämä odotusaika olisi pystyttävä ottamaan huomioon seuratasolla, jos kyse on seuran toimijasta, etenkin valmentajasta. Millä tasolla henkilö voi jatkaa lapsen/nuoren valmentajana, jos hän on epäiltyä esimerkiksi lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä?

Esitutkinta-aineisto on asianosaisjulkista esitutkinnan ajan, ja tietoa tutkinnasta ei siksi voida antaa ulkopuolisille. Tutkinnanjohtaja sitoo ilmoitusvelvollisuus esitutkinnan aloittamisesta esimiehelle, mikäli epäilty on virkamies ja epäilystä rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta (ETL 3:6§). Mikäli epäilty on seuran valmentaja ja kukaan ei kerro asiasta seuran toimihenkilöille, jatkaako henkilö valmentamista seurassa normaaliin tapaan? Tällaisissa tapauksissa poliisi ei ole se taho, joka päättää, onko henkilö kykenevä jatkamaan seuratoiminnassa esitutkintaprosessin ajan. Tämä on seikka, johon urheilun toimijoiden tulisi kiinnittää erityisesti huomiota. Avoin keskusteluyhteys vanhempien ja seuratoimijoiden kesken on tärkeää.

Jokainen tapaus on liikaa. Vastuu ei ole yksin urheilutoimijoiden, uhrien, viranomaisten tai minkään muunkaan yksittäisen tahon. Urheilusta ja sen pelikentistä ei saa tehdä seksuaalisen häirinnän uhria. Sen sijaan, että mietimme, kuinka olisimme aiemmin voineet estää jo tapahtuneita rikoksia tapahtumasta, on käännettävä katse niihin seikkoihin, joita voimme jatkossa tehdä estääksemme tekoja tapahtumasta. Asioista avoimesti keskusteleminen ja ennaltaehkäisevä työ keskusjärjestöissä, lajiliitoissa ja urheiluseuroissa sekä yhteisten pelisääntöjen ja toimintatapojen luominen ovat askel oikeaan suuntaan.

LÄHTEET

- Edilex 29.1.2019 (2019) Valmentaja-asemaansa hyväksikäyttänyt mies tuomittiin seksuaalisesta hyväksikäytöstä kahdeksan kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja suorittamaan asianomistajalle korvausta kärsimyksestä. Luettavissa <https://www.edilex.fi/uutiset/58831>.
- Finlex/ETL (2019) Esitutkintalaki. Luettavissa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110805>.
- Ojala, Timo (2014) *Seksuaalirikokset*. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Oliva, Janet R. (2013) *Sexually motivated crimes. Understanding the profile of the sex offender and applying theory to practice*. Boca Raton & NY & London: Taylor

- and Francis Group.
- Thomas, Terry (2005) *Sex Crime; Sex offending and society*. US & Canada: Willan Publishing. Second Edition.
- Turpeinen, Antti (2018) *Poliisin tietoon tulleet seksuaalirikokset liikunnassa ja urheilussa 2016–2017*. Opinnäytetyö. Poliisiammattikorkeakoulu.
- Yle (2019) SM-tason taitoluistelija kertoo valmentajansa ahdistelleen seksuaalisesti - arvostettu valmentaja kiistää ja jatkaa työssään. Julkaistu 18.9.2019. Luettavissa <https://yle.fi/urheilu/3-10975581>.

Lapsen oikeudet ja harrastustoiminta

Elina Pekkarinen, lapsiasiavaltuutettu

Sopimusvaltiot tunnustavat lapsen oikeuden lepoon ja vapaa-aikaan, hänen ikänsä mukaiseen leikkimiseen ja virkistystoimintaan sekä vapaaseen osallistumiseen kulttuurielämään ja taiteisiin.

Sopimusvaltiot kunnioittavat ja edistävät lapsen oikeutta osallistua kaikkeen kulttuuri- ja taide-elämään ja kannustavat sopivien ja yhtäläisten mahdollisuuksien tarjoamista kulttuuri-, taide-, virkistys- ja vapaa-ajantoimintoihin. (YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus SopS 59 ja 60/1991, 31 artikla.)

Lasten ja nuorten mahdollisuus harrastaa on noussut yhdeksi vuosituhaten edistetyimmistä yhteiskunnallisista tavoitteista Suomessa. Harrastaminen onkin merkityksellistä. Mielekäs vapaa-ajan toiminta voi parantaa lapsen itsetuntoa, auttaa löytämään piilossa olevia vahvuuksia, tutustuttaa uusiin ihmisiin ja laajentaa lapsen maailmankuvaa. Vaatimatonkin ”höntsäily” auttaa irrottautumaan arjen harmaudesta ja antaa uutta potkua sen kiireisiin. Harrastuksesta voi myös tulla ammatti tai elinikäinen rakkaus. Nykykielellä ilmaistuna harrastus edistää osallisuutta eli lapsen kokemusta siitä, että hän on merkityksellinen osa sosiaalista todellisuutta.

Mahdollisuus harrastaa ei ole vain elämän suolaa, vaan myös lapsen oikeus. Vuonna 1989 hyväksytty Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimus (Yleissopimus lapsen oikeuksista) tunnustaa jokaisen lapsen oikeuden leikkiin ja virkistystoimintaan sekä kulttuuri- ja taide-elämään. Sopimus velvoittaa valtioita turvaamaan tasavertaiset virkistystoiminnan mahdollisuudet ja edistämään erilaisten ryhmien osallistumista myös ohjattuun toimintaan. Suomi on jo vuonna 1991 saattanut lapsen oikeuksien sopimuksen voimaan lailla (Laki lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä 59/1991). Tämä tarkoittaa sitä, että Suomen valtio on sitoutunut turvaamaan sopimuksessa määritellyt oikeudet ja ottanut vastuun sopimuksen velvoitteista.

Sopimuksen nojalla meillä on siis velvollisuus tukea lasten yhdenvertaista mahdollisuutta kehittyä ja harrastaa.

Viimeaikaisten tutkimusten valossa moni lapsi ja nuori kokee harrastusten yhteydessä kuitenkin kiusaamista, epäasiallista kohtelua ja suoranaista väkivaltaa niin toisten nuorten kuin ohjaajien taholta. Samalla, kun yhteiskunnassa korostetaan harrastusten myönteisiä vaikutuksia, osa lapsista ja nuorista traumatisoituu juuri harrastaessaan. Vapaa-ajan harrastusten ohjaajilla on merkittävä valta ja vastuu lapsen oikeudenmukaisen kohtelun ja kokemusten rakentamisessa. Samaan aikaan lapsen suojaaminen väkivallalta, loukatuksi tulemiselta ja syrjinnältä on yhteiskunnan lakisääteinen velvollisuus.

Tässä artikkelissa avaan lapsen oikeuksien sopimuksen vapaa-aikaan ja harrastuksiin liittyviä kirjauksia käyttämällä avukseni YK:n lapsen oikeuksien sopimusta ja siitä annettuja tarkentavia yleiskommentteja. Palautan sopimuksen tekstiä arjen tasolle ja pohdin, miten voisimme edistää lasten oikeutta harrastaa samalla, kun luomme sille turvalliset puitteet.

LAPSEN OIKEUS HARRASTAA

Tekstini alkoi YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artiklalla 31, joka antaa kaikille lapsille oikeuden kulttuuriin, taiteeseen, virkistykseen ja vapaa-ajantoimintaan. Koska lapsen oikeuksien sopimuksen teksti on ytimekästä, ja siksi monitulkintaista, ja maailma vieläpä alati muuttuu, julkaisee YK:n lapsen oikeuksien komitea säännöllisesti tarkentavia yleiskommentteja sopimuksen eri artikloista.²³

Vapaa-aikaa ja virkistystoimintaa koskevaa artiklaa tarkentavassa yleiskomentissa komitea painottaa, että virkistystoiminta on yläkäsite, joka pitää sisällään laajan kirjon erilaisia vapaa-ajan toimintoja. Osallistuminen musiikki- ja taidetoimintaan, käsitöiden tekemiseen, yhteisölliseen toimintaan, seuratoimintaan, urheilulajeihin, peleihin, patikointiin ja ret-

23 Lapsiasiavaltuutetun toimisto on käännättänyt näitä yleiskommentteja suomen kielelle vuodesta 2014 alkaen ja tällä hetkellä 23 yleiskommenttia löytyy vapaasti lapsiasiavaltuutetun www-sivuilta osoitteesta <http://www.lapsiasia.fi/lapsen-oikeudet/komitean-yleiskommentit/> (haettu 4.12.2019)

keilyyn sekä harrastustoimintaan ovat kaikki osa virkistystoimintaa, jota yhteiskunnan tulisi tukea. (Yleiskommentti nro. 17, 2013.)

Komitea luettelee useita myönteisiä asioita, joita ohjattu vapaa-ajantoiminta voi lapselle tuoda. Samalla se kuitenkin muistuttaa levon merkityksestä, joka on lapsen kehitykselle yhtä tärkeää kuin muut perustarpeet. Komitea tunnustaa myös niin sanotun luppoajan merkityksen – ajan, jolloin lapsella ei ole velvollisuuksia, viihdettä tai virikkeitä, vaan joka perustuu joutilaisuuteen.

Lapsilla on oikeus aikaan, jonka käyttöä aikuiset eivät päättä tai valvo, sekä aikaan, jolloin heihin ei kohdistu mitään vaatimuksia ja he voivat periaatteessa olla tekemättä mitään, jos he niin haluavat. Toimettomuus voikin herättää luovuuden. Lapsen kaiken vapaa-ajan keskittäminen pelkästään ohjelmoituun tai kilpailulliseen toimintaan voi vahingoittaa hänen fyysistä, emotionaalista, kognitiivista ja sosiaalista hyvinvointiaan. (Yleiskommentti nro. 17, 2013, kohta 42.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön teettämässä koululaiskyselyssä juuri oma tai perheen ja kavereiden kanssa vietetty aika olivatkin mielekkäintä vapaa-ajan toimintaa. Peräti 74 prosenttia lapsista kertoi viettävänsä mieluiten aikaa kotona ja peräti 41 prosenttia toivoi lisää omaa aikaa, kun taas harrastuksia toivoi lisää vain 15 prosenttia koululaisista. ([OKM 2019.](#))

Sopimus siis tunnustaa lapsen oikeuden vapaa-aikaan ja harrastuksiin. Lapsen oikeutta harrastaa on Suomessa edistettykin. Opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen käynnisti nuorisotutkijoiden ideasta virinneen harrastustakuun selvittämisen, joka nosti useita konkreettisia ehdotuksia harrastuksen takaamiseksi jokaiselle lapselle ([OKM 2017](#)). Lasten toiveiden kuunteleminen, harrastustoiminnan kytkeminen koulupäivään ja erilaiset tuet vähävaraisille perheille olivat ehdotusten joukossa. ([VN 2017.](#)) Antti Rinteen hallitusohjelmassa (2019) harrastamisen edistämiseksi esitettiin niin sanottua Islannin mallia, joka toisi harrastukset osaksi koulun toimintaa. Useassa kunnassa on edistetty harrastustakuuta ([Haanpää 2019](#)). Voidaan siis todeta, että lasten harrastaminen on Suomessa otettu vakavasti. Vaan onko harrastamisen sisältöihin tai varjopuoliin kiinnitetty samassa määrin huomiota?

LAPSEN OIKEUDET HARRASTUSTOIMINNASSA

Lapsen oikeuksien yleissopimuksen kirjaukset pätevät kaikkialla – siis myös harrastustoiminnassa. Sopimuksen mukaan kaikilla lapsilla on oikeus suojeluun, osallistumiseen ja osuuteen yhteiskunnan voimavaroista. Yhteiskunnan tulee erityisesti tukea erityisryhmien, kuten vammaisten lasten ja muiden vähemmistöjen, harrastusmahdollisuuksia. Lasta ei saa syrjiä, hänen etunsa on asetettava päätöksenteossa ensisijalle, ja hänen kehittymistään on tuettava. Lisäksi lasta tulee kuulla, ja hänen mielipiteensä tulee ottaa huomioon. Harrastustoiminnassa tämä tarkoittaa sitä, että lasta ei saa altistaa vaaraan tai huonolle kohtelulle ja mikäli tällaista ilmenee, tulee tilanteeseen välittömästi puuttua. Lisäksi lapsen on voitava osallistua toiminnan suunnitteluun ja kyettävä vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin. Kaikenlaiseen syrjintään ja epäasialliseen kohteluun tulee harrastuksissa olla nollatoleranssi.

Komitea myös muistuttaa, että virkistystoiminnan on oltava lapselle vapaaehtoista. Pakkoon tai painostukseen perustuva urheilun tai taiteen harrastaminen tai järjestötoimintaan osallistuminen eivät ole virkistystoimintaa sopimuksen tarkoittamassa merkityksessä. Huoltajien ja harrastusten ohjaajien on syytä säännöllisesti pohtia yhdessä lapsen kanssa, perustuuko harrastus aitoon innostukseen vai muiden painostukseen. Harrastusta voivat vaikeuttaa myös muut kiireet, kuten lisääntyneet paineet koulussa tai sosiaalisessa elämässä. Arjen paineissa olisi syytä miettiä, miten harrastuksissa säilytetään ilo ja aito vapaaehtoisuus. On myös hyvä miettiä, olisiko syytä höllentää ruuvia jollain toisella elämänalueella?

Lapsen oikeutta suojeluun kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta on erikseen tähdennetty sopimuksen 19 artiklassa. Artiklaa tarkentavassa yleiskommentissa (Yleiskommentti nro 13, 2011) korostetaan väkivallan määritelmän laaja-alaisuutta. Väkivaltaa on kaikenlainen ruumiillinen ja henkinen väkivalta, vahingoittaminen ja pahoinpity, laiminlyönti sekä välinpitämätön tai huono kohtelu. Hyväksikäyttö ja seksuaalinen hyväksikäyttö ovat niin ikään väkivaltaa. On tärkeää muistaa, että väkivallan ehkäisystä ovat vastuussa ne aikuiset, jotka kulloinkin hoitavat lasta – siis myös harrastusten ohjaajat ja valmentajat, jotka mainitaan yleiskommentissa erikseen. Tilanteita, joissa harrastuksen parissa toimivat aikuiset aiheuttavat lapselle uhkaa, on pyritty ehkäisemään

mahdollistamalla rikostaustan tarkistaminen harrastusten ohjaajilta ja myös vapaaehtoisilta. Lapsiasiavaltuutettu on toistuvasti muistuttanut, että tausta tulisi tarkistaa myös lyhytkestoisesti harrastustoiminnassa toimivilta aikuisilta ja että tausta olisi tarkistettava säännöllisesti.

Tärkeää on myös muistuttaa harrastustoiminnassa mukana olevia aikuisia siitä, että he ovat vastuussa ohjaamiensa lasten hyvinvoinnista. Harrastuksessa mukana oleville lapsille on hyvä kertoa, miten heillä jokaisella on vastuu toisten hyvästä kohtelusta ja myönteisen ilmapiirin rakentamisesta.

TURVALLINEN HARRASTUS KAIKILLE

Harrastaminen, kuten kaikki vapaa-ajan virkistystoiminta, on lapsen oikeuksien sopimuksessa jokaiselle lapselle tunnustettu oikeus. Suomalaislapset ovat etuoikeutettuja moniin maailman lapsiin verrattuna, sillä harrastusmyönteisyys on täällä erityisen vahvaa. On kuitenkin tärkeää huolehtia siitä, että jokaisen lapsen oikeus syrjimättömyyteen, loukkamattomuuteen ja suojeluun toteutuu myös harrastustoiminnan piirissä. Tämä edellyttää aktiivista asennemuokkausta, yhteistä ohjelmaa ja tahtoa, jota koko yhteiskunnan tulee tukea. Parhaassa tapauksessa harrastuksesta muodostuu lapselle myönteinen kokemus, joka kantaa aikuisuuteen asti.

Yleissopimus lapsen oikeuksista https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2

Laki lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä 59/1991, <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910059>

LÄHTEET

Haanpää, Leena (2019) *Harrastustakuu: Yhdenvertaisuuden asialla*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Luettavissa: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/harrastustakuu_digi_final.pdf

Rinne, Antti (2019) Suomen hallitusohjelma. Toimintasuunnitelma. Hel-

- sinki: Valtioneuvosto. Luettavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161823/Hallituksen_toimintasuunnitelma.pdf?sequence=4&isAllowed=y (haettu 5.12.2019)
- OKM (2017) *Lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksien edistäminen; Avustuskäytännöt ja vapaaehtoistoiminnan helpottaminen*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Luettavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79521/OKM_10_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- OKM (2019) *Opetus- ja kulttuuriministeriön Koululaiskyselyn 2019 tulokset*. Luettavissa: <https://minedu.fi/documents/1410845/4059654/Koululaiskyselyn+2019+tulosyhteenveto.pdf/c54b3017-0336-1be6-7227-17d74b74c54d/Koululaiskyselyn+2019+tulosyhteenveto.pdf> (haettu 4.12.2019)
- Yleiskommentti nro 13 (2011) Lapsen oikeus olla joutumatta minkäänlaisen väkivallan kohteeksi. Luettavissa: http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_C_GC_13_julkaisu.pdf
- Yleiskommentti nro 17 (2013) Lapsen oikeudesta lepoon, vapaa-aikaan, leikkiin, virkistystoimintaan, kulttuurielämään ja taiteisiin (31 artikla). Luettavissa: http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_C_GC_17_julkaisu.pdf (haettu 4.12.2019)
- VN 2017 (2017) *Lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksien edistäminen. Avustuskäytännöt ja vapaaehtoistoiminnan helpottaminen*. Helsinki: Valtioneuvosto. Luettavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79521> (haettu 4.12.2019)

II YHDENVERTAISUUDEN ASIALLA?

Rakenteellista eriarvoisuutta eletään todeksi ja se tulee näkyväksi yksilöityvissä käytännöissä ja kokemuksissa, mutta yksilöihin katsominen tai yksilöiden käyttäytymisen muutokseen pyrkiminen ei riitä purkamaan sitä. Jäykkien eriarvoistavien rakenteiden murtaminen ei ole helppoa, mutta epäreiluuden purkamiseksi olisi kuitenkin aivan ensiksi hyödyllistä avata silmät ja lähteä katsomaan, ketkä kaikki enimmäkseen puuttuvat erilaisilta liikunnan ja urheilun yhteisiltä toimintakentiltä. – Päivi Armila & Anni Rannikko tässä teoksessa

Normit, ulostulot ja uutisointi urheilussa – mitä viestimme seksuaalivähemmistönuorille?

Marita Karvinen, koulutussuunnittelija, Seta ry

Loppusyksystä jälleen kerran silmille pamahti uutinen: entinen jääkiekkoilija tuli ulos kaapista homona. Asiaa puitiin muutama päivä päivälehtien artikkeleissa ja mielipidekirjoituksissa sekä somessa. Sitten siitä taas vaiettiin. Vaikka ulostuloja ei ylenmääräisesti ole ollutkaan, on kuvio tuttu: asia nostetaan esille uutisena, suvaitsevaisuuttaan kömpelösti korostavia alan toimijoita haastatellaan, aihetta kommentoidaan eri näkökulmista ja lopulta asia hiipuu nostaakseen kenties taas päättään seuraavan ulostulon kohdalla.

Yleisessä keskustelussa moni ihmettelee ulostulon uutisarvoa erilaisista lähtökohdista: Miksi urheilija, joka on homo, on uutinen vielä 2000-luvulla? Toisaalta päivitellään sitä, miksi ihmeessä urheilijan homoutta pitää joka tuutissa toitottaa. Hyväntahtoisesti peräänkuulutetaan sitä, että eihän sillä ole mitään väliä, onko se kiekkoilija, jalkapalloilija taikka suunnistaja homo vai hetero – kyllä kaikkia pitää suvaita! ”Kaikki” kylläkin tosiasiallisesti viittaa seksuaalivähemmistöihin –vaatimuksia tai lehtijuttuja heterourheilijan suvaitsemisesta ei ole vielä nähty.

Tähän suvaitsevaisuuskuoroon liittyvät usein median haastattelemat valmentajat, jotka yrittävät varmasti parhaansa vastatessaan hankaliin kysymyksiin puutteellisella tietotaidolla. ”Ei tämä asia ole minulle vieras, olen kyllä urallani törmännyt yhteen sellaiseen”, voisi olla tiivistys monen käsityksestä kokemusperäisestä asiantuntijuudesta. Toteamuksen siitä, kuinka ”minulle ei ole mitään väliä, mikä on pelaajan seksuaalinen suuntautuminen”, on ajateltu kruunaavan haastattelun ja tuottavan puhtaat jauhot omaan pussiin. Väärin tulkittu.

Haastatteluista paistaa usein läpi asian kiusallisuus. Ja kiusallista todetta on niiden lukeminenkin. Kaikenkarvaiset hyväntahtoisiksi tarkoitettut möläytykset voivat olla piinallista luettavaa. Myötähäpeän tunne tulee liiankin tutuksi. Möläytykset ovat kuitenkin myös arvokkaita. Ne

eivät ole loppuun asti mietittyjä ajatuksia siitä, mitä olisi korrektia sanoa. Päivälehtien haastattelut paljastavat sen, mitä asioista oikeasti ajatellaan. Nämäkin ajatukset on tosin yritetty verhota siihen, miltä asioiden pitäisi kuulostaa, mutta se on tehty niin haparoiden, että salatuiksi toivotut asenteet paistavat läpi.

Päivälehtien ja somen lööpit saavuttavat myös lapset ja nuoret. Lapselle tai nuorelle tunnetun urheilijan ulostulo voi sisältää positiivisen viestin. Samastuttavien esikuvien näkyvyys on varmasti hyvä asia – nuori näkee, ettei ole yksin. Mutta siihen valitettavasti myönteiset seikat jäävätkin. Asenteita paljastavat möläytykset voivat olla haitallisia lapsille ja nuorille, jotka eivät ehkä osaa suhtautua niihin kriittisesti. Jos nuori homo törmää lööppiin, jossa 60 vuotta jääkiekkopiireissä toiminut henkilö kertoo, ettei ole tavannut urallaan yhtään homoa, minkä viestin tämä välittää nuorelle? Tai kun maajoukkuevalmentaja kertoo, että omalle kohdalle ei ole tullut ”vastaavia tapauksia”? Viestiikö se siitä, että tämän lajin parissa voin olla näkyvästi oma itseni? Vai siitä, että kukaan muu ei ole uskaltanut olla oma itsensä, koska ei ole kokenut sitä mahdolliseksi tai turvalliseksi? Mitä toiseuttavat ja vieraannuttavat kiertoilmaisut kertovat nuorelle, joka haluaisi löytää paikkansa urheilun maailmasta? Jos valmentaja ei uskalla edes sanoa sanaa ”homo”, miten kukaan sateenkaarevan identiteetin omaava haluaisi olla hänen valmennettavanaan?

Yhdenvertaisuusajattelussa on toki menty eteenpäin. Homon jääkiekkoilijan kuvaaminen pienenä hiirulaisena herättäisi varmaankin nykyään enemmän ihmetystä ja paheksuntaa kuin viitisen vuotta sitten. Suora solvaaminen on väärin, sen tietävät kaikki. Mutta siihen se sitten melkein jääkin. Oma ja oman joukkueen suvaitsevaisuutta korostetaan haastatteluissa tavalla, mistä kaikki ymmärtävät, että kyllä sillä on väliä, onko pelaaja homo vai hetero. Ja niin sillä kuuluisikin olla väliä. Kun sillä ”ei ole väliä”, tehdään asia näkymättömäksi, joksikin, mitä ei ole olemassa ja minkä ei tulisikaan olla olemassa.

Seksuaalinen suuntautuminen on kuitenkin monelle tärkeä identiteetti ja iso osa omaa itseä, erityisesti jos se on vähemmistöidentiteetti. Se on myös sosiaalinen identiteetti, jonka tulisi voida olla läsnä siinä kuuluisassa lätkän äijämäisessä pukukoppikulttuurissa. Nuoruudessa oman seksuaalisen suuntautumisen pohtiminen voi olla hyvinkin merkityksellinen asia. Seksuaalisen suuntautumisen merkityksen vähätteleminen voi

pahimmillaan mitätöidä suuren osan ihmisen identiteettiä. Omasta samaa sukupuolta olevasta seurustelukumppanista tai vaikka ihastuksesta tulisi homojen voida puhua aivan samoin ehdoin kuin heteroiden. Ottelun jälkeen tulisi hallilta voida lähteä kumppanin kanssa avoimesti, Instaan tulisi voida postata kuva ja rakkausviesti kumppanille – riippumatta suhteen osapuolten sukupuolista. Konditionaali on tässä yhteydessä valitettavasti pakollinen, vielä kaikki tämä ei ole kaikille mahdollista.

Nais- ja tyttöurheilussa asiat ovat usein toisin. Monessa joukkuelajissa voi avoimesti kuulua seksuaalivähemmistöön. Kenenkään urheilusuoritusta ei kyseenalaisteta seksuaalisen suuntautumisen vuoksi. Jos urheilija kertoo olevansa lesbo, bi tai pan, ei häntä pidetä heikkona tai epäkelpo-
na. Eri sukupuolten välinen ero urheilussa ja liikunnassa on suuri. Syy tähän löytyy sukupuolinormeista. Normit ovat kirjoittamattomia sääntöjä siitä, minkälainen ihmisen tulisi olla. Naisille, miehille ja nykyään myös muunsukupuolisille löytyy normeja, jotka tulee täyttää, jotta olisi ”oikeanlainen”. Tytöt saavat olla heikkoja, hoivaavia ja emotionaalisia, mutta myös rohkeita, kilpailullisia ja vahvoja. Pojilta ensin mainitut ominaisuudet on kielletty, erityisesti urheilun parissa. Ominaisuudet, joita urheilussa ja urheilijoissa pidetään arvossa, ovat pitkälti miehisyys- ja maskuliinisuuteen liitetyjä ominaisuuksia. Heteronormi liittyy myös sukupuoleen: pojan kumppanin tulisi olla tyttö ja päin vastoin.

Kun normeja rikkoo, siitä seuraa sosiaalinen sanktio. Kun poika rikkoo sukupuoli- ja heteronormia, tulkitaan se feminiinisyudeksi, jota pidetään alempiarvoisena kuin maskuliinisuutta. Homomiestä tai -poikaa ei kyetä näkemään maskuliinisen vahvana, lihaksikkaana, nopeana ja kilpailullisena, vaan jonain muuna, jollaisena urheilumaailmassa ei pärjää. Sosiaalinen sanktio normin rikkomisesta voi vaihdella tuijotuksesta huomautteluun, ulossulkemiseen, kiusaamiseen, pilkkaan ja naurunalaiseksi tekemiseen tai jopa viharikokseen. Sanktion voi panna täytäntöön oma joukkuekaveri, valmentaja tai vaikka yleisö katsomossa. Homottelu on sanktiointia sukupuolinormin rikkomisesta. Ulostulojen uutisointi liittyy myös normeihin: normien sisälle mahtuvien urheilijoiden seksuaalinen suuntautuminen ei nouse uutisaiheeksi, heteronormia rikkova sen sijaan nähdään poikkeuksena, joka on aiheellista noteerata.

Urheilumaailmassa normien rikkomista pyritään ennaltaehkäisemään muun muassa pukukoppikulttuurin avulla. Homoja halventava vitsailu

varmistaa sen, ettei porukkaan voi kokea kuuluvansa, jos on homo. Sanktion halutaan vahvistavan normeja ja saattavan ihmiset normien sisälle. Normit edustavat tuttua, turvallista ja ennustettavuutta. Normit määrittävät rajoja. Normeilla rajataan ”me ja he”. Urheilussa ”me”, norminmukaiset, olemme vahvoja, suorittajia ja voittajia. ”He” ovat jotain muuta. Joukkueen me-henkeä ja äijämäistä pukukoppikulttuuria rakennetaan normien avulla. Näiden normien sisään eivät homot, ”pienet hiirulaiset” mahdu.

Kuka kertoisi urheilumaailmalle, ettei todellista joukkuehenkeä, ”meitä”, rakenneta sulkemalla ulos ja suhteessa muihin, edes kuvitteellisiin ulkopuolisiin? Että joukkuehenki rakennetaan suhteessa toisiimme. Suhteessa ”meihin”, joka ottaa yhdenvertaisuuden käsitteen todesta eikä sekoita sitä suvaitsevaisuuteen, joka rakentaa eroja luoden valta-asetelmia. Kuka kertoisi urheilumaailmalle, että suvaitsevaisuudesta puhuminen on menneen talven lumia? Kenelläkään ei tulisi olla oikeutta suvaita toista, eikä ketään tulisi suvaita. Suvaitsevaisuus lisää eriarvoisuutta, kun taas yhdenvertaisuus purkaa valta-asetelmia asettamalla kaikki samalla viivalle, homot, heterot ja kaikki muilla tavoin seksuaalisen suuntautumisensa määrittelevät. Mikä saisi suuren jalkapalloseuran ymmärtämään, että pelaajien kasvattaminen ”sietämään erilaisuutta” ei voi lukeutua sen arvoihin? Entä mitä tehdä niille kaikille yhdenvertaisuussuunnitelmille, jotka eivät ylitä rimaa edes hipoen, kun toteavat, että syrjintä seksuaalisen suuntautumisen vuoksi on kielletty? Totta kai se on. Sen toteaminen ei riitä. Tarvitaan paljon enemmän.

Urheilumaailma tarvitsee sekä keskusteluja että konkreettisia tekoja. Keskusteluja tarvitaan, jotta seksuaalivähemmistöistä opitaan puhumaan asiallisesti, kiusaantumatta ja niin, ettei ulkopuolisten tarvitsisi kiusaantua. Jotta sana ”homo” uskallettaisiin edes lausua pakenematta kiertoilmaisujen taakse. Puhetta tarvitaan joka tasolla: Olympiakomiteassa, lajiliitoissa, seuroissa, hallitusten kokouksissa, pukukopeissa, vanhempainilloissa, katsomoissa. Tarvitaan myös ymmärrystä siitä, ettei keskustelun tarvitse liittyä seksuaalisuuteen, vaan seksuaalivähemmistöidentiteetit ovat myös sosiaalisia identiteettejä, ja urheilussakin niihin liittyvät tärkeät kysymykset koskevat yhdenvertaisuuden edistämistä.

Keskustelujen myötä avautuu myös ymmärrys siitä, mitä voivat olla ne konkreettiset teot, joilla urheilumaailman yhdenvertaisuutta kehitetään

niin, että myös homot voivat olla ”meitä”. Tätä ymmärrystä tarvitaan, jotta urheilumaailma osaisi viestiä nuorelle homopojallekin, että olet tervetullut mukaan. Ei siitä huolimatta, että olet homo, vaan juuri siksi, että olet homo. Seksuaalivähemmistönuorille tarvitaan selkeää viestiä siitä, että he ovat tervetulleita mukaan liikkumaan, urheilemaan, kilpailemaan, mukaan joukkueisiin, seuroihin, urheilukentille, liikuntahalleille ja katsomoihin. Monella seksuaalivähemmistöön kuuluvalla nuorella, erityisesti pojalla, on negatiivisia kokemuksia koululiikunnasta. Koululiikunta on kyllästetty ahtaila sukupuolinormeilla, ja kiusaamisen, vähättelyn ja mitätöinnin kokemukset voivat olla monelle arkipäivää. Jos kokemukset liikunnasta eivät ole myönteisiä, on entistäkin tärkeämpää, että nuori voisi löytää liikunnan ja urheilun ilon vapaa-ajallaan.

Pelkkä keskustelu ei kuitenkaan riitä viestimään siitä, että urheilumaailma on avoin ja turvallinen ihan jokaiselle. Tarvitaan tekoja, tarvitaan ulostuloja. Mutta yksittäisten urheilijoiden ulostulot eivät enää riitä, vaan tarvitaan urheilumaailman toimijoiden ulostuloja seksuaalivähemmistöjen yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Tarvitsemme julkilausumia, mutta myös konkreettisia työkaluja. Tarvitsemme yhdenvertaisuussuunnitelmia, joissa seksuaalivähemmistöt on aidosti huomioitu ja yhdenvertaisuuden edistämiseen tähtäviä konkreettisia toimenpiteitä on tunnistettu ja toteutettu. Tarvitsemme toimintaohjeita, vinkkejä, hyviä käytäntöjä, pelisääntöjä ja oppaita siihen, miten rakennamme sateenkaarisensitiivisen liikunnan ja urheilun maailmaa. Tarvitsemme verkostoitumista ja yhteistyötä sateenkaarijärjestöjen kanssa, joiden kautta seksuaalivähemmistönuorten oma ääni, tarpeet ja toiveet saadaan välitettyä urheilumaailmaan. Aidosti sateenkaarisensitiivisen toiminnan omaksuminen vaatii myös koulutusta. Jokaisen lapsen ja nuoren kanssa toimivan tulisi saada koulutusta siihen, miten edistää sateenkaarilasten ja -nuorten yhdenvertaisuutta. Tarvitaan myös linjauksia ja ohjeistuksia siihen, miten toimia, kun kaikki ei mene kukaan niin kuin piti. Tyhjillä lupauksilla syrjimättömyydestä ei tule ratsastaa. Jos syrjintää tai kiusaamista tapahtuu, tai vitsailu haiskahtaa hiukankaan homofobiselta, tulee tilanteeseen puuttua heti. Tähän tarvitaan selkeät toimintaohjeet, joiden tulkitsemisessa ei ole varaa erilaisille mielipiteille.

Ennen kaikkea tarvitsemme ajatusmaailman uudistamista. Nuorten maailma on muuttunut, urheilun maailma on vielä monessa asiassa

kankeana lähtökuopissa. Äijäkulttuuri ei ole voimavara – kenellekään. Se sulkee pois sekä vähemmistöihin että enemmistöön kuuluvia lapsia ja nuoria. Urheilumaailman eri organisaatioiden hiljaisuus ulostulojen uutisointien yhteydessä antaa täyden vallan medialle repostella asiaa ilman, että hetkeä hyödynnettäisiin viestimään asiallisesti ja asiantuntevasti seksuaalivähemmistönuorille, että he ovat tervetulleita mukaan. Jokaisen nuoren tulisi saada tietää, että hänen osallistumisensa ja turvallisuutensa ei ole yhden ihmisen suvaitsevaisuuden varassa, vaan että se on varmistettu aidosti. Nuorten tulisi saada varmuus siitä, että normeille paalutettu äijäkulttuuri ei enää määritä, kuka pääsee mukaan ja kuka ei, kuka saa olla oma itsensä ja kuka ei. Äijäkulttuurin rakoilua muilla saroilla kannattaa tässä hyödyntää. Kun urheilijan vegaanius on ihan ok, ja lukuharrastusta kannustetaan vaalimaan, voidaan monia muitakin normeja alkaa purkaa tietoisesti. Moni urheilun maailmassa haluaa olla kehityksen kärjessä. Sateenkaarinuorten huomioimisessa olisi siihen vielä hieno mahdollisuus. Kuka ottaisi ensimmäisenä kopin?

Jos vammaisurheilun integraatio olisi helppoa ja nopeaa, se olisi jo tehty

Aija Saari, tutkimuspäällikkö, Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAAU ry

Vammaisurheilun liikkeet ovat syntymästään alkaen kipuilleet muusta liikuntakentästä syrjään tai sen reunoille jäämistä. Kuurojen urheilulla tulee ensi vuonna täyteen 100 vuotta, muilla vähemmän. Työtä mukaan ja osalliseksi pääsemiseksi on tehty ensiksi integraation, sitten inklusion ja kaikille avoimen liikunnan ja viimeisimpänä yhdenvertaisuuden nimellä noin 30 vuoden ajan. Pitkä ja monimutkainen prosessi on vieläkin osittain kesken.

Aloitin vammaisurheiluaiheisen blogin kirjoittamisen keväällä 2017 pohtiakseni vammaisuutta, liikuntaa, urheilua, osallisuutta ja mukaan pääsyä. Tämä teksti perustuu blogiteksteihini ja vuosi sitten julkaistuun [liikuntajärjestöjen yhdenvertaisuussuunnitelmien arviointiin](#) (Saari & Sipilä 2018).

Aivan ensimmäiseksi haluan määritellä, mistä vammaisuudessa on kyse. Liikkumis- ja toimintaesteisillä tarkoitetaan henkilöitä, joilla vamma tai sairaus rajoittaa pysyvästi tai tilapäisesti kykyä liikkua, toimia, hahmottaa, suunnistautua, muistaa, ymmärtää tai kommunikoida. Heitä ovat esimerkiksi liikuntavammaiset, näkövammat, kuulovammaiset, kehitysvammaiset sekä sairauden vuoksi toimintarajoitteiset eri-ikäiset henkilöt. Toimimisen rajoitteita on jopa viidesosalla suomalaisista. Suppeimmillaankin vammaisuus koskettaa noin 10–15 prosenttia väestöstä. Käytän tässä tekstissä yleiskäsitteitä vammaisuus ja toimintarajoitteisuus.

Vammaisuutta on yleensä tarkasteltu joko vammaisuuden yksilö- tai sosiaalisen mallin silmälasien lävitse. Medikaalisessa eli vammaisuuden yksilömallissa vammaisuus nähdään yksilön ongelmana, tragediana, jota pyritään liikunnan avulla korjaamaan tai kuntouttamaan. Vammaisuuden sosiaalinen malli syntyi kritiikkinä vammaisuuden yksilömallille. Sosiaalisen mallin ansiosta vammaisuutta on mahdollista ymmärtää muunakin kuin pelkästään yksilöön paikantuvana tragediana tai lääketieteellisenä ongelmana. Vammaisten ihmisten asemaan yhteiskunnassa vaikuttavat

muutkin tekijät kuin kehoon paikantuva elimellinen vamma. Sen ansiosta ryhdyttiin kiinnittämään huomiota tekijöihin, jotka vammaisen ihmisen ympärillä estävät tai rajaavat osallistumista.

Liikunnassa vammaisuuden yksilömallia edustavat erityisryhmille kohdennetut, esimerkiksi vertaisuuteen tai diagnoosiin pohjautuvat palvelut. Erityisryhmien liikunnan syntyvaiheessa vammaisten omat ryhmät mahdollistivat liikunnan ja urheilun useille sellaisille vammaisille tai pitkäaikaissairaille henkilöille, jotka olivat jääneet normaalin tai yleisen liikunnan ulkopuolelle. Vammaisuuden sosiaalisen mallin ansiosta ryhdyttiin puhumaan vammaisurheilijoiden tai vammaisurheilulajien siirtämisestä lajiliittoihin. Nykyisin ajatellaan, että todellisen yhdenvertaisuuden ja mahdollisuuksien tasa-arvon toteutuminen edellyttää, että vammaisilla henkilöillä on mahdollisuus valita yleinen ryhmä, vertaisuuteen perustuva erityisryhmä tai molemmat. Ei riitä, että pääsee mukaan, pitää myös pystyä toimimaan. Tätä ajattelutapaa voi kuvata käsitteellä vammaisuuden ihmisoikeusmalli.

Vammaisurheilujärjestöjen aktiivinen työ vammaisurheilulajien siirtämiseksi lajiliittoihin käynnistyi toden teolla vasta 2000-luvun alussa. Suomen Paralympiakomitea käynnisti lajiliittointegraatiohankkeen, jonka myötä vammaishuippu-urheilu alkoi siirtyä lajiliittoihin vuodesta 2005 alkaen. Samoihin aikoihin käynnistyivät Liikuntaa Kaikille Lapsille -hanke (2002–2008) ja Kaikille Avoin -ohjelma (2006–2010), joissa liikuntajärjestöjä tuettiin avaamaan ovet kaikille erilaisille liikkujille. Integraation rinnalla ryhdyttiin puhumaan inklusiosta, jolla tarkoitetaan kaikille avoimia liikuntapalveluita, seuroja ja ryhmiä.

Vammaisurheilujärjestöjen lisääntynyt keskinäinen yhteistyö ja etenevä integraatio johtivat siihen, että vammaisurheilu alkoi yhdentyä. Syksyllä 2009 perustettuun Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAUhun sulautettiin aikaisemmat diagnosipohjaiset vammaisurheilujärjestöt. Tätä kirjoitettaessa näyttää vahvasti siltä, että VAU ja Suomen Paralympiakomitea yhdistyvät ja jatkavat toimintaansa Suomen Paralympiakomiteana 1.1.2020 alkaen. Muutoksen myötä vammaisurheilun rinnalla ja tilalla puhutaan enenevässä määrin paraurheilusta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön edellytti liikuntajärjestöiltä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman toimittamista valtionapuhakuprosessin yhteydessä syksyllä 2015. Vaatimuksen taustalla vaikuttivat uudistettu

tasa-arvolaki ja kokonaan uusi yhdenvertaisuuslaki, jotka tulivat voimaan 1.1. 2015. Vuonna 2015 voimaan tulleeseen liikuntalakiin kirjattiin urheilutoimijoiden velvoite huomioida yhdenvertaisuus ja tasa-arvo toiminnan lähtökohtina. Vammaisten henkilöiden kohtelua ohjataan yhdenvertaisuuslain lisäksi myös YK:n vammaissopimuksella, jonka Suomi allekirjoitti keväällä 2016.

Vuoteen 2015 mennessä noin 30 lajiliittoa oli jo ottanut vastuun vammaisurheilusta. Ministeriön vaatimus antoi lisävauhtia vammaisurheilulajien siirtymiselle lajiliittojen alaisuuteen ja sai liikuntajärjestöt laajemminkin pohtimaan toimintansa saavutettavuutta. Saari ja Sipilä (2018) arvioivat 117 liikuntajärjestön yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmat ja löysivät 101 dokumentista (86 %) maininnan vammaisuudesta, terveydentilasta tai toimintakyvystä. Niistä 84 prosenttiin on kirjattu konkreettisia esimerkkejä liikkumis- ja toimintaesteisten henkilöiden osallistumiseen liittyen. Useimmin mainitaan esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyvät näkökulmat, ongelmat tai kehittämistarpeet. 85 (73 %) mainitsee erityisryhmille tai liikkumis- ja toimintaesteisille kohdenneet palvelut, kuten vammaisurheilun, mutta vain 15 liikuntajärjestöä (13 %) on huomionnut liikkumis- ja toimintaesteisten henkilöiden yhdenvertaisuuden työelämässä tai erilaisissa vapaaehtoisrooleissa.

VIELÄ ON TEHTÄVÄÄ

Yhdenvertaisuuden henki ei toteudu sillä, että liikuntajärjestö ottaa vastuun vammaisurheilulajista tai järjestää erillisiä soveltavan liikunnan ryhmiä. Kaikki vammaiset eivät halua urheilijoiksi tai liikkua omissa erityisryhmissään. Moni haluaa mukaan sinne missä muutkin liikkuvat ja harrastavat. Osa haluaisi ehkä toimia vapaaehtoisena tai hakeutua liikunta-alalle töihin.

Liikuntajärjestöjen tulisi tarkastella toimintarajoitteisten henkilöiden yhdenvertaisuutta nykyistä laajemmin ja mahdollistaa toiminta järjestön kaikilla tasoilla ja kaikissa toimijaroleissa.

Vammaisten ja toimintarajoitteisten henkilöiden mukaan pääsyä voi jarruttaa esimerkiksi se, että yleisen liikunnan toimijoille ei ole selvää, mihin vammaistoimijat pyrkivät. Yhdenvertaisuuden näkökulmasta tasapainoilua yhteisten ja erillisten, valtavirtaistamisen ja vammaiseri-

tyisten tai vammaisten omien ja yleisten järjestöjen välissä voi perustella pyrkimyksellä lisätä tosiasiallista yhdenvertaisuutta.

Liikuntajärjestöissä osallistumisen kaksoisstrategia voidaan kokea hämmentävänä. Myös jatkuvasti muuttuvat käsitteet saavat toiminnan järjestäjät tuskailemaan käsitteidiakossa. Miten markkinoida uutta vammaisurheilumuotoa, soveltavaa liikuntaa tai erityistä tukea tarvitseville lapsille suunnattua jalkapalloryhmää, mutta välttää loukkaaviksi tai leimaaviksi miellettyjä käsitteitä.

Huippu-urheilu on huippu-urheilua, riippumatta siitä puhutaanko urheilusta vai vammaisurheilusta. Kilpaurheilu perustuu taidokkuuteen, parhaimpien valikointiin ja kyvykkyyden kehittämiseen. Paralympialajeissa kilpailukelpoisuus (eligibility) osoitetaan luokittelemalla urheilija vamman ja toimintakyvyn perusteella. Luokittelulla pyritään siihen, että kilpailujen lopputuloksen ratkaisevat urheilulliset tekijät, ei vamman haitta-aste. Yhdenvertaisuuden näkökulmasta luokittelu on yksi vammaiskilpaurheilun ristiriitaisimmista erityispiirteistä. On ongelmallista, että yhdet kelpaavat mukaan, mutta toiset eivät, koska inklusion ideaalissa jokainen kelpaa, kuuluu ja on osallinen. Toisaalta ilman luokittelua vammaiset urheilijat eivät voisi kilpailla yhdenvertaisesti ja tavoitella unelmiaan. Tämän ristiriitaisuuden kanssa on vain selvitävä.

Yhdenvertaisuustyö helpottuu, kun vammaisuus, vammaiset liikkujat ja vammais(huippu)urheilun erityispiirteet tulevat tutuksi. Paralympialaiset, vammaiskilpaurheilu ja menestyneet urheilijat voivat toimia asenteiden muokkaajina yleisemmin yhteiskunnassa. Vammaisten huippu-urheilu ja urheilijoiden tarinat voivat tietyn edellytyksin avata uusia liikkumisen mahdollisuuksia myös tavallisille harrastajille. Tarvitaan laaja kirjo lajeja ja liikuntamuotoja, joihin on matala kynnyks tulla mukaan. Lisäksi tarvitaan vielä pitkään rohkeita tienraivaajia, joiden tarinat näkyvät ja kuuluvat ja joiden myötävaikutuksella yleisen liikunnan toimijat oppivat vammaisuudesta.

LÄHTEET

Saari, A. & Sipilä, V. (2018). Vammaisuus, terveydentila ja toimintakyky liikuntajärjestöjen yhdenvertaisuussuunnitelmissa. Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAU. Luettavissa: <https://www.vammaisurheilu.fi/images/tiedostot/Raportit/yhdenvertaisuusraportti-1.pdf> (haettu 19.12.2019)

Sateenkaaren tällä puolen: yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän torjuminen urheilussa ja koululiikunnassa

*Päivi Berg, sosiaalipsykologian dosentti &
Marja Kokkonen, yliopistonlehtori, Jyväskylän yliopisto*

Helsingin Sanomat julkaisi 27.10.2019 artikkelin ”[Hyökkääjä ja homo](#)”, joka kertoi Janne Puhakan julkisesta ulostulosta ensimmäisenä homo-seksuaalina jääkiekkoilijana Suomessa. Tätä onkin saatu odottaa. Marja Kokkonen kerätessä aineistoa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen kohtaamasta syrjinnästä liikunnassa ja urheilussa vuonna 2011 valtion liikuntaneuvostolle tehtyä selvitystä varten ([Kokkonen 2012](#)), joissain lajiliitoissa oltiin vielä siinä käsityksessä, ettei heidän lajissaan ole homoja (ks. myös Laine 2007, 205). Tässä käsityksessä olivat olleet jotkut suomalaiset jääkiekkotoimijat myös *Helsingin Sanomien* jutun mukaan.

Suomella on ollut jääkiekossa paljon opittavaa Kanadalta. Hämmäntävää onkin, ettei oppia ole otettu kanadalaisesta [PrideTape-kampanjasta](#). Siinä yhtä lailla nimekkäät pelaajat kuin nuoremmatkin harrastajat ovat jo useita vuosia osoittaneet tukeaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöille teippaamalla mailansa lavan sateenkaariteipillä. Sateenkaari on paitsi perinteinen toivon symboli, myös maailmanlaajuinen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä edustava pride-symboli. Se kuvaa syrjityn vähemmistön ylpeyttä, yhteisön sisäistä vahvuutta ja solidaarisuutta sekä seksuaalisen suuntautumisen kirjoa ja monimuotoisuutta (Mustola & Pakkanen 2007, 14). Esimerkiksi seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvia nuoria kutsutaan myös sateenkaarinuoriksi ([Seta ry. 2019](#)).

Sukupuolivähemmistöillä tarkoitetaan ihmisiä, jotka sukupuolismastumisellaan tai sukupuolen ilmaisullaan kyseenalaistavat ajattelua, jossa ihminen voi olla vain nainen tai mies. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat [inter-](#), [trans-](#) ja [muunsukupuoliset](#) sekä transvestiitit. (Mustola & Pakkanen 2007, 11–13.) Seksuaalivähemmistöillä taas tarkoitetaan les-

boja, homoja, biseksuaaleja sekä aseksuaalisia, panseksuaaleja tai queereja (esim. Kokkonen 2015; määrittelyistä [Seta ry. 2019](#)).

Arvioiden mukaan 5–15 prosenttia väestöstä kuuluu seksuaalivähemmistöihin. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvista transvestiitteja noin on arvioitu olevan noin 50 000–100000, transsukupuolisia noin 5000. Intersukupuolisia lapsia syntyy Suomessa vuosittain 5–20, joidenkin lähteiden mukaan 25–50 vuodessa. Väestöstä heitä on tällöin muutamia tuhansia. ([Selvitys sukupuolivähemmistöjen asemasta 2012](#).) Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvia on näin ollen lukumääräisesti Suomessa enemmän kuin suomenruotsalaisia ([Lehtonen 2006](#)). On siis ilmeistä, että jokaisessa liikunta- ja urheilulajissa on seksuaalivähemmistöihin kuuluvia liikkuja ja urheilijoita. Yhtä selvää on, että heitä on myös valmentajissa ja ohjaajissa sekä liikunnanopettajissa.

Suomessa on tehty melko vähän tutkimuksia sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien asemasta liikunnassa ja urheilussa. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien urheilijoiden ja liikunnan harrastajien kokemasta häirinnästä tiedetään, että niin valmentajan kuin joukkue- tai ryhmäliikuntakavereidenkin väheksyvät katseet, seksuaalisesti latautuneet eleet, ilmeet, ääntely ja muu sanaton häirintä kytkeytyvät urheilijoiden ja liikunnan harrastajien kokemaan stressiin ja psykosomaattisiin oireisiin (Kokkonen 2018, 2019). Miehet näyttävät joutuvan joukkueessa tai muussa liikuntaryhmässä naisia useammin sanattomasti ja fyysisesti häirityiksi, ja homoja häiritään sanallisesti muita seksuaalisia suuntauksia edustavia henkilöitä useammin ([Kokkonen 2018](#)). Valmentajan sanaton ja sanallinen sukupuoliin perustuva ja seksuaalinen häirintä liittyvät nimenomaisesti sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien miespuolisten urheilijoiden ja liikunnan harrastajien stressin, psykosomaattisten oireiden ja masennuksen kokemuksiin ([Kokkonen 2019](#)).

Tällaisen yksilöllisen ja erityisesti miehiä ja homoja kuormittavan syrjinnän lisäksi tutkijat ovat olleet kiinnostuneita liikuntaharrastuksissa koetusta rakenteellisesta syrjinnästä, jonka keskeiseksi muodoksi on tunnistettu sukupuolitettut pukuhuonetilat, jotka pakottavat etenkin transsukupuoliset välttämään niitä (esim. [Taavetti 2015](#), 100; [Kokkonen 2012](#)). Kyselytutkimuksessa sateenkaarinuoret ovat arvioineet asenteet urheilussa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä kohtaan pääosin kielteisiksi. Osa taas ei osaa arvioida asiaa, koska he eivät osallistu liikunta-

harrastuksiin. ([Alanko 2014](#); [Taavetti 2015](#), 101.) [Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksen](#) mukaan vähemmistöryhmiin kuuluvat lapset ja nuoret kohtaavat Suomessa liikuntaharrastuksissa selvästi muita useammin epäasiallista kohtelua. Yleisintä syrjinnän kokeminen on muunsukupuolisten nuorten keskuudessa: heistä lähes 70 prosenttia on kokenut usein tai joskus epäasiallista kohtelua. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista selvästi yli puolet kertoo usein tai joskus liikuntaharrastuksissa kokemastaan epäasiallisesta kohtelusta. ([Hakanen, Myllyniemi & Salasuo 2019](#), 49.) Tutkimukset ovat osoittaneet sateenkaarinuorten kokevan syrjintää myös koululiikunnassa (esim. [Lehtonen 2003](#); [Kokkonen 2015](#); [Taavetti 2015](#)).

Kansainvälinen tutkimus on keskittynyt erityisesti sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien urheilijoiden identiteetin, syrjintäkokemusten, kaapista ulostulojen, ruumiillisuuden sekä heteronormatiivisuuden vastustamisen ja muuttamisen keinoihin (ks. Kavoura & Kokkonen, tulossa). Vaikka joissakin urheilulajeissa, erityisesti joissakin länsimaissa asenteet sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin näyttävät muuttuneen aiempaa myönteisemmiksi ja inklusiivisemmiksi, ennakkoluulot ja homofobia ovat edelleen yleisiä ja syrjinnän aiheuttaman henkisen pahoinvoinnin riski suuri. Mahdollisuus osallistua yhdenvertaisesti kilpaurheiluun ei välttämättä toteudu transurheilijoilla, joiden kilpailuoikeuksista esimerkiksi Tokion 2020 olympialaisissa Kansainvälinen olympiakomitea ei ole päässyt yksimielisyyteen. Tutkimustulokset koulujen liikuntatunneista ovat olleet hyvin samansuuntaisia: sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret mieltävät ne erääksi kaikkein vihamielisimmistä ja vaikeimmista syrjintätilanteista ([Gill ym. 2010](#)), joissa liikunnanopettajat ovat ohittaneet niin haukkumisen ([O'Connor & Graber 2014](#)) kuin fyysisen väkivallankin tai osallistuneet nimittelyyn itsekin ([Jachyra 2016](#)).

Tekstin kirjoitushetkellä Marja Kokkonen johti opetus- ja kulttuuriministeriön ja Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan kolmivuotista (1.4.2018–31.3.2021) tutkimushanketta [Yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän torjuminen urheilussa ja koululiikunnassa: sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen näkökulma \(PREACT\)](#), jossa tutkijoina työskentelivät Päivi Berg ja Anna Kavoura. Hanke selvittää erityisesti sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien valmentajien, urheilijoiden ja liikunnan harrastajien kokemuksia ja havaintoja syrjinnästä

eri liikuntaympäristöissä sekä sitä, kuinka Suomen syrjintätilanne ja suhtautuminen sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen eroavat Britannian ja Singaporen tilanteesta. Lisäksi hankkeessa tarkastellaan sitä, millaisia haittoja, hyötyjä ja käytänteitä koululaiset, liikunnanopettajat ja valmentajat tunnistavat erillis- ja sekaryhmissä annetussa urheiluvalmennuksessa ja koululiikunnassa. Hanke on toteuttanut Suomessa lajiliittojen kautta verkkokyselyt 811 urheilijalle ja liikunnan harrastajalle, valmentajaliittojen kautta 324 valmentajalle sekä LIITO ry:n kautta 177 liikunnanopettajalle. Lisäksi olemme haastatelleet sateenkaariurheilijoita (n=10) ja 13–17-vuotiaita sateenkaarinuoria (n=10) sekä liikunnanopettajia (n=10) ja valmentajia (n=10).

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen aseman tulisi liikunnassa ja urheilussa olla itsestään selvästi yhdenvertainen ja tasa-arvoinen pelkästään jo tasa-arvolain ([Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609](#)) ja [yhdenvertaisuuslain](#) (1325/2014) näkökulmista. Varsin tärkeää on liikunnassa ja urheilussa ottaa vakavasti se, että tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat myös yksi liikuntalain tavoitteiden toteuttamisen lähtökohdista ([Liikuntalaki 390/2015](#), 2 §). Ei vielä riitä, että pelataan [pride-otteluita](#) tai poliitikot ja julkisuuden henkilöt ottavat kerran vuodessa osaa Pride-kulkueeseen. Jokaisen liikuntapaikan, harjoituksen, harrastajan, urheilijan, valmentajan ja liikunnan ja urheilun parissa toimivan on sitouduttava syrjimättömyyden edistämiseen ja yhdenvertaiseen ja tasa-arvoiseen kohteluun vuoden jokaisena päivänä. Tähänkin pätevät Mahatma Gandhin (2.10.1869–30.1.1948) sanat: Ole se muutos, jonka haluat maailmassa nähdä.

LÄHTEET

- Alanko, Katarina (2014) *Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa?* Helsinki: Nuorisotutkimusseura ja Seta.
- Gill, Diane L. & Morrow, Ronald G. & Collins, Karen E. & Lucey, Allison B. & Schultz, Allison M. (2010) Perceived climate in physical activity settings. *Journal of Homosexuality*, 57(7), 895–913.
- Jachyra, Patrick (2016) Boys, bodies, and bullying in health and physical education class: Implications for participation and well-being. *Asia-Pacific Journal of Health, Sport and Physical Education*, 7(2), 121 – 138.
- Kavoura, Anna & Kokkonen, Marja (tulossa) What do we know about the experiences of gender and sexual minority athletes and coaches? A scoping review.

International Review of Sport and Exercise Psychology.

- Kokkonen, Marja (2012) *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjintä liikunnan ja urheilun parissa*. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2012:5. Luettavissa: <https://www.liikuntaneuvosto.fi/wp-content/uploads/2019/09/Seksuaali-ja-sukupuoliv%C3%A4hemmist%C3%B6t-raportti.pdf>
- Kokkonen, Marja (2015) Sukupuoli ja seksuaalinen suuntautuneisuus koululiikunnan kompastuskivinä: kuvaileva kirjallisuuskatsaus. *Kasvatus* 46(5), 460–472.
- Kokkonen Marja (2018) Seksuaalivähemmistöjen häirintä joukkueessa tai liikuntaryhmässä: henkisen pahoinvoinnin näkökulma. *Liikunta & Tiede* 55 (6), 96–102.
- Kokkonen, Marja (2019) Associations Between Sexual and Gender-Based Harassment by a Coach and Psychological Ill-Being Amongst Gender and Sexual Minority Sport Participants in Finland. *Journal of Clinical Sport Psychology* 13(2), 259–273.
- Laine, Leena (2007) Lupa kuulua – lupa näkyä – myös urheilussa. Teoksessa Kati Mustola & Johanna Pakkanen (toim.) *Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*. Helsinki: Like, 195–206.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609. Luettavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>
- Lehtonen, Jukka (2003) *Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kokemukset*. Helsinki: Yliopistopaino & Nuorisotutkimusverkosto. Luettavissa: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosio/vk/lehtonen/seksuaal.pdf>
- Lehtonen, Jukka (2006) *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt Suomen kunnissa. Keinoja ja ideoita yhdenvertaisuuden tueksi*. Helsinki: Työministeriö. ESR tutkimukset ja selvitykset -sarja. Liikuntalaki 390/2015. Luettavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150390>
- Mustola, Kati & Pakkanen, Johanna (2007) Johdanto. Teoksessa Kati Mustola & Johanna Pakkanen (toim.) *Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*. Helsinki: Like, 11–14.
- O'Connor, J. A. & Graber, K. C. (2014) Sixth-grade physical education: An acculturation of bullying and fear. *Research Quarterly For Exercise & Sport*, 85(3), 398-408.
- Selvitys sukupuolivähemmistöjen asemasta 2012. Tasa-arvoaltuutetun toimisto. Tasa-arvojulkaisuja 2012:1. Luettavissa: <https://www.tasa-arvo.fi/documents/10181/34936/Selvitys+sukupuolivahemmistojen+asemasta.pdf/4c84618f-8c6c-484f-a7e5-bfda8d06e9a6>
- Taavetti, Riikka 2015. ”Olis siistää, jos ei tarttis määritellä...”. Kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, verkkojulkaisuja 81. Hybridit & Seta, Seta-julkaisuja 24. Luettavissa: http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/hyvinvoiva_sateenkaarinuori.pdf
- Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) Luettavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

Epäreilu peli

*Päivi Armila, kasvatussociologian dosentti &
Anni Rannikko, tutkijatohtori, Itä-Suomen yliopisto*

Kun nostan katseeni, huomaan kuinka tuolihississä rinteen yläpuolella keski-ikäinen mies osoittaa minua ja viittooo muille tuolissa istuville merkin olemassaolostani. Katson seuraavaan tuoliin, siinä istuva porukka tuijottaa myös minua. Käytän peililaseja, joten minun katseeni suuntaa ei voi tietää tarkasti, ja mahdollisesti tämän takia ihmiset jatkavat tuijottamista. Minut valtaa outo tunne ja mietin, joutuvatko kelkoissa olijat aina silmätikuiksi ja miten he mahtavat kokea sen. [tutkimuspäiväkirjaote tilanteesta, jossa tutustutaan vammaisille laskettelijoille kehitettyyn bi-ski-kelkkailuun]

Tämän puheenvuoron tavoitteena on kääntää katse liikunta- ja urheiluharrastuksia leimaavien syrjivien käytäntöjen taustalla vaikuttavaan ja niitä ruokkivaan rakenteelliseen syrjintään. Lähtökohtanamme on ajatus siitä, että syrjivät käytännöt eivät ole kiinni vain yksilöiden asenteista, ennakkoluuloista tai ”pahanteosta”, vaan niiden taustalla on useimmiten kysymys pitkäjuurisista ja -lonkeroisista sosiokulttuurisista ja materiaalisista epäreiluuksista. Vaikka rakenteellista eriarvoisuutta eletäänkin todeksi ihmisten välisessä toiminnassa, yksilöiden käyttäytymiseen vaikuttaminen ei yksin riitä purkamaan sitä.

Olemme omissa liikuntatutkimuksissamme perehtyneet erilaisissa vähemmistöasemissa elämäänsä elävien nuorten mahdollisuuksiin osallistua heidän mielekkäiksi määrittelemiinsä liikuntaharrastuksiin aina alppihiihdosta ja jalkapallosta skeittaukseen ja parkouriin. Olemme kysyneet, minkälaista osallisuuden tai osattomuuden tilaa eri tavalla vammaisille nuorille, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville nuorille sekä kaukana harrastusmahdollisuuksista eläville syrjäseutu- nuorille on tarjolla liikunnan ja urheilun yhteisillä toimintakentillä. Löytääksemme vastauksia kysymyksiimme olemme koonneet tutkimusaineistoja haastatellen näitä nuoria ja havainnoiden tilanteita, joissa heidän osallistumisen mahdollisuuksiaan on voinut tarkkailla. (Armila 2016; Armila ym. 2017; Armila & Torvinen 2017; Armila 2019;

Eriksson ym. 2018; Rannikko 2016; 2018a; 2018b; Rannikko ym. 2016.)

Tutkimillamme osallisuuden ja osattomuuden toimintakentillä rakenteellinen syrjintä muuttuu käytännöiksi monin eri tavoin. Joskus se on selkeää ja havaittavaa ja siihen on helppo puuttua. Avoin ulossulkeminen, kiusaaminen tai väkivalta tarjoaa konkreettisen puuttumisen kohteen, ja liikuntapaikoille voi rakentaa välineistöä ja alustoja, jos huomataan, että ne eivät sellaisinaan sovellu vammaisille harrastajille (Armila tulossa). Usein syrjintä on kuitenkin jotain niin vaikeasti avautuvaa ja vaivihkaista, että sitä ei tule helposti edes tulkinneeksi syrjinnäksi. Esimerkiksi erilaiseksi määritelyyn käännetty kummastelevat katseet ja muu mikroaggressio, jonka kohteeksi joutunut tuntee itsensä kiusaantuneeksi ja ulossuljetuksi, tai syrjäisen kotipaikan hyväksyminen jotenkin automaattisesti pitkiä välimatkoja tuottavana ja siksi hyväksyttävänä olosuhteena (”mitäs asutte siellä”) ovat vähäeleistä ja usein vaiettua syrjään asettamista. Tällaiset vaivihkaiset, muille kuin kohteilleen yleensä näkymättömät tai annettuina otetut syrjään siirtämiset eivät useinkaan saa syrjittyjä nousemaan barrikadeille vaatimaan oikeuksiensa toteutumista, sillä hankalasti nimettävän syrjinnän selittäminen ja perusteleminen muille on monesti vaikeaa. Oikeuksien loukkaamisista tällaisissakin tapauksissa on kuitenkin kyse: onhan liikuntaharrastuksiin osallistuminen määritelty joissakin yhteyksissä jopa universaaliksi nuorten oikeudeksi (Lallukka 2014).

Tutkimuksissamme olemme löytäneet myös vähemmistöasemaan määritelyjen nuorten osallisuuden kokemuksia; olemmehan liikuneet pitkälti juuri siellä, mistä olemme löytäneet liikuntakentille mukaan päässeet ja tutkijoille puhumaan valmiit aktiiviset toimijat. Osallistumismahdollisuuksia selkeästi avaava tekijä on esimerkiksi se, että sattuu asumaan paikkakunnalla, jolla tarjotaan vammaisille kuljetusta liikuntaharrastuksiin, jolta löytyy seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin avoimesti suhtautuvia liikunnan ohjaajia ja harrastusyhteisöjä tai jolla toimii soveltavan liikunnan ohjaukseen kouluttava oppilaitos. Myös se edistää osallistumista, että sattuu syntymään perheeseen, jossa vanhemmilla riittää aikaa, rahaa ja puhtia tukea ja kuljettaa sekä vaatia ”erilaiseksi” määrittelylle lapselleen oikeutta harrastaa yhdessä muiden kanssa. Nämä ”sattumat” eivät kuitenkaan ole sattumia, vaan niiden takana vaikuttavat yhteiskunnalliset erot – alueellisuus, sukupuolikonventiot, yhteiskunta-

luokka, kykyisyysluokitukset ja -odotukset, taloudelliset mahdollisuudet ja erilaiset sosiokulttuuriset hierarkiat – jotka mahdollistavat yksille jotain ja sulkevat toiset näiden mahdollisuuksien ulkopuolelle hyvinkin systemaattisella tavalla.

Tiedostavan elämänpolitiikan hallitsevat, aktiiviset ja kyvykkäät, materiaalisia ja sosiokulttuurisia resursseja omaavat yksilötoimijat voivat tunnistaa ja haastaa omassa elämässään edellä kuvattuja eriarvoistavia yhteiskunnallisia jakoja, mutta on kuitenkin paljon niitä, joilla tähän ei ole mahdollisuuksia tai rahkeita. Tämä johtaa siihen, että yhteiskunnallisista marginaaleista on joskus mahdotonta päästä liikuntaharrastusten kentille muiden kanssa tasa-arvoiseksi toimijaksi. Tätä ei kuitenkaan usein tulla ajatelleeksi. Joskus rakenteellisen syrjinnän olemassaolo voidaan jopa kiistää sillä perusteella, että tasa-arvoisia osallistumismahdollisuuksia on pyritty edistämään erilaisin ”reilun pelin” -kampanjoin. Usein ne kuitenkin ovat jääneet julistuksen tasolle ilman, että on ryhdytty konkreettisiin piiloista syrjintää poistaviin toimenpiteisiin. Julistukset ja kampanjat purkavat rakenteellisia ongelmia vain harvoin, eikä syrjään jäävien vähemmistöjen olemassaolon tai oikeuksien tunnustaminen aina johda tarvittavan ja moniulotteisen resurssoinnin tasa-arvoon.

Rakenteellista eriarvoisuutta eletään todeksi ja se tulee näkyväksi yksilöityvissä käytännöissä ja kokemuksissa, mutta yksilöihin katsominen tai yksilöiden käyttäytymisen muutokseen pyrkiminen ei riitä purkamaan sitä. Jäykkien eriarvoistavien rakenteiden murtaminen ei ole helppoa, mutta epäreiluuden purkamiseksi olisi kuitenkin aivan ensiksi hyödyllistä avata silmät ja lähteä katsomaan, ketkä kaikki enimmäkseen puuttuvat erilaisilta liikunnan ja urheilun yhteisiltä toimintakentiltä.

Mie pelasin koripalloa, tykkäsin, jonkun aikaa, [lähimmän kaupungin] joukkueessa ja se oli tosi mielenkiintosta ja tykkäsin siitä paljon. Todella. Mutta sit matkat... .. sen takia piti lopettaa se.. lopetin sen. Oisin varmasti jatkanut jos se ois ollu jossain lähempänä mutta se oli 80 kilometriä täältä ja harkat neljästi viikossa. Niin en sit voinu pelata enää. [ote 14-vuotiaan syrjäseudulla asuvan tytön kanssa tehdystä haastattelusta]

LÄHTEET

- Armila, Päivi (2016) Maaseudun nuoret ja liikunta: Pidot eivät parane kun väki vähenee. *Liikunta ja Tiede* 53(4), 37–40.
- Armila, Päivi (2019) Liikkumista ja läppändeerausta. Vammaiset nuoret liikuntaharrastusten riennoissa ja reunoilla. Teoksessa Tiina Hakanen & Sami Myllyniemi & Mikko Salasuo (toim.) *Takuulla liikuntaa. Kyselytutkimus toimintarajoitteisten lasten ja nuorten liikunnan harrastamisesta ja vapaa-ajasta*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion liikuntaneuvosto, Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusseura, 59–74. Luettavissa: https://www.liikuntaneuvosto.fi/wp-content/uploads/2019/09/Takuulla_liikuntaa_Verkkojulkaisu_020619.pdf
- Armila (tulossa) Laatikkopyöriä ja juoksuvöitä. Apu- ja urheiluvälineet vammaisurheilun sosiaalisina välityksinä. Hyväksytty julkaistavaksi *Sosiologia*-lehdessä keväällä 2020.
- Armila, Päivi & Torvinen, Pasi (2017) Vammaiset nuoret ja vapaa-ajan liikunta. *Nuorisotutkimus* 35(4), 6–20.
- Armila, Päivi & Rannikko, Anni & Torvinen, Pasi (2017) Young people with intellectual disabilities and sport as a leisure activity: Notions from the Finnish welfare society. *Leisure Studies*, 37(3), 295–306.
- Eriksson, Susan & Armila, Päivi & Rannikko, Anni (toim.) (2018) *Vammaiset nuoret ja liikunta*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 346. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämiskeskitys.
- Lallukka, Kirsi (2014) *Lasten ja nuorten oikeudet liikunnassa ja urheilussa*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 284. Jyväskylä: LIKES.
- Rannikko, Anni (2016) Autenttisuuden ja arvostuksen analogiat: sukupuolen risteyksiä vaihtoehtoliikunnan moraalisisissa järjestyksissä. Teoksessa Päivi Berg & Marja Kokkonen (toim.) *Urheilun takapuoli: Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 250–274. Luettavissa: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/urheilun_takapuoli_netti.pdf
- Rannikko, Anni (2018a) *Kamppailua kunnioituksesta: Vaihtoehtoliikunnan alakulttuurien moraaliset järjestykset*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Rannikko, Anni (2018b) Lesbohuispausta ja skeittityttöystävyyttä: Liikuntakulttuurin vaihtoehtoiset sukupuolen ja seksuaalisuuden järjestykset. *Sukupuolentutkimus-Genusforskning*, 30(4), 7–20.
- Rannikko, Anni & Armila, Päivi & Torvinen, Pasi & Liikanen, Veli (2016) The social bordering of lifestyle sports: Inclusive principles, exclusive reality. *Journal of Youth Studies*, 19(8), 1093–1109.

Sateenkaaren tuolla puolen

Manuela Bosco, taiteilija-aktivisti

Vitsi. Ajattelin, että tämän on pakko olla vitsi.

Tässä oli ensimmäinen ajatukseni, kun selailin kotisohvaltani puoli-huolimattomasti Facebookin postauksia eräänä helmikuuisena sunnuntai-iltana vuonna 2014. Eteeni ilmestyi Ylen nettisivuilta linkitetty kysely: ”Voiko urheilija olla avoimesti homo? Keskustele ja vastaa kyselyyn”. Lukaistuani ”artikkelin” ensireaktioni osoittautui vääräksi. Kyseessä ei ollut vitsi.

Ensimmäinen tunteeni oli viha, sitten tuli huvittuneisuus ja lopuksi turhautuminen. Miksi tämä on Suomessa uutinen vuonna 2014? Se oli pakko hyväksyä ja siirtyä olennaiseen: niin kauan kuin jokin epäkohta on olemassa, tulee siitä voida keskustella avoimesti ja pelotta.

Homokeskustelu urheilussa siis jatkui. Ylen kyselyssä kyse ei ollut ainoastaan lähestyvistä olympialaisista itänaapurissa tai Venäjän poliittisesta linjauksesta, vaan valtiorahoitteisessa tiedotusvälineessä todella tiedusteltiin lukijoiden mielipidettä urheilijoiden oikeudesta seksuaaliseen itsemäärittelyyn. Kyselystä ei käynyt ilmi, kysyttiinkö siinä ylipäätään urheilijoiden oikeudesta olla avoimesti homo vai haluttiinko siinä selvittää yleistä ilmapiiriä.

Keskustelu huippu-urheilijoiden seksuaalisesta suuntautumisesta oli lähtenyt vauhdikkaasti liikkeelle, kun huippu-uimari Ari-Pekka Liukkonen kertoi Ylen suorassa keskusteluohjelmassa homoudestaan. Hän oli ensimmäisiä suomalaisia miesurheilijoita, jotka kertoivat aktiiviuransa aikana julkisesti seksuaalisesta suuntautumisestaan. Teko oli itsessään äärimmäisen myönteinen ja hyvin rohkea.

Tapaus palautti mieleeni myös homopoliittisen keskustelun Moskovan yleisurheilun MM-kisoista. Siinä pääosassa oli viisi värikästä kynttä. Ne saivat mediassa enemmän maailmanlaajuista uutisnäkyvyyttä kuin yksikään voittanut urheilija. Mistä tämä johtui?

Tuolloin mietin, että yleisurheilun arvostuksen täytyy olla laskussa. Kisoja kuitenkin seurasi miljardiyleisö, joten siitä ei voinut olla kyse. Vastauksen täytyi siis löytyä muualta. Pohdin, mikä ylipäätään kiinnostaa

ihmisiä kilpailujakin enemmän, mistä suuri osa ongelmista on pohjimmitaan peräisin ja mistä aiheesta on kirjoitettu ja keskusteltu enemmän kuin mistään muusta?

Kyllä. Vastaus löytyi rakkaudesta. Tarkemmin sanottuna ihmissuh-teista. Koko tapauksessa oli kyse yksilönvapaudesta ja ihmisoikeuksista.

Ennen kuin toisinajattelijat alkavat korjaamaan, että värikkäät kynnet olivat puhtaasti poliittinen ilmaus ja Venäjän laki kielsi homoseksuaalisen propagandan levittämisen alaikäisille, huomautan, että älkää vaivautuko: politiikka ja urheilu ovat jo kauan sitten sotkeutuneet toisiinsa.

Vaikka Kansainvälinen olympiakomitea (KOK) kuinka sitkeästi ja jääräpäisesti pitää kiinni urheilun asemasta autonomisena liikkeenä ja ei-poliittisena erityisilmionä, olisi aivan muiden kuin sateenkaaren värein kyntensä lakanneen ruotsalaisen pitänyt pyyhkiä likaiset kätensä. KOK on ei-poliittisuuden illuusiossaan ”unohtanut”, että talouspolitiikka se vasta onkin politiikkaa. Se on antanut kätensä kerta toisensa jälkeen globaalille markkinakapitalismille ja ihmisoikeuksia rikkovien maiden diktaattoreille.

Tämän kirjoituksen tarkoituksena ei kuitenkaan ole osoittaa syyttävällä sormella Kansainvälistä olympiakomiteaa tai kynsiään lakkaavia urheilijoita, vaan kysyä urheilun ja politiikan todellista yhteyttä ja muistuttaa niiden todellisesta tehtävästä.

Urheilu on vääjäämättä sidoksissa politiikkaan. Piste.

Väitän kuitenkin, että niin urheilun kuin politiikankin lähtökohtana on joskus ollut edistää tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta. Ihanteena on ollut sellainen ihmisoikeuksia kunnioittava kenttä, jonka syvälliset vaikutukset jalostavat ja pyrkivät tuomaan esiin parhaan ihmisluonnosta.

Samoin väitän, että sateenkaarikeskustelu ulottuu paljon urheilua ja politiikkaa syvemmälle ja niitä tärkeämpiin inhimillisiin kysymyksiin. Sateenkaarikeskustelussa pitäisikin puhua oikeudesta rakkauteen. Kyseessä on inhimillinen perusarvo: jokaisen yhdenvertainen oikeus rakastaa ja tulla rakastetuksi.

Totutusta poikkeava ajattelutapa voisi olla monille hyväksi, kun muistamme, että politiikalla ja urheilulla on joskus ollut perin jaloja ihanteita ja tavoitteita. Ainakin sateenkaarikeskustelussa politiikkaa ja urheilua voi verrata kuuta osoittavaan käteen. Liian moni on jäänyt tuijottamaan kättä ja sokaistunut tärkeimmältä: rakkaudelta.

Rakkaudessa urheilijat eivät ole poikkeus.

Urheilukenttä on paikka, jossa ihmisillä tulisi olla oikeus ilmaista rakkauttaan peliä, perheenjäseniä, kansaansa tai koko maailmaa kohtaan. Rakkaus itsessään ei ole koskaan vahingoittanut ketään. Oli rakkauden kohteena tai rakastajana mies tai nainen, niin tällaisen inhimillisyyden ja hyvyyden ilmaisemisen pitäisi olla korkein tavoiteltava asia myös urheilussa ja politiikassa.

Itsestään selvä totuus on, että urheilu ilman rakkautta on kuin olympiasoihtu ilman tulta.

Sitä ei ole.

III RAKENTEIDEN ÄÄNIÄ

On todella tärkeää, että turvataitojen, seksuaalikasvatuksen sekä yleisesti tunne- ja vuorovaikutustaitojen merkityksestä keskustellaan myös liikunnan ja urheilun parissa. Kuten koulut, myös urheiluseurat voisivat hyödyntää nykyistä enemmän esimerkiksi järjestöjen osaamista, jotta sekä nuoret että aikuiset osaisivat huomioida ja tunnistaa laaja-alaisesti sopivan ja epäsopivan rajoja. – Iina Juntunen ja Maarit Taipainen tässä teoksessa

Häirinnällä ei ole sijaa urheilussa

Hanna Kosonen, tiede- ja kulttuuriministeri

Kun #metoo-liike muutama vuosi sitten alkoi, monet totesivat: ”Oli jo aikakin.” Seksuaalisen häirinnän käsittelyn rinnalla virisi myös laajempi keskustelu epäasiallisesta kohtelusta eri elämänoilla.

Edes maailman onnellisimmaksi listattu maa ei ole ongelman ulkopuolella. Aihe on kipeä, mutta on sitäkin tärkeämpää, että syrjintää, epäasiallista kohtelua ja seksuaalista häirintää ilmiönä selvitetään ja käsitellään laajasti eri yhteiskunnan aloilla, myös liikunnassa ja urheilussa.

Eri selvitysten mukaan epäasiallinen kohtelu, syrjintä, häirintä ja väkivalta ulottuvat niin organisoituun kilpailu- ja harrastustoimintaan kuin vapaamuotoisempaan harrastamiseen. Selvitykset puhuvat karua kieltään. Kyse on eri tavoin ilmenevästä henkisestä ja/tai fyysisestä väkivallasta, johon syyllistyvät eri lajeissa niin valmentajat, seurajohto, vanhemmat kuin kanssakilpailijat ja -harrastajat. Väkivaltaan yhdistyy usein vallankäyttöä, ja sen seuraukset voivat olla hyvin haavoittavia ja pitkäkestoisia. Koululiikuntakaan ei ole tältä osin puhtoinen.

Kansainvälinen sekä kansallinen normijärjestelmä on luotu ihmisten turvaksi, onnellisuuden takeeksi. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset, YK:n lasten oikeuksien sopimus ja seksuaalisen väkivallan osalta erityisesti Euroopan neuvoston Lanzaroten ja Istanbulin sopimukset ovat keskeisimmät kansainväliset instrumentit. Kansallisesti meillä on vahva normiperusta: tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslait, rikoslaki ja laki lasten kanssa toimivien vapaaehtoisten rikostaustan selvittämisestä. Nämä ovat yhteiskunnan eri toimijoiden – myös liikunnan ja urheilun – tuki. Tasa-arvon ja lasten ja nuorten kasvun ja kehityksen edistäminen ovat liikuntalain tavoitteena ja liikuntajärjestöjen valtionavustuksen edellytyksenä.

Suomessa niin julkinen valta kuin liikunnan ja urheilun toimijatkin ovat viime vuosina tarttuneet ongelmaan. 2010-luvulla on tehty selvityksiä liittyen syrjintään, epäasialliseen käytökseen ja seksuaaliseen häirintään urheilussa ja urheiluliike on luonut omia kansainvälisiä ja kansallisia eettisiä normistoja.

Opetus- ja kulttuuriministeriön Urheilun eettisten asioiden neuvottelukunta nosti esille huolen lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta seksuaalisesta häirinnästä ja kaltoinkohtelusta urheilussa keväällä 2018 sekä vuotta myöhemmin myös lasten ja nuorten urheiluvalmennukseen liittyvät eettiset ja terveellisyys- ja turvallisuusnäkökulmat. Neuvottelukunta haastoi liikunta- ja urheilusektorin ottamaan käyttöön ja kehittämään toimia ongelmien tunnistamiseksi, ehkäisemiseksi ja niihin puuttumiseksi.

Tietoa ja keinoja henkiseen ja fyysiseen väkivaltaan puuttumiseksi edelleen tarvitaan. On tärkeää, että liikuntasektorin toimijat ovat tietoisia ongelmista, tunnistavat henkisen ja fyysisen väkivallan esiintymismuodot ja puuttuvat välittömästi esiin tuleviin tilanteisiin. Yhtenä tärkeänä ennalta ehkäisevänä toimena painotan rikostaustan selvittämistä myös osana vapaachtoisten rekrytointiprosessia. Tästä urheiluseurojen tulisi huolehtia selkeästi aiempaa paremmin.

Liikuntajärjestöjen ja seurojen sekä muiden liikunta- ja urheilutoiminnan järjestäjien on vahvistettava henkistä ja fyysistä väkivaltaa ehkäisevää, kuuntelevaa ja keskustelemaa ilmapiiriä, jossa myös arkoja asioita uskalletaan nostaa esille ja jossa niihin puuttuminen on normi. Yhdenvertaisen ja turvallisen toimintakulttuurin luomiseen tarvitaan yhteistyötä, niin julkisen vallan kuin urheilun toimijoiden, myös paikallisella tasolla seurojen, valmentajien ja vanhempien. Aivan keskeistä on urheilijoiden, liikunnan harrastajien ja liikunnan ja urheilun piirissä olevien lasten ja nuorten osallistuminen yhteistyöhön ja harjoitteluun, valmennukseen ja kilpailuihin vaikuttaviin päätöksiin. Hyvässä toimintakulttuurissa jokainen lapsi ja nuori kokee tulevansa oikeudenmukaisesti ja arvostavasti kohdelluksi. Se rakentaa lapsen ja nuoren tervettä itsetuntoaan niin urheilijana kuin ihmisenä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on vuosien varrella teettänyt ja rahoittanut hankkeita ja selvityksiä koskien syrjintää liikunnassa ja urheilussa, erityisesti lasten ja nuorten parissa. Ministeriö on myös edellyttänyt liikuntaa edistävilä järjestöiltä valtionavustuksen saamiseksi niiden omia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia. Ne ovat luonteva työkalu henkisen ja fyysisen väkivallan ehkäisyyn ja niihin puuttumiseen ja asian systemaattiseen seurantaan. Osana suunnitelmien seurantaa järjestöiltä kysyttiin viime vuoden lopulla seksuaalisesta häirinnästä. 73 prosenttia vastaajista kertoi, että järjestön säännöt mahdollistavat häirintään puut-

tumisen, mutta vain vähän yli puolella vastaajista oli toimintaohje häirintätapausten käsittelyyn. Tässä on työsarkaa, ja toimeen on jo tartuttu.

Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntaa edistävien järjestöjen avustuskriteereissä yhteiskuntavastuun painoarvo kasvaa vuodesta 2021 lähtien. Samalla tavoitteena on nostaa vastuullisuustyön tasoa ja laatua järjestöissä. Esimerkiksi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelussa edellytetään myös toiminallisen tason työtä. Samalla urheilun toimijat tukevat kehitystä uudistamalla Olympiakomitean vastuullisuuskompassia, järjestämällä yhteistyössä järjestöille koulutusta klinikoiden muodossa sekä kehittämällä verkkopohjaisia koulutuksia. Tavoitteena on yhteistyössä ministeriön ja muiden toimijoiden kanssa luoda verkko-oppimisolustat, joiden kautta seura- ja lajiliittotoimintaan mukaan tulevat niin vapaaehtoiset kuin työsuhteiset perehtyvät hyvän hallinnon, yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen liikunnan ja urheilun sekä turvallisen toimintaympäristön perusteisiin. Omaksutut tiedot on mahdollista osoittaa verkossa suoritettavalla testillä. Keskeisessä osassa on myös liittojen sääntöjen päivittäminen sellaisiksi, että ne edesauttavat aktiivisia toimia henkisen ja fyysisen väkivallan ehkäisyyn ja puuttumiseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriö rahoittaa liikuntajärjestöjen ja Väestöliiton yhteistä [Et ole yksin](#) -tukipalvelua, jonka päämääränä on ennaltaehkäistä ja vähentää kiusaamista sekä seksuaalisen häirinnän ja kaikenlaisen väkivallan kokemuksia urheilussa. Palvelun sivustolle on sisällytetty materiaalia urheiluseurojen, lajiliittojen ja valmentajien käyttöön. Sivustolta löytyvät nyt muun muassa toimintamalli epäasiallisen käytöksen tapausten käsittelyyn seuroissa, ohje toimintamallin luomiseen lajiliitoissa sekä ohjeet valmentajille kiusaamisen ja seksuaalisen häirinnän ja väkivallan ehkäisyyn ja niihin puuttumiseen. On huomattava, etteivät ohjeet ja mallit ole syntyneet tyhjästä. Esimerkiksi Olympiakomitealla ja Suomen valmentajilla on jo aiemmin ollut ohjeistuksia ja suosituksia esimerkiksi lasten ja nuorten hyvän valmennuskulttuurin kehittämiseen ja epäasialliseen käytökseen puuttumiseen.

Kansainvälinen yhteistyö tukee kansallista työtä. Suomi on ollut erityisen aktiivinen urheilun väkivaltaan liittyvissä kysymyksissä eurooppalaisilla foorumeilla – niin Euroopan neuvoston puheenjohtajuuskautena kuin Euroopan unionin urheiluyhteistyössä neuvoston puheenjohtajuuskautenamme. Euroopan neuvostossa keskustelu painottuu erityisesti sek-

suaaliseen häirintään ja väkivaltaan Start to Talk -hankkeen muodossa. EU-yhteistyössä keskustelu käytiin aiheesta lasten ja nuorten turvallinen urheilu. Teemaa ei olla aiemmin käsitelty EU-tason yhteistyössä. Suomen puheenjohtajuuskaudella teemaa käsiteltiin laajasti kattaen sekä fyysisen että psyykkisen hyvinvoinnin ja terveyden urheiluharrastuksessa. Unionin neuvosto hyväksyi aiheesta päätelmät marraskuun lopussa.

Tasa-arvoisen ja yhdenvertaisuutta tukevan ja turvallisen kulttuurin on oltava ensisijaista kaikessa harrastustoiminnassa. Kiusaaminen, syrjiminen, haukkuminen, nimittely, fyysinen ja henkinen väkivalta, alistaminen, vähättely, seksuaalinen ja sukupuolinen ahdistelu sekä syrjintä ja rasismi eivät kuulu liikuntaan ja urheiluun, eivät mihinkään lajiin, eikä millekään tasolle, eikä niitä voida millään selitellä. Ne voivat aiheuttaa erityisesti lapselle ja nuorelle vakavia psyykkisiä ja fyysisiä seuraamuksia.

Liikunnan ja urheilun yleisissä tavoitteissa korostuu terveyden ja hyvinvoinnin rinnalla ilo. Se syntyy uuden oppimisesta, sosiaalisista suhteista, erilaisista tunteista ja reilusta kilpailusta. On tärkeää, että kaikessa urheilutoiminnassa otetaan huomioon muut siten, että ilo, oppiminen ja turvallisuus toteutuvat kaikille kaikissa tilanteissa. Tämän toteutuminen on kaikkien liikunnan ja urheilun kanssa tekemisissä olevien vastuulla.

Olympiakomitea tarjoaa työkaluja häirinnän ja epäasiallisen käytöksen kitkemiseksi

Mikko Salonen, Suomen olympiakomitean toimitusjohtaja

Häirintä ja muu epäasiallinen käytös urheilussa on äärimmäisen vakava asia. Lasten ja nuorten tulisi saada harrastaa turvallisessa ilmapiirissä iloisesti, vailla pelkoa. Valitettavasti näin ei aina ole, vaan urheilussa tapahtuu myös epäasiallista käytöstä ja vakavia väärinkäytöksiä. Olympiakomitean viesti urheilun toimijoille on, että epäasiallista käytöstä voidaan ennaltaehkäistä ja mahdollisiin tapauksiin on puututtava päättäväisesti.

Tarjoamme apua ja ennen kaikkea konkreettisia työkaluja epäasiallisen käytöksen kitkemiseksi. Koordinoimme urheiluyhteisön vastuullisuusohjelmaa sekä koulutamme ja annamme neuvontaa. Teemme vahvaa yhteistyötä SUEKin, Väestöliiton, urheilun lajiliittojen ja seurojen kanssa. Vain yhdessä tekemällä voimme onnistua siinä, että kaikki liikunta ja urheilu olisi jokaiselle turvallista ja kannustavaa.

TURVALLINEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ VASTUULLISUUSOHJELMAN KÄRKENÄ

Rakennamme parhaillaan urheiluyhteisön uutta vastuullisuusohjelmaa yhdessä lajiliittojen kanssa vuosille 2020–2024. Järjestöille suunnatun kyselyn (n=69) perusteella turvallinen toimintaympäristö on yksi keskeinen valinta, johon urheiluyhteisö haluaa panostaa entistä voimallisemmin.

Häirinnän ennaltaehkäisy ja häirintätapauksiin puuttuminen oli 67 prosentin mielestä erittäin tärkeää ja 29 prosentin mielestä tärkeää. Kiusaamisen, rasismien ja muun epäasiallisen käytöksen kitkeminen tulevina vuosina oli 78 prosentin mielestä erittäin tärkeää ja 17 prosentin mielestä tärkeää. Nämä kaksi vastuullisuusteemaa saivat kyselyssä ylivoimaisesti eniten ääniä erittäin tärkeää -kategoriassa. Tarve on tunnistettu ja ongelmiin halutaan puuttua.

Käsi kädessä vastuullisuusohjelman kanssa etenee opetus- ja kulttuuriministeriön valtionapukriteerien uudistus yhteiskuntavastuun osalta ja olemme mukana valmistelussa. Pidän uudistusta tärkeänä, ja se tukee hyvin vastuullisuusohjelmaamme.

UUDISTETTU OPAS HÄIRINTÄTAPAUSTEN KÄSITTELYYN

Keskeinen materiaalimme häirintätapausten käsittelyyn on [Lupa välittää, lupa puuttua -opas](#). Alun perin vuonna 2002 lanseerattu opas on päivitetty vastaamaan nykypäivän tarpeita. Alkuun on koottu pikaopas, joka antaa selkeät portaat etenemiselle eri tilanteissa: häirinnän tunnistamisessa, ennaltaehkäisyssä ja tapauksiin puuttumisessa. Opas on vapaasti lajiliittojen ja seurojen hyödynnettävissä ja suosittelen vahvasti, että ainakin pikaopas otetaan lukemistoon jokaisessa seurassa ja liitossa.

[Seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä urheilussa -diasarjan](#) avulla urheilun toimijat voivat pitää teemasta itsenäisesti koulutuksia ja vanhempainiltoja.

SÄÄNNÖT KUNTOON

Olemme jo vuosia auttaneet jäsenjärjestöjämme heidän sääntöjensä ja määräystensä parantamisessa vastuullisuuden näkökulmasta. Lajiliittojen kurinpitäjärjestelmän luomisen helpottamiseksi on vuonna 2015 luotu [kurinpidon mallisäännöt lajiliitoille](#). [Seurojen mallisäännöt](#) uudistettiin viimeksi 2018 siten, että niihin tukeutuen seurat pystyvät puuttumaan ja rankaisemaan epäasialliseen toimintaan syyllistyneitä.

KOULUTUKSET JA KLINIKAT

Lajiliitot ovat toivoneet meiltä ennen kaikkea koulutusta häirinnän vastaiseen työhön. Urheiluyhteisössä tarvitaan tietoa, hyvien käytänteiden jakamista ja esimerkkitapausten läpikäyntiä. Olemme järjestäneet ja jat-

kossakin järjestämme säännöllisesti niin sanottuja vastuullisuusklinikoita tästä teemasta.

Olemme myös käynnistäneet useita laajempia johtajuuskoulutusohjelmia vastuullisuuden edistämiseksi: paikallistason [Naiset vaikuttajina liikunnan pelikentillä](#), kansallisen tason [Johtaa kuin nainen](#) sekä kansainväliset [New Leaders](#) ja [NILE](#).

ET OLE YKSIN -PALVELU TÄRKEÄ OSA PALVELUVALIKKOA

Tärkeä yhteistyökumppanimme häirinnän ja muun epäasiallisen käytöksen vastaisessa työssä on Väestöliitto, joka on antanut meille monenlaista asiantuntija-apua. Väestöliiton [Et ole yksin -palvelu](#) tarjoaa tukea, apua ja neuvontaa urheilua harrastaville nuorille, aikuisille, vanhemmille ja huoltajille, ja sinne voi ottaa yhteyttä matalalla kynnyksellä.

RIKOSTAUSTAN SELVITTÄMINEN

Laki antaa mahdollisuuksia etenkin lapsiin ja nuoriin kohdistuvan häirinnän ennaltaehkäisyyn. Lasten ja nuorten urheilutoiminnan järjestäjien tulee [selvittää työsuhteessa olevien rikostausta](#), mutta heillä on mahdollisuus selvittää myös vapaaehtoisten toimijoiden rikostausta. Peräänkuulutan sitä, että myös vapaaehtoisten rikostausta selvitettäisiin kattavasti, sillä urheilun parissa vapaaehtoistoimijoiden määrä on mittava.

MITÄ SEURAAVAKSI?

Ensi vuonna viemme uuden vastuullisuusohjelman käytäntöön. Esimerkiksi Tähtiseuraohjelman kriteereihin lisätään vahvemmin häirinnän ja muun epäasiallisen käytöksen toimenpiteet. Tämä on keskeinen ja tärkeä uudistus, jota useat lajiliitot ovat jo toivoneet. Jatkamme myös työkalujen jalkauttamista, koulutuksia ja neuvontaa.

Vaikenemisen kulttuuri on urheilussa vahva. Aiheesta on selvästikin ollut vuosien varrella vaikea puhua. Olemme menneet harppauksia

eteenpäin, mutta edelleen urheilusta puuttuu varsinainen #metoo-aalto. Rohkaisen kaikkia urheilun toimijoita avoimuuteen, toivon esikuvien kannanottoja ja kannustan tapausten tuomista julki. Näin voimme parhaalla mahdollisella tavalla auttaa.

Otan mieluusti palautetta ja kehitysehdotuksia vastaan, jotta pääsemme asiassa entistä paremmin eteenpäin.

Tietoa, taitoja ja turvallisia aikuisia nuorten vapaa-aikaan

Ina Juntunen, koordinaattori &

Maarit Taipalinen, projektityöntekijä, Aseman Lapset ry

Häirintä on yksi suomalaisten turvallisuuteen vakavimmin vaikuttavista tekijöistä. Sisäministeriön (2018) teettämän raportin perusteella häirinnän uskotaan myös lisääntyvän tulevaisuudessa. Erityisen haavoittuvisessa asemassa ovat toimintarajoitteiset, ulkomaalaistaustaiset ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret, jotka Kouluterveyskyselyn (2017) tulosten perusteella kokevat koulussa enemmän häirintää ja syrjintää kuin muut. Vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn mukaan tyttöjen seksuaalinen häirintä sosiaalisessa mediassa on lisääntynyt.

Lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa häirintää ja epäasiallista käytöstä harjoittavat niin toiset nuoret kuin aikuisetkin. Jos nuori kokee, ettei tapauksiin puututa, voi luottamus aikuisiin, viranomaisiin ja pahimmillaan koko yhteiskuntaan rapautua.

Aseman Lasten toiminnassa havahduttiin syksyllä 2018 siihen, että seurustelun ja seksuaalisuuden kysymykset puhututtivat nuorten keskuudessa tavanomaista enemmän. Huolta heräsi erityisesti suurten ikäerojen seurustelusuhteista sekä siitä, kuinka osa tytöistä sieti epäkunnioittavaa käytöstä seurustelukumppaneiltaan.

Yhä enemmän kohdattiin myös nuoria, jotka pohtivat omaa seksuaalista identiteettiään. Puhutaan *vähemmistöstressistä*, jota nuoret kokevat pelätessään, miten ihmiset suhtautuvat esimerkiksi heteronormatiivisuudesta poikkeavaan seksuaaliseen suuntautumiseen. Nämä havainnot johtivat Tyttötyö-projektin käynnistämiseen keväällä 2019.

Tässä tekstissä avataan järjestön arjessa tehtyjä havaintoja ja syntyneitä kokemuksia aiheen tiimoilta. Tyttötyössä keskitytään nuorten omien rajojen tunnistamiseen ja turvataitojen vahvistamiseen. Tästä huolimatta haluamme alleviivata, että viime kädessä vastuu alaikäisiin kohdistuvasta kaikenlaisesta häirinnästä ja epäasiallisesta käytöksestä on aina aikuisilla.

OMIEN RAJOJEN TUNNISTAMINEN JA PUOLUSTAMINEN OVAT OSA Tervettä itsetuntoa

Nykyään turvataidoista ja siitä, miten niitä tulee opettaa jo päiväkotikäisille lapsille, puhutaan onneksi kohtalaisen laajasti. Turvataidot tarkoittavat sitä, että lapsi oppii arvostamaan ja suojaamaan paitsi itseään ja omaa kehoaan myös toista ja toisen kehoa. Ketään ei saa satuttaa, loukata tai pakottaa, oli sitten lapsi tai aikuinen. Rajat luodaan jokaisessa ihmissuhteessa erikseen: ne ovat erilaiset perheenjäsenten, opettajien, valmentajien, ystävien ja oman kumppanin kanssa.

Osalla nuorista on muita suurempi riski joutua kaltoinkohdeiluiksi. Jos lapsuudessa on ollut turvallisen aikuisen läsnäolon aukko, voi se nuoruudessa ilmetä holtittomana seksuaalisena käytöksenä. Aikuisen epäsuotavakin huomio voi hetkellisesti täyttää lapsuudessa syntyneitä tyhjiöitä. Käsitys siitä, mikä aikuiselta on hyväksyttävää, on voinut myös hämärtyä. Moni on oppinut jo lapsena miellyttämään liikaa muita ja olemaan välittämättä omista tarpeistaan.

Omat rajat eivät kuitenkaan liity vain seksuaalisuuteen vaan yleisemmin siihen, millaisissa ihmissuhteissa on mukana tai millaisiin asioihin lähtee mukaan. Ei ole tavatonta, että nuoret ovat huolissaan siitä, että joku loukkaantuu, jos omia rajoja puolustaa.

Nuoret viettävät harrastusten lisäksi paljon aikaa julkisissa tiloissa: asemilla, kaduilla ja kauppakeskuksissa. Ajanvieton lomassa omien rajojen ylitystä voi ilmetä esimerkiksi julkisessa liikennevälineessä. Etenkin päihtyneet ja arvaamattomasti käyttäytyvät aikuiset koetaan helposti epämiellyttävinä, jopa uhkaavina. Aina tilanteet eivät ole näin ilmiselviä. Esimerkiksi koulussa tai harrastustoiminnassa nuori voi kokea häiritsevänsä, jos aikuinen neuvoessaan tulee liian lähelle tai koskettaa.

NUORTEN SEKSUAALISUUTEEN LIITTYVISSÄ TIEDOISSA JA Taidoissa suurta vaihtelua

Osa nuorista puhuu vapautuneesti seksuaalisuudesta vanhempiensa kanssa. Osa taas on kasvanut perheissä, joissa seksistä ja seksuaalisuudesta puhuminen on tabu, ja heillä on selkeitä tiedollisia aukkoja. Kaikki ylä-

kouluikäiset eivät esimerkiksi tiedä, mitä e-pillerit ovat. Ilman aikuisen tukea nuoruuteen kuuluvat ”olenko mä normaali” ja ”kelpaanko minä” -pohdinnat voivat aiheuttaa kohtuutonta ahdistusta.

Seksuaaliterveyteen liittyvien tietojen ja käsitysten oikomisen lisäksi tyttötyön ryhmätoiminnassa on mietitty keinoja omien rajojen puolustamiseen, esimerkiksi sitä, miten kehonkielellä voi viestiä, ettei halua toista lähemmäs. Harjoitteiden kautta on kokeiltu, miten voi tarjota kättä kätelläkseen, jos jonkun halausyritys tuntuu epämiellyttävältä. Napakan ”ein” harjoittelu on saanut nuoret havahtumaan sanan voimaan. Nuorille joutuu toistuvasti painottamaan, että ihmisten henkilökohtainen tila on erilainen. Oma kokemus on oikeutettu, ja sitä ei ole syytä hävetä.

Yleisesti nuoret ovat kohtalaisen hyvin tietoisia suojaikärajasta. 16 vuoden suojaikärajan tarkoituksena on vaikuttaa siihen, ettei aikuinen tai alle 16-vuotiaista selkeästi vanhempi toinen nuori ryhtyisi seksuaaliseen tekoon alle 16-vuotiaan kanssa. Heikommin sen sijaan ollaan tietoisia siitä, että jos toinen osapuoli on auktoriteettiasemassa oleva aikuinen – esimerkiksi valmentaja – on ikäraja 18 vuotta.

Läheskään kaikille nuorille ei ole selvää, että loukkaava ja häiritsevä käyttäytyminen voi täyttää rikoksen tunnusmerkit – ja että siihen voi ajattele mattomasti syyllistyä myös itse. Julkisessa keskustelussa poliisikin on muistuttanut nuoria, että esimerkiksi alastonkuvien levittäminen on rikos (esim. *Turun Sanomat* 26.4.2017).

LOPULTA VASTUU ON AINA AIKUISILLA

Viranomaisilla, työnantajilla ja oppilaitoksilla on velvollisuus ennaltaehkäistä häirintää ja puuttua siihen sekä edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Nuorten vapaa-ajalla aikuisten vastuu sen sijaan on häilyvämpi. Tänä päivänä koulussakin tapahtuva häirintä kuitenkin ulottuu sosiaalisen median myötä yhä useammin vapaa-ajalle. Koulu voi kokea puuttumisen mahdottomana, jos häirintä tai kiusaaminen on tapahtunut kouluajan ulkopuolella. Tällaisissa tapauksissa koulujen ja esimerkiksi nuorisotyön matalan kynnyksen tiedonvaihto ja muu yhteistyö olisivatkin ensisijaisen tärkeitä.

Lisäksi tarvitsemme vanhemmille ja muille nuorten arjessa läsnä oleville aikuisille koulutusta esimerkiksi siitä, millaisia vaaranpaikkoja nuori voi kohdata sosiaalisessa mediassa. Aikuiset tarvitsevat konkreettisia keinoja erilaisten vaarojen puheeksi ottamiseen, sillä nuori ei välttämättä kerro kokemuksistaan ilman oikeaa kysymystä.

Nuorten kokemukset pitää aina kuunnella ja kuulla. Aikuisten tehtävä on kuitenkin – tuntemuksia mitätöimättä ja kyseenalaistamatta – niin sanotusti maadoittaa kokemusta kysymällä tarkentavia kysymyksiä. Tunnekuohon taustalla voi olla jotain muuta kuin tilanne, josta nuori väittää sen johtuvan. Ehkä kaikkein tärkeintä, mitä aikuiset voivat tehdä, on painottaa lapsille ja nuorille, että kaikenlaisessa häirinnässä vastuu on aina aikuisilla. Vaikka nuori olisi itse ollut aloitteellinen, vika ei koskaan ole nuoren.

LOPUKSI

Nuoruudessa oman identiteetin muodostaminen on yksi tärkeimmistä kehitystehtävistä. Se on välillä hakemista, isoakin kipuilua. Tavanomaisen kipuilun lisäksi kohtaamme toiminnassamme nuoria, jotka joutuvat kohtuuttomasti murehtimaan seksuaali- tai sukupuoli-identiteettiin liittyvää syrjintää. Yleinen käsitys on, että julkitulleet tapaukset nuorten häirinnästä ja muusta epäasiallisesta kohtelusta ovat vain jäävuoren huipuja eikä vakaviin ongelmiin läheskään aina ole onnistuttu puuttumaan asianmukaisella tavalla.

On todella tärkeää, että turvataitojen, seksuaalikasvatuksen sekä yleisesti tunne- ja vuorovaikutustaitojen merkityksestä keskustellaan myös liikunnan ja urheilun parissa. Kuten koulut, myös urheiluseurat voisivat hyödyntää nykyistä enemmän esimerkiksi järjestöjen osaamista, jotta sekä nuoret että aikuiset osaisivat huomioida ja tunnistaa laaja-alaisesti sopivan ja epäsopivan rajoja.

LÄHTEET

- Kouluterveyskysely* (2017), *Kouluterveyskysely* (2019). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Luettavissa: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely>
- Sisäministeriö (2018) *Onko Suomi maailman turvallisin maa kaikille? Turvallisuuden toteutuminen eri sukupuolten ja väestöryhmien kannalta*. Luettavissa: <https://intermin.fi/documents/1410869/4024872/Turvallisuuden+yhdenvertaisuus+selvitys+310518.pdf/9091cbbf-6dd9-4d8a-b337-01be26de818a/Turvallisuuden+yhdenvertaisuus+selvitys+310518.pdf.pdf>
- Turun Sanomat* (26.4.2017) Poliisi muistuttaa nuoria: Alastonkuvien levittäminen on rikos. Luettavissa: <https://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/3488425/Poliisi+muistuttaa+nuoria+Alastonkuvien+levittaminen+on+rikos>

LUE LISÄÄ

- Exit – Pois prostituutiosta ry (Nuorten Exit) (2017) Puhu, tunnista ja toimi. Nuorten seksuaalinen kaltoinkohtelu – opas ammattilaiselle. Luettavissa: <https://docplayer.fi/69400739-Puhu-tunnista-ja-toimi-nuorten-seksuaalinen-kaltoinkohtelu-opas-ammattilaiselle.html>
- Nyyti ry: Oikeudet kuntoon vuorovaikutuksessa – ole jämäkkä. Luettavissa: <https://www.nyyti.fi/opiskelijoille/opi-elamantaitoa/sinulla-on-itsetuntoa/jamakkyysomien-oikeuksien-puolustamista/>
- Pelastakaa Lapset ry (2018) *Lasten ja nuorten kokemaa seksuaalista häirintää ja siihen liittyvää kiusaamista digitaalisessa mediassa*. Selvitys. Luettavissa: https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2018/08/31131602/Sexting_raportti_web-002.pdf

Syrjintä, epäasiallinen kohtelu ja seksuaalinen häirintä eivät kuulu urheiluun!

Jouko Ikonen, tutkintapäällikkö & Teemu Japison, pääsihteeri & Nina Laakso, tutkimuspäällikkö & Petteri Lindblom, lakiasiainjohtaja & Piia Pöyhönen, koulutuspäällikkö & Susanna Sokka, viestintäpäällikkö, Suomen urheilun eettinen keskus SUEK ry

Jokaisen urheilussa mukana olevan pitää kokea olevansa turvassa ja saada nauttia urheilusta ilman pelkoa kiusaamisesta, häirinnästä tai muusta epäasiallisesta käyttäytymisestä. Valitettavasti tilanne ei tällä hetkellä ole näin. Viimeisen kahden vuoden aikana erilaisia epäasiallisen käyttäytymisen muotoja on nostettu esille enemmän kuin aikaisemmin. Ilmi tulleet tapaukset ja negatiivinen julkisuus ovat vauhdittaneet urheiluyhteisön reagointia sekä halua löytää ratkaisuja ongelmien torjumiseen ja ratkaisemiseen.

Urheilijat ja muut urheilutoimijat ovat tuoneet esiin kokemuksiaan epäasiallista käyttäytymistä. Kokemuksemme mukaan suomalaisessa urheilussa on havahduttu näihin ongelmiin ja lähdetty hakemaan keinoja ilmiöiden torjuntaan. Lajit ja seurat, joissa tapauksia on tullut esille, ovat lähteneet ensimmäisenä etsimään ratkaisuja. Muun muassa kurinpittoa on kehitetty ja puuttumisen malleja on otettu käyttöön. Suomalaisissa urheilussa on edelleen paljon tehtävää, että pääsemme eroon epäasiallisesta käyttäytymisestä. SUEK toimii tässä asiassa tiiviissä yhteistyössä Olympiakomitean, lajiliittojen, Väestöliiton sekä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa.

TUTKIMUKSET JA SELVITYKSET

Urheilukulttuuri heijastaa yhteiskunnan tilaa. Siinä ilmenevät kaikki samat ilmiöt ja toimintatavat kuin muuallakin yhteiskunnassa. Syksyllä 2017 #metoo-kampanja nosti seksuaalisen häirinnän yleiseen tietoisuuteen.

Myös urheilun kentältä on kantautunut tietoa eri lajien parissa tapahtuneista häirintätapauksista. Lajien nykyiset ja entiset kilpaurheilijat ovat tuoneet esiin kokemaansa häirintää ja väärinkäytöksiä.

SUEK nosti vuonna 2017 esille huolen seksuaalisesta häirinnästä ja hyväksikäytöstä urheilussa. Halusimme saada urheilunäkökulman osaksi ilmiön yhteiskunnallista keskustelua. Seksuaaliseen häirintään, kiusaamiseen ja hyväksikäyttöön urheilussa tulee olla ehdoton nollatoleranssi.

SUEKin tehtävänä on auttaa ja tukea urheilun toimijoita eettisissä asioissa. Vuonna 2017 perustetun julkaisusarjan tarkoituksena on jakaa tiivistetysti tietoa urheilun eettisistä teemoista. Julkaisujen sisältö koostuu teemaa käsittelevästä kansallisesta ja kansainvälisestä selvitys- ja tutkimuskirjallisuudesta. Julkaisusarjassa on käsitelty tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta urheilussa (2017), kiusaamista ja häirintää urheilussa (2018) sekä urheilun eettisiä kysymyksiä kansainvälisessä tutkimuskentässä (2018).

Lajiliittojen toimeksiannoista SUEK on tehnyt selvityksiä siitä, ilmeneekö heidän lajeissaan tai maajoukkuetoiminnassaan häirintää tai kiusaamista. Selvitysten perusteella voidaan todeta, että urheilun parissa esiintyy niin häirinnän eri muotoja kuin myös kiusaamista. Näiden edellä mainittujen SUEKin toteuttamien lajiselvitysten ja tutkintatoimien sekä julkisuuteen nousseiden urheilussa ilmenneiden häirintätapausten perusteella on tunnistettu, että ilmiön laajemmalle tutkimiselle on selkeä tarve. Syksyllä 2019 käynnistettiin koko suomalaista urheilua kattava Häirintä suomalaisessa kilpaurheilussa -selvityshanke. Tarkoituksena on tutkia, ilmeneekö kilpaurheilussa häirintää: millaista mahdollinen häirintä on ollut ja ketkä mahdolliseen häirintään ovat syyllistyneet.

Tutkimustietoa häirinnästä urheilussa on hyvin vähän. Jotta urheilussa tapahtuvaan seksuaaliseen ja sukupuoleen perustuvaan häirintään voidaan tehokkaasti puuttua, on tärkeää selvittää, minkälaisesta ja miten yleisestä ilmiöstä on kyse. Tämänhetkisessä tilanteessa on ensiarvoisen tärkeää, että saadaan laajempi kuva ilmiön esiintyvyydestä ja sen luonteesta sekä sen mahdollisista syistä ja seurauksista. Selvityksen tavoitteena on lisätä tietoa seksuaalisesta ja sukupuoleen perustuvasta häirinnästä suomalaisessa kilpaurheilussa, saada tietoa ilmiön taustoittamiseksi, häirinnän tunnistamiseksi ja siihen puuttumiseksi sekä entistä tehokkaampien ennaltaehkäisevien toimintatapojen luomiseksi.

TUTKINNAT JA ILMO-RIKKOMUSRAPORTOINTI

Edellä kuvattujen tutkimusten lisäksi on tullut tietoon yksittäisiä henkilöitä koskevia tapauksia, joihin on liittynyt epäily epäasiaallisuudesta tai seksuaalisesta häirinnästä. Näistä tapauksista SUEK on tehnyt riippumattoman ja objektiivisen tutkinnan, jonka tarkoituksena on ollut koota kaikki asiaan vaikuttavat seikat, laatia tutkintapöytäkirja ja toimittaa se lajiliitolle kurinpitoharkintaa varten. Eräissä tapauksissa jo alkuvaiheessa on ollut syytä epäillä rikosta, jolloin SUEK on tehnyt rikosilmoituksen tai tutkintapyyntöä poliisille.

Normaalissa menettelyssä alkutietojen analysoinnin jälkeen tehdään päätös tutkinnan aloittamisesta, jolloin aletaan kokoamaan kaikkia saatavissa olevia tietoja. Keskeisin osa aineistoa ovat asianosaisten haastattelut, jotka perustuvat aina vapaaehtoisuuteen. Tietoa voi olla saatavissa myös yhdistysten, seurojen tai viranomaisten julkisista asiakirjoista. Muu aineisto vaihtelee tapauskohtaisesti. Toistaiseksi tehdyt tutkinnat ovat vaihdelleet lajikohtaisesti ja erät niistä ovat keränneet runsaasti mediahuomiota, joka on lisännyt keskustelua eettisesti kestävästä käyttäytymisestä urheilussa ja osaltaan luonut uutta toimintakulttuuria.

Urheilussa ei ole ollut aiemmin sääntöjä, ohjeita tai vakiintuneita käytänteitä vaikeiden tai laajojen tutkintojen tekemiseen. SUEK on viimeisen kolmen vuoden aikana toiminnallaan luonut näitä käytänteitä, mutta myös ottanut oppia esiin nousseista haasteista tai saadusta kritiikistä ja kehittää tutkintaprosessiaan jatkuvasti.

Tietoisuus tehdyistä tutkinnoista on lisännyt yhteydenottoja ja poikinnut uusia tutkintakokonaisuuksia. [ILMO-palvelu SUEKin verkkosivuilla](#) on keskeinen keino tiedon hankintaan. Palvelun kautta jokainen voi ilmoittaa havaitsemistaan kilpailumanipulaatio-, doping- tai katsomoturvallisuusrikkomuksista tai muista urheilun eettisistä rikkomuksista. Puuttamalla rikkomuksiin ja ilmoittamalla niistä autetaan suojelemaan urheilijoita ja urheilua sekä turvaamaan tasavertaiset ja turvalliset lähtökohdat niin urheilijoille kuin muille urheilutoimijoille.

Yhteydenottojen, ilmi tulleiden rikkomusepäilyjen tai tehtyjen tutkintojen lukumääräinen kasvu ennakoivat tutkintatoiminnan tarvetta myös jatkossa. Urheilussa on tilausta keskitetylle tutkinta- ja kurinpitotoiminnalle.

KURINPIDON KEHITTÄMINEN JA SOVITTELUMENETTELYN OTTAMINEN KÄYTTÖÖN

Kurinpitomenettely on vain yksi tapa ratkaista epäasiallisen käytöksen tapauksia. Usein se on myös ainoa mahdollisuus, mutta prosessia voidaan kehittää. Toinen vaihtoehto on sovittelu. Lisäksi molempia keinoja voidaan käyttää myös yhtäaikaisesti.

Olisi kaikkien oikeusturvan kannalta tärkeää, että kurinpitoprosessi olisi urheilun sisällä yhtenäinen ja päätöksentekijät olisivat perehtyneet nimenomaan vastaaviin asioihin. Lajiliittojen ulkopuolisella kurinpitojärjestelmällä poistettaisiin myös jääviysepäilyt lajiliittojen kurinpidon puolueettomuudesta. Urheilussa on jo yksi yhtenäinen kurinpitoelin, joka käsittelee dopingrikkomuksia. Tietyissä urheilun eettisissä rikkomuksissa voisi olla samanlainen kurinpitoelin, joka toimisi SUEKin alla, mutta täysin riippumattomana ja itsenäisenä sekä lajiliitoista että SUEKista. Tällaisen kurinpitoelimen pitäisi koostua isommasta ryhmästä ihmisiä, jotka olisivat esimerkiksi juristeja, urheilijoita, valmentajia ja mahdollisesti urheilun ulkopuolisia epäasialliseen käyttäytymiseen perehtyneitä asiantuntijoita. Urheilun eettisten rikkomusten kurinpitoelimen laatu ja uskottavuus perustuisi monipuoliseen jäsenistöön ja perehtyneisyyteen sekä laajaan kokemukseen nimenomaan eettisistä rikkomuksista.

Monessa epäasiallisen kohtelun tapauksessa voisi olla järkevämpää käynnistää sovintomenettely kuin kurinpitoprosessi. Ihmiset ovat mukana urheilussa suurella tunteella, ja usein kysymys on enemmänkin väärinymmärryksestä kuin sellaisesta käyttäytymisestä, joka pitäisi kurinpitomenettelyssä ratkaista. Urheilussa pitää yhdessä miettiä erilaisia mekanismeja sovittelumenettelyille. Sovittelun etuna on, että sen päättyessä osapuolille pitäisi jäädä sellainen olo, että asiat ratkaistiin hyvin ja rakentavasti. Lisäksi sovittelu on usein muita keinoja nopeampi ja edullisempi tapa ratkaista asioita.

KOULUTUS

Koulutuksella on keskeinen rooli ennaltaehkäisevässä toiminnassa häirinnän ja muun epäasiallisen käyttäytymisen poistamiseksi urheilusta.

Lisäämällä urheilun parissa eri rooleissa toimivien tietoisuutta häirinnästä autetaan tunnistamaan ja tunnustamaan ilmiö urheilussa. Lisäksi on keskeistä viestiä erilaisista toimintamalleista, joita on rakennettu häirinnän ennaltaehkäisyyn ja siihen puuttumiseen. Koulutuksen kautta voidaan vaikuttaa myös asenteisiin – häirintä ja epäasiallinen käytös eivät kuulu urheiluun.

SUEK on ollut alusta asti mukana Et ole yksin -hankkeessa, joka on Väestöliiton ja suomalaisen urheilun yhteishanke kiusaamisen, seksuaalisen häirinnän ja kaikenlaisen väkivallan kokemusten ennaltaehkäisemiseksi ja vähentämiseksi urheilussa. Hankkeessa on rakennettu myös erilaisia koulutusmateriaaleja, joita SUEK on ollut osaltaan kommentoimassa ja välittämässä eteenpäin. SUEKin, Olympiakomitean ja Väestöliiton yhteistyössä syntyi syksyllä 2019 lajiliitoille ja urheiluseuroille tarkoitettu koulutusmateriaali, jonka avulla halutaan auttaa liittoja ja seuroja kouluttamaan omia toimijoitaan. Tulevaisuudessa on tarvetta myös muille kohderyhmille suunnatuille helppokäyttöisille koulutusmateriaaleille, joita urheiluyhteisön on tärkeä työstää yhteistyössä. SUEK on ollut kouluttamassa ja keskustelemassa useissa eri tilaisuuksissa viimeisen parin vuoden aikana. Häirintäteemaa on nostettu aktiivisesti esiin myös urheilijoille ja valmentajille pidettävissä antidopingkoulutuksissa, liittotilaisuuksissa ja kouluttajille suunnatuissa koulutuksissa.

Vuonna 2020 SUEK toteuttaa yhteistyössä Väestöliiton ja Olympiakomitean kanssa koulutuskiertueen liikunnan aluejärjestöissä. Koulutuksen tavoitteena on lisätä seuratoimijoiden tietoisuutta häirinnästä, antaa työkaluja ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen. Tärkeää on suunnata koulutusta nimenomaan paikallistasolle urheiluseuroihin, joissa ollaan päivittäisessä toiminnassa lähellä urheilijoita ja muita toimijoita.

Suomalaisessa urheilussa on tunnistettu ja tiedostettu, että urheilussa valitettavasti ilmenee epäasiallista käyttäytymistä. Asioihin on lähdetty puuttumaan ja vaikuttamaan, mutta meillä on vielä paljon opittavaa ja töitä tehtävänä. SUEK on sitoutunut yhdessä muiden urheilutoimijoiden kanssa kehittämään ja ottamaan käyttöön parhaat mahdolliset toimintatavat epäasiallisen käyttäytymisen lopettamiseksi.

Kiusaaminen, rasismi ja häirintä Yle Urheilun verkkosivuilla 2000-luvulla

Jouko Vuolle, urheilutoimittaja, Yle Urheilu

Yle Urheilun verkkosivujen otsikoita ja ingressejä läpikäymällä voi tarkastella, miten sanat häirintä, kiusaaminen ja rasismi ovat nousseet esiin uutisvirrassa vuoden 2000 alusta alkaen. Havainnot sekä yllättävät että eivät.

Kun hakusanoina toimivat ainoastaan viime aikoina eniten esiin nousseet eli häirintä ja kiusaaminen, oli edessä yllätys: juttuja oli vähän ja pääosin ne olivat muutamalta viime vuodelta. Toki jo tammikuussa 2005 tennistähti Andre Agassi ilmoitti jatkavansa nuorempiensa kiusaamista, mutta sellainen kiusaaminen lienee hyväksyttävää.

Todellinen yllätys sen sijaan on, että 20 vuoden aikana Ylen verkkojuttujen otsikoissa ja ingresseissä sanat häirintä ja kiusaaminen esiintyvät ainoastaan 69 kertaa. Erityisen tarkka uutisten sisältöihin tutustuminen kasvattaisi varmasti aihetta käsittelevien artikkelien määrää, mutta tehtävänä niiden kaikkien esiin nostaminen olisi kovin työlästä.

Lisää pohdittavaa syntyy, kun noista 69 jutusta poistaa ne, joissa kiusaaminen on samankaltaista kuin Agassin pelillinen kiusaaminen, tai kyseessä on vaikka maalivahdin häirintä kiekkopelissä lajin MM-kisoissa. Jäljelle jää 49 artikkelia, joita seuraavassa erityisesti tarkastellaan.

Ensimmäinen enemmän huomiota saanut kiusaamistapaus löytyy Ylen verkkosivuilta marraskuulta 2013. Useammassakin jutussa kerrotaan, miten Yhdysvalloissa nuori NFL-pelaaja Jonathan Martin oli joutunut törkeän sanallisen solvauksen kohteeksi. Kansapelaaja oli kertonut värikkään sanankäantein haluavansa muun muassa ulostaa Martinin suuhun ja lyödä tämän äitiä. Pelaaja myös nimittelee joukkueoveriaan ihonvärin perusteella. Kyseessä oli siis lisäksi rasistinen käytös.

Kun sanojen häirintä ja kiusaaminen rinnalle nostetaan kolmanneksi rasismi, alkaakin esiin nousta enemmän löydöksiä. Yle Urheilun verkkosivuilla rasismi löytyy otsikoista tai ingresseistä vuodesta 2000 alkaen ainakin 367 jutusta, ja aihetta on käsitelty monesta eri kulmasta.

Juttujen pohjalta vahvistuu käsitys, että rasistista käytöstä ei urheilussa enää hyväksytä. Ongelma on nostettu esiin, sitä on pyöritelty eri kulmista ja sen turmiollisuus tunnustetaan. Rasisti todetaan yleisesti reppanaksi.

Ensimmäinen varsinaisesti seksuaalista häirintää käsittelevä juttu löytyy Yle urheilun verkkosivuilta 29.4.2014. Artikkelin ingressissä arvuutellaan, että suomalaisissa urheiluseuroissa tapahtuu seksuaalista häirintää silloin tällöin. Jutussa on haastateltu 11 urheilujohtajaa, joista vain muutama myöntää kuulleensa häirinnästä. Yksi jopa vakuuttaa ”lajinsa olevan täysin puhdas tässä suhteessa” ja toinen, että ”ei ole tullut esiin häirintätapauksia, joissa olisi hänen tietojensa mukaan oikeasti perää”. Liikuntajärjestö Valo ry:n tuolloinen pääsihteeri Teemu Japison kuitenkin sanoo jutussa, että ”se (häirintä) on urheilussa samanlainen ongelma kuin yhteiskunnan muilla osa-alueilla, missä lapsia ja nuoria on mukana. Jo nyt valmentajakoulutuksissa asia pidetään esillä, jotta seurat ovat tietoisia siitä.”

Vuosina 2014 ja 2015 kiusaaminen oli esillä useassa jutussa, joissa muun muassa maan parhaat vapaaottelijat suomivat kovin sanoin koulu-kiusaajia: raukkamaista itsetunnon pönkittämistä, ja esimerkiksi entinen NHL-tähti, nykyinen jääkiekkomaajoukkueen GM Jere Lehtinen mu-rehtii koulukiusaamisen menneen nykyään käsittämättömäksi.

Marraskuun alussa 2017 löytyy Yle Urheilun verkkosivuilta lopulta pysäyttävä otsikko: ”Roisi seksiehdotus tekstiviestitse, itsetyydytystä voimisteluhallin katsomossa – suomalaiset voimistelijat ja yleisurheilijat kokeneet seksuaalista häirintää.” Juttu perustuu STT:n voimistelijoille ja yleisurheilijoille tekemään kyselyyn, jossa yhteensä 584 vastaajasta 37 kertoi kokeneensa tai nähneensä seksuaalista häirintää tai ahdistelua. Häirintä tai ahdistelu oli ollut fyysistä, sanallista tai molempia.

Huhtikuussa 2018 seksuaaliseen häirintään puuttui Urheilun eettisten asioiden neuvottelukunta, joka kehotti ”liikunta- ja urheilusektoria kehittämään toimia lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan seksuaaliseen häirintään puuttumiseksi”. Seksuaalinen häirintä urheilussa oli saanut paljon julkisuutta, kun MTV Sportin Tulosuutu uutisoi tekemästään selvityksestä naisten jalkapallossa ja jääkiekossa ilmenneestä häirinnästä ja ahdistelusta. Haastattelussa naisten jalkapallomaajoukkueen valmentaja (1995–2000) kertoi, että seksuaalista häirintää oli vaikea estää. ”Siihen ei vaan uskallettu puuttua. Jos joku alkoi laulaa niistä asioista, se ei enää

ollut siinä joukkueessa mitään. Ei voinut oikeastaan muuta kuin tarkkailla tilannetta.”

Huhtikuu 2018 näyttäisikin olevan se hetki, jolloin seksuaalinen häirintä urheilussa nousi vahvasti esiin tiedotusvälineissä. Se ei liene yllätys, sillä #metoo-kampanja, joka alkoi yhdysvaltalaisen näyttelijän Alyssa Milanon 15. lokakuuta 2017 julkaisemasta twiitistä, vapautti keskustelua ja esiin alkoi nousta yhä enemmän erilaisia häirintätapauksia myös urheilussa.

Samaisen vuoden 2018 heinäkuussa urheiluministeri Sampo Terho peräänkuulutti nollatoleranssia urheilussa tapahtuvalle seksuaaliselle häirinnälle. Puoli vuotta myöhemmin lokakuussa ministeri järkyttyi häirintätapausten määrästä, kun oli tutustunut Suomen urheilun eettisen keskuksen (SUEK) julkaisemaan selvitykseen jääkiekko- ja jalkapallomaajoukkueiden pelaajien kokemasta häirinnästä. Sen mukaan yli 10 prosenttia lajien urheilijoista oli kokenut seksuaalista tai sukupuoleen kohdistuvaa häirintää uransa aikana. Ministeri Terho oli aiemmin samana vuonna teettänyt selvityksen elokuva- ja kulttuuri-alalla tapahtuneesta häirinnästä. Työlainsäädäntöön, hyvien käytäntöjen kokoamiseen ja kehittämiseen keskittynyt selvitys valmistui 12.9.2018, mutta Terho ei aikonut tuossa vaiheessa teettää vastaavaa urheilussa.

Sittemmin Yle Urheilun uutisoinnissa ovat nousseet esiin erityisesti tenniksessä ja taitoluistelussa tapahtunut häirintä. Toukokuussa 2019 julkaistussa artikkelissa todetaan, että kamppailu seksuaalista häirintää vastaan vaatii urheilussa toimiville lisää tutkimustietoa ja koulutusta, jotta hyväksikäyttöiltä vältyttäisiin. Jutussa todetaan, että Suomessa seksuaalisen häirinnän tutkimus laahaa pahasti jäljessä verrattuna useisiin Euroopan maihin. Norjalaisprofessori Kari Fastingin mukaan norjalaisista korkean tason naisurheilijoista peräti 28 prosenttia on kärsinyt urallaan seksuaalisesta häirinnästä.

Yle Urheilun verkkouutisoinnin pinnallinenkin läpikäynti siis osoittaa, että kiusaamista ja seksuaalista häirintää ei vuosituhannen alkupuolella osattu tai ymmärretty käsitellä ongelmana samassa laajuudessa kuin rasismia, mutta kun tapauksia alkoi nousta esille, on niitä myös laajasti nostettu esiin. Vuosien 2018 ja 2019 aikana (marraskuun loppuun mennessä) seksuaalinen häirintä nousi otsikoihin 29 kertaa ja kaikkiaan todellisia kiusaamiseen ja häirintään liittyviä otsikoita sekä ingressejä

löytyy vuodesta 2013 alkaen 47 mutta tarkastelujakson alkuvuosilta 2000–2013 ainoastaan kaksi.

Tutkimista voisi edelleen laventaa vaikka sanoilla ahdistelu, pahoinpitely, hyväksikäyttö tai raiskaus. Havainnot tuskin olennaisesti muuttuisivat, koska urheilussa tapahtuu samoja asioita kuin yhteiskunnassa yleensäkin, hyviä ja pahoja. Ongelmat pitää tunnustaa, virheet myöntää ja korjaustoimiin tulee ryhtyä heti. Samalla on kuitenkin hyvä muistaa, ettei urheilun pidä yksin yrittää ylläpitää moraalista vastuuta yhteiskunnassa, muttei myöskään työntää päätään pensaaseen ja kieltää eettisten ongelmien olemassaoloa.

IV AJATTELEVA INSTITUUTIO

Yhä enemmän nykyiset ja entiset urheilijat Suomessa ja maailmalla kertovat vakavista fyysisistä ja psyykkisistä oireista, joita epäinhimillinen kilpailu ja treenaaminen aiheuttavat. He raottavat verhoa uran jälkeiseen pelottavaan tyhjyyteen, itsetuhoisiin ajatuksiin ja pakkomielteiseen suorittamiseen. Silti urheiluhulluina ihmisinä rakastamme voittamista niin paljon, että annamme liian usein upean tarkoituksen ja hyvien aikomusten pyhittää julmatkin keinot. – Kiira Korpi tässä teoksessa

Mitta mitasta

Marko Kantomaa, filosofian tohtori, kirjailija

Shakespearen näytelmässä *Mitta mitasta* lordi Angelo, Wienin herttuan Vincention sijaishallitsija, langettaa kohtuuttoman kuolemantuomion siveettömyydestä Claudiolle, joka on saattanut kihlattunsa Juliettan raskaaksi. Claudion sisko Isabella yrittää pelastaa veljensä vetoamalla Angeloon ja joutuu sijaishallitsijan härskien vallankäytön uhriksi: Angelo lupaa vapauttaa Claudion, jos Isabella suostuu sukupuoliyhteyteen hänen kanssaan.

Shakespeare kirjoitti näytelmän 1600-luvulla, mutta surullisen samankaltaisena näyttäytyy tämän päivän liikunnan ja urheilun maailma. Suomen urheilun eettisen keskuksen selvityksen mukaan joka kymmenes jalkapallon ja jääkiekon maajoukkuepelaaja oli kokenut seksuaalista tai sukupuoleen perustuvaa häirintää uransa aikana. Lokakuussa 2018 entinen jalkapalloilija ja liigapelaaja ”Emilia” kertoi Ylen haastattelussa vuosia jatkuneesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä, jonka uhriksi hän joutui 13-vuotiaana. Hyväksikäyttäjä oli Emilian yläasteaikainen valmentaja, useita kymmeniä vuosia Emiliaa vanhempi, perheellinen mies. Kuinka tämä on mahdollista? Suomessa? 2000-luvulla?

Syrjintä, epäasiallinen kohtelu ja seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö liikunnassa ja urheilussa – niin kuin yhteiskunnassa laajemmin – kytkeytyvät aina vallankäyttöön. Sosiaaliset normit, asenteet ja uskomukset taas määrittävät, kuinka valtaa käytetään. Eksplisiittinen valta on avointa ja tunnistettavaa, kuten veden pinnan yläpuolelle koHoava jäävuoren huippu. Pinnan alla väijyy implisiittinen valta, joka on peiteltyä ja vaikeammin havaittavaa, mutta kattaa kuitenkin suurimman osan jäävuoresta. Yleensä ihmiset tunnistavat ja reagoivat eksplisiittisen vallan käyttöön, kuten joukkueiden valintaan tai urheilijoiden palkitsemiseen, kun taas implisiittisen vallan käyttäjä voi jatkaa myyräntyötään loputtomiin. Tämä näkyy esimerkiksi arvioissa, joiden mukaan julki tullut syrjintä, epäasiallinen kohtelu ja seksuaalinen häirintä liikunnassa ja urheilussa on vain jäävuoren huippu eikä vakaviin ongelmiin kyetä puuttumaan.

Shakespearen näytelmässä Isabella kieltäytyy lordi Angelon ehdotuksesta, mutta sijaishallitsija on viekkaampi:

Kenen luulet sinua uskovan?
Puhdas nimeni ja hurskaan miehen maine,
vastaväitteeni ja valta-asemani painavat
niin paljon enemmän kuin syytöksesi,
että syytteesi vain haisee herjaukselta
ja tukehtuu kurkkuusi.

Angelon moraalit kiteytyy näytelmän nimeen ja vuorisaarnasta tuttuun sanontaan ”mitta mitasta”, joka yhdistetään usein vanhaan saksalaiseen sananlaskuun ”jokaiselle ansionsa mukaan”. Samalla se kuvaa uskoa luontaisesti oikeudenmukaiseen maailmaan, mikä on tullut tunnetuksi Melvin Lernerin oikeudenmukaisen maailman hypoteesina. Hypoteesi kuvaa harhaista – mutta valitettavan yleistä – oletusta oikeudenmukaisesta maailmasta, jossa kaikilla teoilla on todennäköiset ja oikeudenmukaiset seuraukset; ihminen saa elämässään ansionsa mukaan, hyvät teot palkitaan ja paha saa lopulta palkkansa. Usko oikeudenmukaiseen maailmaan toimii eräänlaisena sopimuksena, jonka ihminen solmii maailman kanssa toimintansa seurauksista.

Oikeudenmukaisen maailman hypoteesi pätee valitettavasti myös liikunnan ja urheilun maailmassa, jossa ajattelutapa, että jokainen saa elämässään ansionsa mukaan ja että onnellia ja sattumalla on menestyksessä vain vähän merkitystä, on hyvin tyypillinen. Usein siihen turvautuvat ihmiset, jotka uskovat, että he ovat ansainneet menestyksensä puhtaasti omalla uurastuksellaan ja repineet sen ”selkänahastaan”. He eivät ole kiinnostuneita jäävuoresta vedenpinnan alapuolella, poliittisista ja yhteiskunnallisista rakenteista ja etuoikeuksista, joista he itse ovat mahdollisesti hyötynneet esimerkiksi sukupuolen, sosiaalisen aseman tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Tällaisessa maailmassa heikot ja hyväksikäytetyt on helppo jättää yksin.

Myös Emilia jäi hyväksikäytön uhrina yksin. Valmentaja uteli häneltä, oliko hän kertonut jollekin heidän tilanteestaan, ja vakuutti hänelle, ettei tapahtumissa ollut mitään väärää, koska mitään oikeaa ja väärää ei ollut olemassa. Ja että Emilia olisi vietellyt hänet ja halusi hyväksikäytön tapah-

tuvan. Vastuu oli valmentajan mukaan Emilialla. Valmentaja ei lopettanut hyväksikäyttöä, vaikka Emilia kertoi hänelle tapahtumien tuhoavan hänet.

Seitsemän vuotta kestänyt hyväksikäyttö päättyi lopulta, kun Emilia oli 20-vuotias. Sitä edelsi tapahtumasarja, jossa muut aikuiset saivat ensimmäisen kerran tietää, mitä Emilialle oli tapahtunut. Emilia kertoi hyväksikäytöstä myös uuden pääsarjajoukkueensa valmentajalle sukulaisensa välityksellä. Jo samana iltana Emilia sai uudelta valmentajalta tekstiviestin, kannustuksen, jossa olivat terapeutin yhteystiedot. Tekstiviestin lisäksi uusi valmentaja ei koskaan ottanut asiaa esille millään tavalla eikä puhunut asiasta Emilian kanssa kasvotusten.

Miksi liikunnan ja urheilun maailmassa vaietaan syrjinnästä, epäasiallisesta kohtelusta ja seksuaalisesta häirinnästä? Onko urheilun maine tärkeämpi kuin ihmisten hyvinvointi? Lernerin mukaan ihmiset käyttävät erilaisia strategioita eliminoidakseen oikeudenmukaisen maailman ideaaliin kohdistuvia uhkia. Nämä strategiat voivat olla rationaalisia tai irrationaalisia. Rationaalisilla strategioilla tarkoitetaan esimerkiksi epäoikeudenmukaisen todellisuuden hyväksymistä, yrityksiä estää epäoikeudenmukaisuutta tapahtumasta, hyvityksen tarjoamista tai omien, rajallisten vaikutusmahdollisuuksien hyväksymistä. Irrationaaliset strategiat taas tarkoittavat esimerkiksi epäoikeudenmukaisuuden kieltämistä, tilanteesta vetäytymistä tai tapahtumien uudelleentulkintaa.

Jos kykenisimme tarkastelemaan näitä strategioita objektiivisesti, huomaisimme, kuinka periaatetta ”mitta mitasta” käytetään liikunnan ja urheilun maailmassa vallan väärinkäytön oikeuttamiseen. Usko luontaisesti oikeudenmukaiseen maailmaan tarjoaa urheiluyhteisölle mahdollisuuden hyväksyä vallan väärinkäyttö ja kääntää selkensä – kuin sivustakatsoja – puuttumisen sijaan. Niin tehdessään ihmiset väistävät sosiaalista vastuutaan, vastustavat väärin toimintatapojen kriittistä tarkastelua ja kieltävät lopulta vallan väärinkäytön mahdollistaen sen juurtumisen syvälle liikunnan ja urheilun rakenteisiin ja toimintakulttuuriin.

Mitta mitasta -näytelmässä herttua Vincenzo palaa Wienin hallitsijaksi, ja hyväntahtoinen herttua saattaa asiat oikealle tolalleen; Isabella saa pitää koskemattomuutensa, Claudio vapautetaan ja hän voi naida rakastettunsa Juliettan.

Emilian valmentaja tuomittiin lopulta – yli kymmenen vuotta hyväksikäytön alkamisesta – vankeusrangaistukseen törkeästä lapsen sek-

suaalisesta hyväksikäytöstä. Tuomion myötä uhri saa oikeutta, mutta jokainen tuomio on myös merkki epäonnistumisesta – vallan väärinkäytön ehkäisemisessä. Mitä syrjinnän, epäasiallisen kohtelun ja seksuaalisen häirinnän kitkemiseksi sitten pitäisi tehdä?

Tarana Burken, #metoo-kampanjan alullepanijan, mukaan systemaattista yhteiskunnallista muutosta varten on luotava kestäviä toimintamalleja. Jotta muutos – tungettelen, uhkailun, häirinnän ja alistamisen kulttuurin muuttaminen yhteisölliseksi, huolehtivaksi ja oikeudenmukaiseksi – olisi mahdollista, pitää meidän Burken mukaan toistuvasti kysyä itseltämme, millaisia viestejä saamme vallan väärinkäyttöön – kuten seksuaaliseen häirintään ja hyväksikäyttöön – liittyen. Miten suhtaudumme näihin viesteihin? Millaisia vaikutuksia vallan väärinkäyttöllä on yhteisöihin, joissa olemme osallisina? Mitä olemme valmiita tekemään toimintakulttuurin muuttamiseksi?

Jokaisen liikunnan ja urheilun maailmassa toimivan tulisi kysyä itseltään nämä samat kysymykset. Koska oikeudenmukaisuus ei toteudu maailmassa luonnostaan – ei edes liikunnan ja urheilun maailmassa.

Sitä pitää tarkkailla jatkuvasti. Ja vaalia.

LÄHTEET

Shakespeare, William (2005) *Mitta mitasta* (suom. T. Ohinmaa). Helsinki: WSOY.
Kössö, Tuulia (16.10.2018). Jalkapallovalmentajalle 2 vuotta ja 8 kuukautta vankeutta törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä – 13-vuotiaana uhriksi joutunut Emilia: ”Se oli minulle helvetti”. Yle [verkkajulkaisu]. Luettavissa: <https://yle.fi/urheilu/3-10425471>.

Pyramidin raunioilla

Kati Lehtonen, erikoistutkija, LIKES-tutkimuskeskus

Pyramidi metaforana kuvaa perustaltaan vahvaa rakennelmaa, joka kapeenee kohti ylöspäin kohottautuvaa taivaskokemusta. Urheilujärjestelmistä puhuttaessa pyramidimalli on kuvannut paikallisen ja kansainvälisen toiminnan yhteyttä. Myös suomalainen urheilujärjestelmä on perustunut pyramidimalliin, joka on tyypillinen myös muissa Pohjois- ja Länsi-Euroopan maissa. Pyramidin perustana ovat urheiluseurat, jotka ovat kansallisten urheilun lajiliittojen jäseniä. Ne puolestaan ovat jäseninä kansainvälisissä liitoissa. Kunkin lajin kansainväliset liitot ja järjestöt edustavat pyramidin kärkeä. Vertikaalinen yhteys on perustunut jäsenyyksiin ja demokraattisesti valittuihin toimielimiin.

Samaan rakenteeseen perustuu myös olympialiikkeen toiminta. Kansalliset olympiakomiteat ovat Kansainvälisen olympiakomitean jäseniä. Pyramidimallin toiminnallisena perusajatuksena on kansalaisjärjestöjen vahva autonomia urheilun toteuttajina. Valtiolla on kuitenkin merkittävä rooli erityisesti urheilun rahoittajana. Suomessa urheilun valtionrahoitus koostuu lähes yksinomaan rahapelituotoista, joita opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) jakaa valtionavustuksina.

Kansalaisjärjestöjen ja valtion liiton lisäksi pyramidimalliin sisältyy toiminnan eettinen valvonta, joka on rakentunut antidoping-työn ympärille. Tällä hetkellä siihen kuuluu myös muu eettisesti kestävä urheilukulttuurin kehittäminen osana pyramidin rakenteellista kokonaisuutta. Suomessa tätä tehtävää toteuttaa Suomen urheilun eettinen keskus (SUEK), joka sekkin saa valtionavustuksensa opetus- ja kulttuuriministeriön jakamana liikunnan ja urheilun veikkausvoittovaroista.

Urheilupyramidin valtionohjaus toteutuu informaatio-, normi- ja resurssiohjausperusteisesti. Resurssiohjauksen näkökulmasta valtio on tosin seurustellut pyramidin keskiosan ja huipun kanssa: rahapelituotot liikunnan kansalaistoiminnassa kohdistuvat ensisijaisesti kansallisille ja alueellisille organisaatioille. Seuratoiminnan kehittämistuki on poikkeus. Myös eettinen valvonta on koskenut lähinnä huippusuorituksiin tähtääviä urheilijoita doping-testien muodossa. Pyramidin perustaan eli

urheiluseuroille kohdistuu lähinnä hyvää tahtovia ohjeistuksia – hieman eri tavalla kuin esimerkiksi Nuori Suomi -ohjelman aikana, jolloin toimialajärjestö edisti hyvää urheilua, reilua peliä, laadukkuutta ja kasvatuksellisuutta ideologisenä valintana ja jakoi samalla edelleen rahallista tukea paikallistasolle.

Muutoinkin julkinen urheilu- ja liikuntapolitiikka on toimijatasolla seurustellut itsensä kanssa. OKM, Veikkaus ja Olympiakomitea ovat olleet urheiluvallan keskeisiä päätöksentekijöitä ([Lehtonen 2017](#)). Tämän lisäksi SUEK on yhdistys, jossa OKM ja Olympiakomitea ovat enemmistöedustajina hallituksen jäseninä. Kun pyramidimallia katsoo kokonaisuutena, se on ollut ja on toistaiseksi monopoli, joka on rahoittanut, säädellyt ja valvonut itse itseään.

Pyramidimalli on ollut myös pitkään kehysrakenne liikunnan ja urheilun kulttuurisille muutoksille. Käytännössä tämä on tarkoittanut, että muutospuheesta ovat vastanneet pyramidin keski- ja yläosa, rahoittaja sekä eettinen toimija. Saman aikaan liikunta- ja urheilukulttuuri on kuitenkin muuttanut muotoaan esimerkiksi yksilökeskeisiksi kulutusvalinnoiksi ja kaupallistuneeksi kansalaistoiminnaksi, jossa jäsenyys on mielikuva menneestä maailmasta ja kansainvälistä huippu-urheilua haastavat yhä enemmän ammattilaisurheilun toimintalogiikat. Lisäksi urheilun eettiset kysymykset ovat muuttuneet entistä vakavammiksi – tai täsmällisemmin sanoen niihin on alettu suhtautua vakavasti, jolloin ratkaisu- ja rankaisumenettelyjen on nähtävä perustuvan rikosoikeuteen eikä urheilun omiin löyhiin sopimuksiin ja suosituksiin. Julkinen sektori on puolestaan kiinnittänyt omia lapsiin ja nuoriin kohdistuvia liikunta-interventioitaan (esimerkiksi [Liikkuva Koulu -ohjelma](#)) yhä enemmän koulutus- ja kasvatusinstituutioihin.

Kokonaiskuva suomalaisesta liikunta- ja urheilujärjestelmästä ja sen kulttuurisista käytännteistä on mosaiikkimaisempi kuin ennen. Pyramidimalli ei ole enää pitkään aikaan ollut riittävä rakenne kansalaisten liikuttamiseksi – eivätkä kaikki edes halua osallistua pyramidin tuottamaan liikkeeseen. Kaikesta tästä huolimatta pidetään yllä diskursusia, jossa urheilujärjestöjen ja pyramidirakenteen hegemoninen asema säilyy vankkana. Tästä esimerkkinä on valtioneuvoston laatima selonteko liikuntapolitiikasta ([Valtioneuvosto 2018](#)). Vaikka selonteko huomioi esimerkiksi omaehtoisen liikunnan merkittävän lisääntymisen, tavoii-

tetilaksi asetetaan, että ”*mahdollisimman suuri osa liikuntatoiminnasta organisoituu nimenomaan kansalaistoiminnan kautta*”.

Näyttää siis siltä, että pyramidirakenteen toimijoilla on vahva halu suojella itseään ja myös pönkittää omaa olemassaoloaan. Ongelmallista on, että pyramidin perusta – seuratoiminta, lapset, perheet ja seuravalmennus – ovat paljolti julkisen politiikan sääntelyn ulkopuolella. Jos pyramidia ajattelee systeemisenä kokonaisuutena, sen kyky korjata itse itseään ei toimi. Resurssien avulla tapahtuva ohjaaminen ulottuu kattavasti vain lajiliittoihin ja Olympiakomiteaan, informaatio-ohjaus on suosituksia, jo vuosia sitten julkaistuja tutkimuksia ei ole juurikaan noteerattu ja normiohjaus on liikuntalain löyhyyden vuoksi muodollista.

Tulevaisuuden visioimiseksi katseet kannattaa kääntää siihen, mitä rahapelimonopolia hallinnoivalle Veikkaukselle tapahtuu. Organisaatio on ollut merkittävässä asemassa urheilun vallankäyttäjänä. Kun monopoli jossain aikajänteessä murtuu tai sen tuottama rahavirta ehtyy, alkaa myös pyramidi rapistua. Urheilun rahoituksen siirtäminen valtion budjettiin tarkoittaa myös keskustelun politisoitumista, uudenlaista läpivalaisua ja rahoituskohteiden pudotuspeliä.

Toinen, mutta ei vähäisempi kysymys on urheilujärjestelmän jatkuva sirpaloituminen. On aiheellista kysyä, kenelle tulevaisuudessa kuuluvat keskustelun avaukset ja tuomarointi siitä, mikä on oikein toimimista liikunnassa ja urheilussa, kuka valvoo poikkisektoraalisten ohjelmien ja verkostojen eettistä toimintaa ja kenelle kuuluu kiusaamisen ehkäisy päiväkotien ulkoleikeissä tai nuorisojärjestöjen organisoimissa iltapäiväkerhoissa. Nämä nimittäin instituutioina vastaavat jatkossa yhä enemmän lasten ja nuorten liikuttamisesta julkisen politiikan näkökulmasta katsottuna.

Tässä järjestelmätason taitekohdassa urheilun pyramidimalli liikunnan kansalaisjärjestöjen, valtion ja eettisen toiminnan kokonaisuutena on isojen kysymysten äärellä. Pyramidirakenteella yritetään toteuttaa tällä hetkellä sitä itseään isompaa liikuntapolitiikkaa. Vaihtoehtoja eettisesti kestävämmän liikunnan ja urheilun näkökulmasta on hahmoteltavissa ainakin kaksi. On pohdittava, onko mahdollista tehdä selvä ero pyramidirakenteen ja muun urheilujärjestelmän kesken. Tällöin julkinen politiikka kohdentuisi ensisijaisesti liikunnan kansalaisjärjestöihin huomattavasti nykyistä tiukempaa ohjausta käyttäen. Toinen vaihtoehto on elää ja sopeutua liikunta- ja urheilujärjestelmän sirpaloituvaan todellisuuteen,

josta pyramidirakenne täyttää vain yhden alueen. Tällöin kysymykset oikein toimimisesta liikunnassa ja urheilussa siirtyvät juridisesti samalle lähtöviivalle muun yhteiskunnan kanssa. Samalla urheilun pyramidi-mallin ylläpitäjät olisivat pakotettuja luopumaan keskinäisistä löyhistä sopimuksista, muodollisesta sanktioinnista ja itsensä valvonnasta.

LÄHTEET

- Lehtonen, Kati (2017) *Muuttuvat rakenteet – Staattiset verkostot. Suomalaisen liikunta- ja urheilujärjestelmän rakenteelliset muutokset 2008-2015*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 331. Väitöskirja. Luettavissa: <https://www.likes.fi/filebank/2619-Lehtonen-vaitoskirja-web.pdf>
- Valtioneuvosto. (2018). *Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta*. Luettavissa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/VNS_6+2018.pdf [Luettu 13.11.2019]

Hyvästi Urheilijoiden Ikuinen Uskollisuus Systeemille!

Kiira Korpi, urheilija-aktivisti

Toivoisin, että jokaisella ihmisellä olisi mahdollisuus kokea, miltä tuntuu voittaa mitali rakastamansa lajin arvokilpailuissa. Se tuntuu niin uskottoman hienolta ja toisaalta niin äärimmäisen turhalta. Vaikka mitalin voittaminen juuri voiton hetkellä ja ehkä muutama viikko sen jälkeen antaa maailman suurimman ”nousuhumalan” (ilman alkoholiakin), niin ennemmin tai myöhemmin nostetta seuraa valtava pudotus.

Uskallan väittää, että yksikään urheilun arvokisamitalisti ei uran päättyessä tai varsinkaan omalla kuolinvuoteellaan mieti sitä, että olisinpa voittanut enemmän. Vaan kenties sitä, että olisinpa nauttinut enemmän matkasta. Arvostanut enemmän niitä ihmissuhteita, joita urheilun kautta sain. Ottanut enemmän irti niistä tunne-elämyksistä, joita suoritusteni kautta pystyin antamaan itselleni ja muille. Treenannut vähemmän veren maku suussa ja enemmän omien arvojeni mukaan. Puolustanut rohkeammin itseäni ja joukkuekavereitani, kun heitä kohdeltiin väärin, ja käyttänyt urheilumenestyksen tuoman julkisuuden edistääkseni jotain yhteiskunnallisesti tärkeää asiaa, joka palvelee erityisesti heikompiosaisia.

Yhä enemmän nykyiset ja entiset urheilijat Suomessa ja maailmalla kertovat vakavista fyysisistä ja psyykkisistä oireista, joita epäinhimillinen kilpailu ja treenaaminen aiheuttavat. He raottavat verhoa uran jälkeiseen pelottavaan tyhjyyteen, itsetuhoisiin ajatuksiin ja pakkomielleiseen suorittamiseen. Silti urheiluhulluina ihmisinä rakastamme voittamista niin paljon, että annamme liian usein upean tarkoituksen ja hyvien aikomusten pyhittää julmatkin keinot.

Saatamme myös edelleen uskoa, että ilman mitaleita ja voittoja nuoret eivät halua urheilla ja kansamme sairastuu liikkumattomuuteen. Kuitenkin tutkimusten mukaan tämän päivän nuoret eivät koe urheilua merkitykselliseksi pääasiassa kilpailun takia. Eniten merkitystä nuorille liikunnassa tuovat [Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa \(LIITU\) -tutkimuksen](#) mukaan eniten parhaansa yrittäminen, ilo ja hyvän olon saa-

minen sekä yhdessä tekeminen kavereiden kanssa. Liikkumattomuuteen sen sijaan vaikuttaa muun muassa se, kuinka epäinnostaviksi, kalliiksi ja aikaa vieviksi moni lapsista ja vanhemmista kokee urheiluharrastukset, jotka korostavat entistä enemmän kilpailua ja varhaista erikoistumista.

Kotimaisissa tutkimuksissa on jo vuosien ajan noussut esille liikunnassa ja urheilussa esiintyvä kiusaaminen, syrjintä ja erilaiset häirinnän muodot. Epäeettinen toiminta on vielä paikoin niin normaali osa kulttuuria, että sitä on urheilukuplan sisällä vaikea kunnolla tunnistaa ja kyseenalaistaa. On myös urheilujärjestelmän, mukaan lukien myös urheilumedia, lyhennäköisten etujen mukaista, että tämä epidemia ei tulisi liikaa päivänvaloon ja romuttaisi pohjaa meidän kaikkien urheilukuluttajien lohdulliselta illuusiolta ”voittaminen tekee onnelliseksi ja urheilu pelastaa nuorten terveyden”. En tietenkään väitä, etteikö voittaminen toisi maagista onnea hetkellisesti tai etteikö liikunnasta olisi terveydelle hyötyä, mutta se on vain yksi osa totuutta.

Nyt on tärkeää kysyä epämiellyttäviä kysymyksiä. Kuinka moni nuori olisi halukas armottomaan mitalijahtiin, jos he tietäisivät, kuinka monta tuhatta lasta ja nuorta traumatisoituu tavalla tai toisella siinä prosessissa, joka on valjastettu leipomaan suuresta joukosta lapsia muutama mitalintuoja? Kuinka moni penkkiurheilija hurraisi varauksettomasti mitalisuorituksille, jos heille kerrottaisiin suoritusten taustalla olevat raadollisetkin tarinat? Kuinka moni yritys haluaisi tukea tällaista järjestelmää, jos heille selviäisi, kuinka monta tuhatta lasta ja nuorta ei pääse edes harrastamaan urheilua, koska valtion avustusten käyttöön liittyy epäselvyyksiä? Kuinka moni vanhempi haluaisi kannustaa lastaan tavoittelemaan mitaleita tietäen, että jos heidän lastansa syrjitään, häiritään tai käytetään hyväksi urheiluharrastuksessa, on paljon todennäköisempää, että tapaus yritetään lakaista maton alle kuin että se halutaan selvittää oikeudenmukaisesti?

Olympiakomitean #urheillaan ihmisiksi kuulostaa hienolta tasa-arvoa ja inhimillisyyttä edistävältä kampanjalta. Sillä onkin varmasti hyviä vaikutuksia, kuten on monella muullakin urheilukentällä vaikuttavalla koulutushankkeella ja projektilla. Silti todellisuus suljettujen ovien takana tuntuu usein enemmän kampanjalta #urheillaan numeroiksi. Ajatusmalli tässä urheilun muuttamisessa numeroiksi on taata maksimaaliset harrastajamäärät, jotka tuovat maksimaaliset valtion avustukset Olympiakomitealle ja lajiliitoille. Tämän lisäksi tavoitteena on siivota

pois tieltä tuotteet (lapset ja nuoret), jotka hajoavat leivontakoneessa, ja hiljentää ne, jotka yrittävät nostaa epäkohtia esiin. Jos tuotelinjastolta selviää riittävän ehjinä riittävän monta tuotetta, jotka mahdollistavat mitaleista ja rahasta puhumisen, niin homma saa jatkua entisellään. Ajatellaan nurinkurisesti, että kunhan saadaan numerot ensiksi nousuun, niin sitten voidaan panostaa toiminnan laatuun.

Toki uusia projekteja, selontekoja, työryhmiä, koulutuksia ja hankkeita käynnistetään paljon, ja ne ovat sinällään erittäin tärkeitä ja myönteisiä asioita. Mutta kysymys kuuluu – ovatko ne laastareita avohaavan päällä? Yritetäänkö niiden avulla osittain paikata sitä karua tosiasiaa, että urheilujärjestelmässämme kiusaajien ja hyväksikäyttäjien oikeusturva tuntuu olevan tärkeämpi kuin heidän uhreikseen joutuvien lasten ja nuorten?

Meidän, urheilua ja lapsia rakastavien, on pakko herätä urheilun varjopuoleen. Tämä ei luonnollisesti poista urheilun hyviä asioita ja sitä miten suurella sydämellä ja vastuullisesti suurin osa urheiluihmisistä toimii. On kuitenkin äärimmäisen välttämätöntä tulla tietoiseksi urheilurakenteissamme olevasta myrkyllisestä mädästä, joka kohdistuu kaikkein eniten lapsiin, nuoriin ja vähemmistöihin. Tähän todellisuuteen havahtuminen aiheuttaa ymmärrettävästi epäuskoa, pettymystä ja surua – ja ihan syystäkin! Voimme kuitenkin muuntaa nämä tunteet tärkeäksi energiaksi puuttua asioihin.

Ihan ensimmäiseksi meidän täytyy saada urheilijoiden äänet entistä kuuluvammiksi. Varsinkaan lapsiurheilijoilla ei ole olemassa mitään yhdistystä tai ammattiliittoa, joka ajaisi heidän asioitaan. Urheilun kulttuuriin liittyy mentaliteetti, jonka mukaan tunteiden näyttäminen ja ikävistä asioista puhuminen on kiellettyä – pitää olla kova eikä koskaan saa valittaa. Jos et kestä henkisesti väkivaltaista valmentajaa, olet heikko. Jos uskallat valittaa siitä, olet hullu tai yliherkkä. Urheilijoilta odotetaan ikuista uskollisuutta ja kiitollisuutta systeemiä kohtaan. Tämä on jättänyt ihmiset yksin ja samalla pitänyt huolen, ettei verkostoitumista ja järjestäytymistä epäkohtien parantamiseksi ole päässyt syntymään. Thank god for social media though!

Onneksi me entiset lapsiurheilijatkaan emme ole ikuisesti lapsia vaan meistä kasvaa vahvoja, itsenäisesti ja analyttisesti ajattelevia aikuisia naisia ja miehiä. Pystymme käyttämään urheilun kautta oppimiamme huikeita ominaisuuksia, kuten peräänantamattomuutta ja paineensietokykyä,

puskiessamme läpi urheilun vääjäämätöntä evoluutiota. Nyt ei ole aika ainoastaan kohteliaasti kysellä lasten oikeuksien perään tai kirjoittaa lisää sääntöjä ja suosituksia, nyt on aika myös VAATIA JA SEURATA näiden oikeuksien ja sääntöjen toteutumista *kaikille* lapsille! Vaatijana toimii meistä jokainen, jolle urheilu ja kilpailumenestys ovat sydämen asioita, mutta ei hinnalla millä hyvänsä – varsinkaan lasten ja nuorten kustannuksella.

Siitä on pikemminkin vaiettu

Minna Paajanen, projektipäällikkö, Helsingin kaupungin liikkumisohjelma

Kun koulukaverit tönivät, sottasivat vaatteitani ja juoksivat karkuun lähestyessäni heitä välitunnilla, jalkapallovalmentaja jaksoi muistuttaa kerta toisensa perään, että olen kyllä tosi hyvä. Harjoituksista muodostui minulle turvasatama, joissa päädyin ylittämään itseni. Tunsin kelpaavani ja kuuluvani johonkin. Jälkikäteen ajateltuna jalkapallo kantoi minut yli vaikean elämänvaiheen. Se on enemmän mitä voi rahalla saada.

Edellä kuvattu joukkuekaverini kokemus on mitä oivallisin esimerkki liikunnasta yhteisenä kielenä, joka ottaa mukaan kenet tahansa kielestä, sukupuolesta, taidoista, kulttuurisesta taustasta tai ihonväristä riippumatta. Parhaimmillaan mielekäs liikuntaharrastus kannattelee yksilöiden hyvää elämää huomattavasti keskusteluissa keskeisintä terveysargumenttia laajemmalti. Näin on ollut hyvä.

Onkin raskauttavaa huomata, että vuonna 2019 kaikkien tarina liikunnasta ei ole yhtä positiivinen. Vaikka kiusaamista, häirintää, ulossulkevaa käyttäytymistä ja fyysistä väkivaltaa tapahtuu tutkimusten mukaan kaikkialla – niin kouluissa, internetissä, kadulla kuin kotonakin – varsinkin vapaa-ajan kontekstissa se tuntuu erityisen musertavalta. Ehkä siksi, että lapset ja nuoret raportoivat ihmissuhteet ja vapaa-ajan kavereidensa kanssa elämänsä tärkeimmiksi asioiksi – jopa perhe- ja sukulaisuussuhteita korkeammalle.

Epäasiallinen kohtelu ja syrjintä eri muodoissaan kääntää liikunnan ja urheilun merkitykselliset ja positiiviset tarinat huoleksi lapsen tai nuoren vaurioituvasta itsetunnosta, minäkuvasta tai identiteetistä. Ilmiön laajuus ja yksittäisten tapausten vakavuus hätkähdyttävät. [Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus](#) (2018) osoittaa, että kolmannes kaikista 10–29-vuotiaista vastaajista kertoo kokeneensa liikuntaharrastuksessaan usein (5 %) tai joskus (26 %) kiusaamista, syrjintää tai muuta epäasiallista käytöstä. [Liitu-tutkimuksessa](#) (2016) tutkituista 11-, 13- ja 15-vuotiaista lapsista ja nuorista noin viidennes kiusaamista kohdanneista kertoi sen tapahtuneen liikunta- ja urheiluharrastuksissa.

Puhutaan henkisestä ja fyysisestä väkivallasta, seksuaalisesta häirinnästä, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen kokemasta syrjinnästä ja kiusaamisesta. Kiusaamisen syiksi tunnistetaan niin ulkonäkö, vähäiset liikunnalliset taidot, pukeutumistyyli, perheen varallisuus, ihonväri, seksuaalinen suuntautuminen, vammaisuus, toimintakyvyn rajoite tai kielitaito. Pahimmillaan epäasiallinen kohtelu on aikuisen lapsen tai nuoreen kohdistamaa. [Lapsiuhritutkimuksesta](#) (2014) ilmenee, että neljännes vastanneista oli kokenut valmentajalta tai ohjaajalta henkistä väkivaltaa.

Kiusaamisen ja epäasiallisen kohtelun ennaltaehkäisy ja siihen puuttuminen eivät ole uusia asioita kouluyhteisöissä, työpaikoilla tai yhteiskunnassa laajemminkaan. Aiheesta on jo vuosikymmeniä ollut saatavilla lukuisia toimintaohjeita, hankeraportteja ja tutkimuksia. Niistäkin huolimatta kiusaamista ja epäasiallista kohtelua tapahtuu Suomessa joka ikinen päivä.

Onkin huolestuttavaa, että asiantuntijakirjoituksissa toistuu näkemys siitä, että liikunnassa ja urheilussa syrjintää ja häirintää ei ole riittävästi tunnistettu ja tunnustettu. Siitä on pikemminkin vaiettu. Viimeaikaiset rohkeat ulostulot ovat kuitenkin poistaneet vaikenemisen vaihtoehdon.

Tunnistettava on sekin, että liikunnan ja urheilun toimintakenttä on Suomessa moninainen, runsas ja jatkuvassa muutoksessa. Se rakentuu julkisen sektorin, vapaaehtoisen kansaistoiminnan ja yksityisen sektorin yhteistyönä. Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa valtionhallinnossa liikunnan ja urheilun edellytysten luomisesta sekä liikuntapolitiikan yhteensovittamisesta. Noin 300 kuntaa luo edellytyksiä kansalaisten liikunnalle ylläpitämällä ja rakentamalla liikuntapaikkoja, avustamalla kansalaisjärjestöjä ja järjestämällä liikuntaa. Valtakunnallisia liikunta- ja urheilujärjestöjä on noin sata, liikunta- ja urheiluseuroja lähes 10 000, vapaaehtoisia satojatuhansia ja liikunnassa ja urheilussa mukana olevia kansalaisia varmasti reilut miljoona.

Liikunnan toimiala ei rehvastele normiohjauksen, virastojen tai suorien ohjausjärjestelmien määrällä. Pirstaleista ja toimintalogiikaltaan moninaista toimijakenttää on ollut tavattoman vaikeaa hallinnoida. Mitä moninai-
sempi toimijoiden joukko on, sitä enemmän tulee painottaa selkeiden eettisten periaatteiden, toimintaohjeiden, jäntevän seurannan, esimerkkinä toimimisen, toimijoiden välisen yhteistyön ja ehdottoman nollatoleranssin merkitystä. Aihe on vaikea, mutta siihen voidaan vaikuttaa.

Ei voida sanoa, ettei liikunnassa ja urheilussa olisi tehty mitään kiusaamisen ehkäisemiseksi. Ottaen kuitenkin huomioon liikuntatoiminnan tavoitavuuden eli tiedon siitä, että jopa 90 prosenttia lapsista ja nuorista vastaa harrastavansa liikuntaa ja lähes 80 prosenttia heistä osallistuu jossain vaiheessa lapsuuttaan liikunta- ja urheiluseuratoimintaan, on toimintalinjaa kuitenkin olennaisesti kirkastettava. Liikunnan ja urheilun yhteiskunnallinen arvopohja määritellään liikuntalaissa. Sen lähtökohdiksi on asetettu tasa-arvo, yhdenvertaisuus, yhteisöllisyys, monikulttuurisuus, terveet elämäntavat sekä ympäristön kunnioittaminen ja kestävä kehitys. Jotta nämä kannatettavat arvot näkyisivät käytännön toiminnassa, tarvitaan suunnannäyttäjiä ja esimerkkejä. Toiminnan rahoittajien rooli, ohjaukeinojen jänteveys ja kansallinen informaatio-ohjaus korostuvat. On ilahduttavaa huomata, että kiusaamista ja epäasiallista kohtelua koskeva tietovaje on paikkautumassa. Kiitos siitä tutkijoille.

On uskallettava puuttua, reagoida ja keskustella ilman pelkoa seuraamuksista. Väylät epäasiallisesta kohtelusta ilmoittamiseen ja toimintaohjeet siihen puuttumiseen tulee saattaa kaikkien liikuntatoimijoiden tietoisuuteen. Näin ei tällä hetkellä vaikuta olevan. Vain noin puolella suomalaisista liikuntajärjestöistä on toimintaohje häirintätapausten käsittelyyn. Liikunnan ja urheilun suurimpana voittona voitaisiin pitää sitä, että toimiala profiloituisi epäasiallisen kohtelun vastaisen toiminnan lippulaivaksi.

Helsingin kaupunki on asettanut valtuustostrategiassaan kunnianhimoisia tavoitteita kaupunkilaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi, liikkumisen lisäämiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Strategiaan on myös kirjattu tavoite siitä, että jokaisella lapsella ja nuorella on harrastus.

Kaupungin eri ohjelmilla ja asetetuilla tavoitteilla on paljon yhteistä. Niitä yhdistää havainto siitä, että vaikka palveluita, hankkeita ja toimintamalleja on jo runsaasti, ongelmat eivät ole lakanneet olemasta. Terveyserot, liikkumattomuus tai lasten ja nuorten eriarvoistuminen ovat edelleen valitettavan todellisia. Sama taitaa päteä kiusaamiseen.

Helsinki haluaa tehdä nyt asioita toisin. Kärkihankkeita toteutetaan kaikkien kaupunkitoimijoiden yhteisenä asiana. Tämä tarjoaa erinomaisen mahdollisuuden vahvistaa yhteistyötä myös lasten ja nuorten kiusaamisen ja epäasiallisen kohtelun vähentämiseksi liikunnassa. Ei ole yhdentekevää, että osa lapsista lopettaa harrastuksen kiusaamisen tai epäasiallisen

kohtelun vuoksi. Monella lapsella jo pelkkä ajatus siitä, ettei kelpaa, osaa tai koe itseään riittävän hyväksi, on syy vetäytyä toiminnasta tai jättää osallistumatta. Tämä vauhdittaa osaltaan kasvavia hyvinvointi- ja terveyseroja.

Kaupungin eri ohjelmat operoivat joka päivä yhteistyössä koulujen, liikuntapalveluiden, kouluterveydenhuollon, nuorisopalveluiden, keskeisten sidosryhmien, mutta myös lasten, nuorten ja heidän vanhempiensa kanssa. Lasten ja nuorten laadukkaan varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen turvaaminen on parasta kiusaamisen vastaista toimintaa. Osana syrjäytymisen kärkihanketta on käynnistetty myös 13 keinon kiusaamisen vastainen toimenpideohjelma.

Liikunnassa ja urheilussa on läpi vuosikymmenten ystäväystytty, opittu, leikitty, kilpailtu ja pidetty hauskaa. On pitkälti meidän aikuisten käsissä, millaiseksi liikunnan ja urheilun yhteinen tarina jatkossa sanoitetaan.

Autonomiia ilman vastuullisuutta – kriittisiä huomiota ja ikäviä kysymyksiä

Mikko Salasuo, talous- ja sosiaalhistorian dosentti, Nuorisotutkimusverkosto

Lasten ja nuorten liikunnan ja urheilun harrastaminen on Suomessa jo yli sadan vuoden ajan perustunut aktiiviseen ja vahvaan kansalaistoimintaan. Lukemattomat liikunta- ja urheiluseurat eri puolilla Suomea liikuttavat satoja tuhansia lapsia ja nuoria. Suurin osa liikunta- ja urheiluseuroista toimii kansallisten lajiliittojen alaisuudessa, jotka puolestaan ovat jäsenenä Suomen olympiakomiteassa. Valtio ja kunnat tukevat vuosittain taloudellisesti tätä liikunta- ja urheilujärjestöjen kokonaisuutta – urheiluliikettä – suoraan ja välillisesti kymmenillä tai sadoilla miljoonilla euroilla.

Urheiluliike on järjestöstatukseen ja kansalaistoimintaan nojaten korostanut vuosikymmenten ajan autonomista asemaansa yhteiskunnassa. Ensisijaisesti se tarkoittaa omiin sääntöihin ja ratkaisuihin perustuvaa itsesääntelyä. Laajimmillaan itsesääntely näkyy suoraan urheiluun liittyvissä kysymyksissä, kuten kilpailu- ja lajisääntöjen määräämisessä.

Ongelmallista urheiluliikkeen autonomian kannalta on sen riippuvuus julkisista avustuksista. Valtio ja kunnat asettavat avustuksille ehtoja, joita avustusten saajan tulee noudattaa. Tämä kaventaa urheiluliikkeen autonomiaa, mutta mahdollistaa samalla valtion ja kuntien normiohjauksen. Optimitalanteessa urheiluliikkeen ja valtion intressit olisivat lähtökohdiltaan niin yhteneväisiä, että normiohjaus olisi lähinnä muodollisuus. Siitä ollaan kuitenkin kaukana.

Viimeisen 30 vuoden aikana urheiluliikkeen autonomian yhteiskunnallinen perustelu on murentunut niin Suomessa kuin muuallakin. Yhtenä synnä ovat olleet toistuvat ja syvenyvät eettiset ongelmat, kuten korruptio, sopupelaaminen, doping, julkisten avustusten väärinkäyttö ja ihmisoikeusrikkomukset. Suomessa valtio on joutunut kuluneella vuosikymmenellä tiukentamaan normiohjaustaan esimerkiksi yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon liittyvissä kysymyksissä, sillä ne on siivutettu urheiluliikkeessä varsin sujuvasti. Parhailaan avustusehtoihin tehdään

uusia kirjauksia myös kiusaamisesta, syrjinnästä ja seksuaalisesta häirinnästä sekä hyvästä hallintotavasta.

Liikunnan ja urheilun autonomia on kaksiteräinen miekka. Erioikeuksia voi vaatia ja saada, mutta samalla pitäisi osoittaa olevansa yhteiskunnan luottamuksen arvoinen. Varsinkin kun kyse on lapsista ja nuorista, tulisi toiminnassa osoittaa erityistä vastuullisuutta ja huolehtia toiminnan eettisestä perustasta. Liikunnan ja urheilun kansallisten keskusjärjestöjen julkiset avustukset ovat 2010-luvulla kasvaneet ja huippu-urheiluun penätään lisää rahaa lähes joka ikisessä ulostulossa, mutta samalla lasten ja nuorten perusoikeuksista ja eettisistä kysymyksistä huolehtiminen näyttää unohtuneen.

Viimeisen 10 vuoden aikana tehdyt selvitykset ja tutkimukset ovat karua luettavaa. Kiusaaminen, syrjintä ja epäasiallinen kohtelu on yleistä lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa. Yli puolet johonkin vähemmistöön kuuluvista lapsista ja nuorista kokee liikuntaharrastuksessa syrjintää – myös aikuisten taholta. Henkisen väkivallan kokeminen lasten liikunnassa on selvästi yleisempää kuin muissa harrastuksissa. Julkisuudessa raportoidaan toistuvasti seksuaalisesta häirinnästä ja väkivallasta huippu-urheilussa. Myös sukupuolten tasa-arvo laahaa urheilussa pahasti muun yhteiskunnallisen kehityksen perässä.

VASTUULLISUUDEN PUUTTUMINEN JOHTAA ESITTÄMÄÄN IKÄVIÄ KYSYMYKSIÄ

Lasten ja nuorten edunvalvonta näyttää jääneen liikunnassa ja urheilussa retuperälle. Tämä johtaa esittämään tukun ikäviä kysymyksiä.

Liikunnan ja urheilun kansalliseen tasoon paneutunut tarkkailija voisi perustellusti kysyä: onko lasten ja nuorten liikunnasta tullut urheiluliikkeen ylätasolle vain pelikortti, joka lyödään pöytään avustusten jaon yhteydessä? Kun avustus tai lisärahoitus on myönnetty, joutavat lasten ja nuorten liikuntaa ja urheilua koskevat kysymykset pakan pohjalle odottamaan seuraavaa rahastusta.

Samoin kriittinen tarkkailija voisi kysyä: miksi urheiluliikkeen reagointi kiusaamiseen, syrjintään, epäasialliseen kohteluun, seksuaaliseen häirintään ja väkivaltaan liikunnassa ja urheilussa on ollut yksinomaan

reaktiivista? Ne niukat toimet, joita näiden asioiden ehkäisemiseksi ja tunnistamiseksi on tehty, on tehty vasta pakon edessä – kun ongelmat ovat vyöryneet päälle. Ei kai kukaan oikeasti ajattele, että hätäisesti nettiin ladatut opaslehtiset ovat onnistunut tapa hoitaa lasten ja nuorten hyvinvointia ja eettisiä ongelmia?

Lapsuuden ja nuoruuden tematiikkaan perehtynyt kriittinen tarkkailija ei voi olla kysymättä: miksei urheiluliike ole implementoinut koko toimialan läpäiseviä normeja lasten ja nuorten kanssa toimimiseen ja eettisiin kysymyksiin? Digiaikana ei luulisi olevan kovin suuri työ laatia kaikille ohjaajille ja valmentajille ohjeistusta, jonka jokainen kuittaa esimerkiksi kännykällä luetuksi ennen kauden alkua. Samansuuntaiset ohjeet voisi tehdä ja jakaa myös kenttien laidoilla seisoville lasten ja nuorten vanhemmille, sillä valitettavasti osa lapsista ja nuorista kertoo kohtaavansa epäasiallista kohtelua nimenomaan aikuisten taholta. Eikä kansallisesti luotujen käytösnormien kertominen liikuntaan osallistuville lapsillekaan olisi huono ajatus.

Edellä esitetyt kysymykset johtavat pohtimaan myös sitä: ajatellaanko urheiluliikkeen johdossa vapaaehtoistyössä uurastavien Mattien ja Maijosen omatoimisesti ja ilman minkäänlaista tukea ja normiohjausta omaavan nykyajan vaatimusten mukaiset kyvyt toimia lasten ja nuorten kanssa? Jos kansalliset keskusjärjestöt eivät pysty tai ymmärrä tuottaa keskeisellä tavalla lasten ja nuorten hyvinvointiin ja terveyteen liittyvissä kysymyksissä riittävää ohjeistusta ja ohjausta ruohonjuuritasolle, onko syy Mattien tai Maijosen kompetenssissa vai jossain ihan muualla?

Kriittisiä kysymyksiä herättää myös urheilujärjestöjen tapa ajaa ”ammattimaisuutta” ruohonjuuritasolle kuin käärmettä pyssyyn. Jos kyse olisi pedagogisesta tai nuorisotyöllisestä osaamisesta, voisi toiminnan logiikkaa ymmärtää. Vuonna 2018 ilmestyneen Kosken ja Mäenpään kattavan [selvityksen](#) mukaan kyse on kuitenkin ihan muusta – nimenmaan nuorisoalan osaamisesta on urheiluseuroissa huutava pula. Voidaankin kysyä: onko tutkimuksissa ilmi tullut kiusaaminen, syrjintä, epäasiallinen kohtelu ja seksuaalinen häirintä hinta siitä, että lapsi- ja nuorisoalan osaaminen, pedagogiset taidot ja kasvatusosaaminen ylipäätään on lasten ja nuorten liikunta- ja urheiluharrastuksissa alistettu valmentajakurssien suorittamiselle ja lajikohtaisten nyanssien tuntemukselle?

AUTONOMIAA ILMAN VASTUULLISUUTTA?

Lasten ja nuorten liikunnan edistämisen ja edunvalvonnan keskittäminen 2010-luvulla huippu-urheilusta vastaavien instituutioiden käsiin on osoittautunut virheeksi. Kun yhteiskunnallisesti asiaan pitäisi panostaa yhä enemmän, on lasten ja nuorten liikunta tallautunut urheiluliikkeen arvojärjestyksessä huippu-urheilun jalkoihin. Seuraukset ovat olleet niin yhteiskunnallisesti, kasvatuksellisesti kuin lasten hyvinvoinnin näkökulmasta lähes yksinomaan kielteisiä.

Lasten ja nuorten liikuntaharrastusten hinnat ovat kasvaneet räjähdysmäisesti, lopettamisen keski-ikä on pudonnut alle 11 ikävuoteen ja lapset raportoivat kiusaamisesta, syrjinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta sekä henkisestä väkivallasta – huippu-urheilijat monenlaisista vallan väärinkäytöksistä. Samanaikaisesti liikunnan ja urheilun keskusjärjestöjen saamat julkiset avustukset ovat kasvaneet.

Yhtälössä on jokin pahasti pielessä.

Kirjoittajat

Päivi Armila, kasvatussosiologian dosentti, yliopistonlehtori,
Itä-Suomen yliopisto

Päivi Berg, sosiaalipsykologian dosentti, yliopistotutkija,
Jyväskylän yliopisto

Manuela Bosco, taiteilija-aktivisti

Matti Hakamäki, erikoissuunnittelija, LIKES

Jouko Ikonen, tutkintapäällikkö, Suomen urheilun eettinen keskus
SUEK ry

Teemu Japisson, pääsihteeri, Suomen urheilun eettinen keskus SUEK ry

Iina Juntunen, koordinaattori, Aseman Lapset ry

Marko Kantomaa, filosofian tohtori, kirjailija, liikunnan ja oppimisen
tutkija

Marita Karvinen, koulutussuunnittelija, Seta

Marja Kokkonen, psykologian tohtori, liikuntatieteiden maisteri,
yliopistonlehtori, liikuntapedagogiikka, Jyväskylän yliopisto

Kiira Korpi, urheilija-aktivisti

Hanna Kosonen, tiede- ja kulttuuriministeri

Nina Laakso, tutkimuspäällikkö, Suomen urheilun eettinen keskus
SUEK ry

Kati Lehtonen, liikuntatieteiden tohtori, erikoistutkija, LIKES

Petteri Lindblom, lakiasiaintohtori, Suomen urheilun eettinen keskus
SUEK ry

Marja Peltola, valtiotieteiden tohtori, tutkijatohtori,
Helsingin yliopisto

Elina Pekkarinen, lapsiasiavaltuutettu

Minna Paajanen, projektipäällikkö, Helsingin kaupungin
liikkumisohjelma

Kirsi Pimiä, yhdenvertaisuusvaltuutettu

Piia Pöyhönen, koulutuspäällikkö, Suomen urheilun eettinen keskus
SUEK ry

Anni Rannikko, yhteiskuntatieteiden tohtori, tutkijatohtori,
Itä-Suomen yliopisto

Aija Saari, liikuntatieteiden tohtori, tutkimuspäällikkö,
Suomen vammaisurheilu- ja liikunta VAU ry

Mikko Salasuo, talous- ja sosiaalhistorian dosentti, vastaava tutkija,
Nuorisotutkimusverkosto

Mikko Salonen, toimitusjohtaja, Suomen Olympiakomitea

Susanna Sokka, viestintäpäällikkö, Suomen urheilun eettinen keskus
SUEK ry

Maarit Taipalinen, projektityöntekijä, Aseman Lapset ry

Antti Turpeinen on tehnyt Poliisiammattikorkeakoulussa opinnäytetyön
poliisin tietoon tulleista seksuaalirikoksista liikunnassa ja urheilussa

Jouko Vuolle, toimittaja, Yle Urheilu

Tutkimuksissa on läpi 2010-luvun raportoitu syrjinnästä, kiusaamisesta ja epäasiallisesta kohtelusta lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa. Lisäksi mediassa on viime aikoina kerrottu huippu-urheilijoiden kokemasta seksuaalisesta häirinnästä ja väkivallasta.

Kirjoituskokoelmassa *”Siitä on pikemminkin vaiettu”* käsitellään laajalla asiantuntijajoukolla syrjintää, epäasiallista kohtelua ja seksuaalista häirintää lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa. Keskustelunavaus tarttuu vakavaan ilmiökokonaisuuteen, joka koskee suurta määrää lapsia ja nuoria ja josta on aiemmin vaiettu.

Teoksessa kirjoittavat liikunnan ja urheilun keskeiset toimijat sekä lapsuuden, nuoruuden ja yhdenvertaisuuden asiantuntijat. Kirjoituskokoelma koostuu ilmiötä taustoittavasta johdannosta ja yhdeksästätoista tekstistä. Niissä syrjintää, epäasiallista kohtelua ja seksuaalista häirintää lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa käsitellään niin yksilöiden, rakenteiden kuin lainsäädännön ja kansainvälisten sopimustenkin näkökulmista.

Lasten ja nuorten hyvinvointia, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta pyritään edistämään kansainvälisillä sopimuksilla ja kansallisella lainsäädännöllä. Suomessa liikunnan ja urheilun toimialaa ohjaa myös vuonna 2015 voimaan tullut liikuntalaki. Sopimusten ja säädösten lisäksi lasten ja nuorten harrastamista ohjaavat epäviralliset kasvatuserät ja yleisinhimilliset periaatteet. Näistä vankoista raameista huolimatta lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa kaikki ei ole kunnossa – ei lähimainkaan.

Nuorisotutkimusverkosto
Nuorisotutkimusseura
ISBN 978-952-372-003-9
ISSN 1799-9219

